XVII.

A szent korona tehát külföldön lakott.

Ferdinánd király fiát, Miksa főherceget is még apja életében koronázták királlyá. A koronázást sok huza-vona előzte meg. Miksa a protestánsokhoz húzott lelkében és vonakodott a koronázó misén az eddigi hagyományok szerint áldozni. A szertartás részleteinek előírása dolgában apa és fiú soká vitatkoztak. Aztán felmerült az elvi kérdés, hogy szükséges-e a koronázáshoz a nádorispán. A nádori szék ugyanis üresen állott ekkor, a dinasztia nem igen akarta betölteni, a főnemesség nem törődött a kérdéssel, a köznemesség nádort követelt. De különösen sok herce-hurcára adott okot, hogy a király igyekezett a „választás" kifejezést elsikkasztani, mert szilárdítani akarta családjában a magyar trón öröklését, a rendek viszont minden módon igyekeztek az országgyűlés „királyválasztó" jelzőjéhez ragaszkodni. Nagy nehezen apa és fiú egyrészről, király és nemzet másrészről minden vitás pontban megállapodtak. A pozsonyi országgyűlés lefolyt, Miksát királynak deklarálták és másnap a Bécsből odahozott koronával meg is koronázták. Feltünt, hogy Miksa az esküből kihagyta az egyház szentjeire vonatkozó kifejezéseket. Nádor-helyettesnek Batthyány Ferencet választották. Harmadnap a király feleségét, Habsburgi Máriát koronázták királynévá. Ezen a koronázáson tűzvész támadt. Az ünnepségek műsorán ugyanis, többek között, várostromot mutattak be. Erre a célra hevenyészett favárat építettek. A favárban tűz támadt, s azok a katonák, akik a várőrség szerepét játszották, mindenáron ki akartak törni, hogy benn ne égjenek. Az ostromlók azonban, nem tudván a tűzről, a nagy buzgalmat is játéknak tekintették és nem eresztették ki az őrséget. Ebből nagy keveredés származott, kínos botrány lett az

egészből. A hadijátékot olaszok rendezték, s a nép le akarta őket öldösni, mert az a mendemonda terjedt el, hogy az olaszok szándékosan okozták a tüzet. Ezen a botrányon okulva, a későbbi koronázásokon már sohasem rendeztek hasonló, veszedelmes játékokat.

Székesfehérvár megszünt nemcsak a korona otthona, hanem koronázó város is lenni. Nem lett többé a magyar királyok temetkező helye sem. János volt az utolsó király, akit oda temettek. A koronázó város rangját Pozsony vette át. Azért Pozsony, mert ez a város eléggé védett volt a török veszedelemtől, azonfelül közel volt Bécshez és közelsége a Habsburg-királyok kényelmére szolgált. Magához a koronázáshoz a Szent Márton-templomot, az aranysarkantyús lovagok felavatásához a ferenciek templomát használták.

Miksa király a koronázás után egy esztendővel követte atyját a trónon, később aztán atyja példáját is követte: még életében megkoronáztatta fiát, Rudolfot. Érdekes, hogy mint ahogy a protestáns hajlandóságú Miksa sokáig alkudozott katolikus érzésű apjával a koronázási szertartás egyes részleteiről, most katolikus érzésű fiával is alkudozni kellett. Ő azt akarta, hogy Rudolf ne áldozzék a koronázási mise alatt. De Rudolf Spanyolországban, erősen katolikus szellemben nevelkedett és ragaszkodott az áldozáshoz. Miksa törölni kívánta fia koronázási esküjéből a szűz és a szentek említését, Rudolf ehhez is ragaszkodott. Mivel pedig Rudolf a prímás személyében hathatós támogatót kapott álláspontja mellett, győzött is. A koronázás Pozsonyban úgy folyt le, ahogy ő akarta. A nádori szék most is üres lévén, Báthori Miklóst választották nádor-helyettesnek a koronázáshoz.

A Miksa uralkodásának idejére esik az úgynevezett szilveszteri bulla állítólagos feltalálása.

Az okmányt Verancsis Antal királyi titkár, később esztergomi érsek találta volna a dalmáciai Trau város székesegyházának levéltárában. A hagyomány szerint lemásolta. A másolat több kézen keresztül elkerült Levakovics Rafael ferencrendi szerzeteshez, aki nyilvánosságra hozatta. Ez volna az a pápai bulla, amelyben Szilveszter a koronát küldte István királynak. Történetíróink évszázadokon át valódinak tartották ezt az okiratot. De újabban a modern történetírás munkásai kimutatták, hogy hamis. S hogy hamis, a szent korona szempontjából nem jelent semmit. Bulla nélkül is kétségtelen, hogy Szilveszter pápa koronát küldött István királynak. Ebből és a Géza-féle bizánci koronából lett a szent korona.

Ennek a szent koronának Rudolf uralkodása alatt érdekes versenytársa támadt: az, amelyet történelmünk Bocskay-korona néven ismer.

Bocskay István, a kolozsvári születésű erdélyi nemes ember, eredetileg tanácsosa volt Rudolf királynak. De alkotmányi és vallási sérelmek miatt Rudolf ellen fordult, sereget szervezett és fegyvert fogott. Az erdélyi rendek fejedelemmé választották. Ő a törökkel szövetkezett és a szultán királyi koronát küldött neki ajándékba, nagyvezére, Lala Mehemed útján, aki a Rákos mezején adta át Bocskaynak az ajándékot.

A Bocskay koronája aranyból való és zárt formájú. Abroncs, amelyre kupola támaszkodik. Sok gyöngy, türkiz, smaragd és topáz ékesíti. Eredete homályos. Egykorú írók görög koronának nevezik, egy 1609-ből való magyar törvény a régi Szerbia és Bulgária koronájának mondja. A tudomány újabban azt tartja, hogy Ahmed szultán újonnan csináltatta.

A Habsburg-dinasztia láthatóan félt ettől a koronától. Mikor Bocskay fejedelem és Rudolf megkötötték a bécsi békét, Rudolf szükségesnek látta a

békeszerződésben a Bocskay-korona dolgát is tisztázni. A béke 19. pontja szerint Bocskay István nem tekinti a szultántól kapott koronát olyannak, amely a magyar szent korona jogait sértené. Rudolf szerette volna meg is kapni a Bocskay-koronát, de a fejedelem nem adta. Végrendeletében ezt írta róla: „A koronát is, kit nékünk a török császár adott, hagyjuk az ország tárházába, úgy fejedelmekről fejedelmekre maradjon és annak készen tartassék, aki az országnak ura lészen, azzal a köves szablyával együtt, amelyet adott véle". A bécsi udvar igyekezett mindenáron megszerezni a koronát. Bocskay fogadott fia, Homonnai Drugeth Bálint, rendelkezett vele a fejedelem halála után. A nádor, Forgách Zsigmond, nagy igyekezettel próbálta tőle megkapni a Rudolf számára. De Drugeth nem adta. Végre is törvényt kellett hozni miatta, a törvény elrendeli, hogy Bocskay koronáját be kell szolgáltatni; aki ennek a parancsnak ellenszegül, azt büntetni fogják. De Drugeth még mindig nem adta. Sárospatak várában gondosan őrizte.

Ez alatt a szent korona egyre többet foglalkoztatta a magyar közvéleményt. A nemzet nem jó szemmel nézte, hogy a szent kincset a dinasztia Ausztriában, vagy Csehországban tartja. Többízben felmerült a nemzeti kívánság, hogy a koronát hazahozzák Pozsonyba. Rudolf királynak nem volt fia, utána testvéröccsének, Mátyás főhercegnek, kellett következnie trónon. A két fivér nem volt jó viszonyban. Mátyás nem győzte türelemmel kivárni, míg az uralkodásban rákerül a sor. Hogy a magyarok rokonszenvét biztosítsa magának, többek között megígérte a rendeknek azt is, hogy a szent koronát Pozsonyba fogja küldeni, mihelyt rendelkezhetik vele. A magyar rendek is unták már Rudolf tehetetlen kormányzását és hajlottak Mátyás megsegítésére. Azt tanácsolták neki, hogy hívjon össze ország-

gyűlést. Ezt a tanácsot a főherceg meg is fogadta. A rendek összegyültek Pozsonyban. Itt érkezett hozzájuk Rudolfnak az a felszólítása, hogy oszoljanak szét. De ezek megtagadták az engedelmességet. Azt válaszolták, hogy „ mivel a király cserbenhagyta őket, az ország megmentéséről magoknak kell gondoskodniok". Az országgyűlésen felkínálták a trónt Mátyás főhercegnek. Ez húszezer főnyi sereggel Prágába indult, hogy bátyját lemondásra kényszerítse. Seregében sok volt a magyar főúr és köznemes.

Rudolf meghátrált. Oklevelet állított ki, hogy a magyar trónról „a főherceg és magyar rendek legalázatosabb kérését meghallgatva" lemond. A szent korona ekkor ott volt nála, Prágában. Erről is megemlékezett az oklevél: „az általunk kegyeletesen megőrzött szent koronát kiadjuk". Mátyás megbízottai 1608 június 12-én vették át a koronát a Szent Vencel-kápolnában. Egykorú forrás leírja, hogy fáklyákkal kísérték a kápolnába a szent tárgyat és lepecsételve tették le a cédrusfaládát, hogy Mátyás pártja ott átvehesse.

Mátyás szavának állott. Kijelentette, hogy a koronát, amelyet a koronázás megtartása végett újra Pozsonyba kell vinni, a koronázás után is az országban hagyja. A Vencel-kápolnába háromszáz magyar úrból álló küldöttség ment átvenni a koronát. Thurzó György, Zrinyi Miklós, Pálffy István, Apponyi Pál és mások, a főnemesség és köznemesség legjobb nevei voltak benne a küldöttségben. A tőlük kitelhető legnagyobb pompát fejtették ki: hiúzbőrös kacagányokban, aranyos és ezüstös fegyverekkel csillogva lovagoltak be Prága városába Mátyás táborából. A lemondott Rudolf még mintegy jóvá igyekezett tenni utolsó gesztusával a korona eddigi visszatartását: úgy rendelkezett, hogy a legnagyobb pompával adják át a magyaroknak.

Dietrichstein bíboros, Wallenstein Ádám főlovászmester és más udvari előkelőségek kísérték azt a hatlovas hintót, amely a szent koronát és a koronázési jelvényeket előbb körülvitte Prága utcáin, aztán elvitte Mátyás táborhelyére. A magyar urak is kísérték a menetet.

A táborban az egész hadsereg csatarendben felállva fogadta a koronát. Mátyás főherceg zöld díszsátorban várakozott rá, amelyet keleti szőnyegekkel díszítettek. A bíbornok letette a ládát a díszsátor asztalára és üdvözlő beszédet mondott. Mátyás főherceg nevében Thurzó György válaszolt, majd Lépes Bálint kancellár és püspök is szónokolt.

Mikor a beszédek véget értek, Himmelreich magyar királyi titkár kinyitotta a cédrusládát. Ebben benne voltak a szent koronán kívül az egyéb koronázó jelvények is. Himmelreich egyenként kivette a koronát, a jogart, az országalmát, a palástot, a sarúkat és a királyi pecsétnyomót, és mindet egyenként felmutatta. Közben megdördültek a tábor ágyúi, a katonaság sortüzeket adott. Az ünnepélyes átvétel után díszlakoma következett. A koronát kitették közszemlére, hogy a katonák mind megláthassák.

A magyar urak azonnal haza is akarták vinni a koronát, de Mátyás ragaszkodott hozzá, hogy ő maga személyesen vigye az országba, mikor Pozsonyba utazik megkoronáztatni magát. Az országnak tehát még várnia kellett a nagy örömmel. Mátyás és a rendek még sokat tárgyaltak. A megkoronázandó királynak számos nemzeti kívánságot kellett meghallgatnia, s azokat még koronázás előtt teljesítenie. Az ő koronázásánál hiányzott is a hitlevél: a nemzet kívánságait még a koronázás előtt törvénybe iktatták és becikkelyezték.

Mátyás jól láthatta, hogy a korona milyen hallatlan tisztelet és szeretet tárgya a magyarok között.

Igyekezett maga is símúlni ehhez a kegyelethez. Mindenekelőtt biztonságos vasládát csináltatott a korona számára. Ez az a vasláda, amelyben a szent koronát ma is őrizzük, a láda tehát most háromszázharminc éves. De hogy a korona iránt való érzéseit és nagylelkűségét megmutassa, javításokat végeztetett magán a szent tárgyon is. Ő cseréltette ki új drágakövekkel azt a repedt zafirt, amelyről Palóczi országbíró Wiener-Neustadtban megállapította a korona valódiságát. A többi koronázási jelvényre is gondja volt. Szent István palástja már rongyolódni kezdett. ezért elrendelte, hogy olyan szövetbélésre varrják rá az egészet, amely az értékes darabot összetartja és megmenti a széthullástól.

Végre elérkezett az idő, mikor Mátyás és a vele tárgyaló magyar politikusok az összes függő kérdéseket tisztázták és a koronázásnak most már semmisem állott útjában. Mátyás valóságos diadalmenettel utazott Prágából Pozsonyig s inkább a korona, semmint az ő személye tette a menetet diadalmenetté. Amint magyarlakta területre jutottak, a nép mind kigyűlt az útvonalra. Pozsony városában leírhatatlan lelkesedés fogadta az érkezőket. Szorongó tömeg tüntetett az utcán.

— Üdvözlégy, hazának nemtője! — kiáltották egyesek.

— Éljen Magyarország dicsősége! — kiáltották mások.

A sokaságban többen sírtak az örömtől. A szent koronát szállító hintó mögött Mátyás lovagolt öccsével, Miksa főherceggel, mindaketten díszmagyart viseltek.

A koronázás a hagyományos fénnyel és a megszokott szertartásokkal folyt le. Forgách Ferenc prímás tette a koronát II. Mátyás fejére. Mikor a szertartások szokott rendjében a „Vivat rex“ következ-

zett, a tüntetés sokkal lelkesebb riadalomban tört ki, mint más koronázásokon.

— Vivat pater patriae!

A haza atyjának üdvözölték Mátyást, hálából azért, hogy a koronát hazahozta. „A szent korona győzelmes visszaszerzője", így is éljenezték.

Az ünnepségek után a szent korona valóban Magyarországon maradt. Sőt a tapasztalatokon okult nemzet igyekezett a kérdést mennél pontosabban szabályozni. Az 1608-iki országgyűlés törvényt hozott a szent korona őrzéséről. Ez a törvény kimondta, hogy a koronát állandóan a pozsonyi várban kell őrizni. A vasládát a nádornak, három főpapnak és három világi főúrnak kell lepecsételnie. A vár számára állandó őrséget kell biztosítani, a katonaság fizetéséről a király és a nemzet együtt tartoznak gondoskodni. Az őrzés helyét is pontosan körülírták, a törvény előírta, hogy a vár egyik tornyában erre a célra alkalmas új helyiség építtessék. Koronaőröknek Révay Péter turóci és Pálffy István pozsonyi főispánt választották.

A megválasztott koronaőrök igen komolyan vették hivatalukat. Mielőtt a szent koronát és a többi jelvényt átvették, kikötötték, hogy az átvételnél tanúk legyenek jelen s hogy a vár katonai parancsnokai külön esküt tegyenek. Az ünnepélyes átadás meg is történt. A király maga is jelen volt. Palotájából a vasládát az ő, Lichtenstein Károly herceg, Illésházy István nádor és Megau Lénárt királyi kamarás kíséretében vitték át a vár tornyába. Itt még nagyobb társaság gyülekezett össze, többek között Forgách Ferenc bíboros érsek, gróf Thurzó György, több püspök és főúr. A király mindezek jelenlétében átadta a koronaőröknek a vasládát és beszédet intézett hozzájuk, felszólítván őket, hogy „a rájok bízott koronát híven megőrizzék."

Erre Révay Péter koronaőr felszólalt. Hivatko-

zott arra, hogy a szent korona körül milyen cselszövények fordultak már elő. Okulva mindezen, ő nem kételkedik ugyan — úgymond — a felséges király szavában, de kötelességének tartja inkább saját kezével és szemével, semmint hallomásból meggyőződni, hogy a szent korona valóban ott van a vasládában. A király elrendelte, hogy a ládát nyissák ki. Révay Péter kiemelte a koronát és körülmutatván, megkérdezte a jelenlevőket, felismerik-e Magyarország ősi, törvényes koronáját. A jelenlevők megnézték a koronát és igennel feleltek. Révay erre mindenkinek csókra nyujtotta a szent tárgyat, aztán megint visszatették a ládába. Azt lezárták. A jelenlevők mind rányomták pecsétjeiket. Ezentúl csak a koronaőrök lettek jogosultak a koronát kivenni a megőrzésre szánt vasládából.

Erre nemsokára sor is került. Mátyás megházasodott, elvette feleségül egy unokanővérét, Habsburgi Annát. A királynét a szokott módon megkoronázták Pozsonyban. Ez alkalommal történt elsőízben, hogy az új rend szerint jártak el, a koronaőrök országos bizottsága jelenlétében nyitották ki a vasládát, előbb megkérdezvén a bizottságot, hogy szabad-e a koronát kivenni?

Révay Péter volt különben az első, aki könyvet írt a szent koronáról. Ez a mű „De Sacrae Coronae Regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna, annos ultra DC clarissime brevis commentarius“ címmel 1613-ban jelent meg.

A szent korona tehát így az ország örömujjongása közben visszakerült hazájába. S ugyanekkor nyugvópontra jutott a Bocskay-korona kérdése is. Thurzó György, aki Illésházy után nádor lett, elhatározta, hogy érvényt szerez a régebbi törvénynek és minden módon megszerzi, nehogy, mint ellenkorona, politikai zavarokat okozhasson. Bocskay fogadott fia, Drugeth Bálint, ekkor már meghalt. Kin-

csei kiskorú fiára, Istvánra, maradtak. A nádor felkereste a Drugeth-fiút és sikerült is a Bocskay-koronát visszaszerezni tőle. A nyugtatvány, amelyet Sárospatak várában a korona átvételéről adott, máig is megvan. A Bocskay-korona Bécsbe került. az udvari kincstár egyik tárgya lett és ma is ott van Bécsben.

XVIII.

II. Mátyás ötvenötéves korában házasodott meg és házassága gyermektelen maradt. Öccsei nem nagy kedvet mutattak az uralkodáshoz. Trónörökösért vissza kellett menni egészen I. Ferdinánd másik fiának ágáig. A Mohács utáni király dédunokája volt a trónörökös, szintén Ferdinánd nevezetű. Nem volt már fiatal ez a főherceg sem. Negyvenhét évét betöltötte, mikor a király tanácsosnak látta királlyá választatni és megkoronáztatni. Volt ugyanis egy ellenjelölt: III. Fülöp spanyol király, aki mint Miksa király unokája igényt formált a magyar trónra. De őt is sikerült leszerelni. A dinasztiának ugyanis hatalmas támasz állott segítségére az új prímás, Pázmány Péter személyében. Hosszú és bonyolódott közjogi viták után az országgyűlés még Mátyás életében királlyá választotta II. Ferdinándot. A választás után az országgyűlés együtt maradt, hogy a koronázás határnapját kitűzzék. Éppen erről tanácskoztak, mikor 1618 június 18-án hatalmas égiháború tört rá Pozsony városára. Az orkán villámcsapásokkal is járt s egy villám a pozsonyi várnak éppen abba a tornyába csapott bele, ahol a koronát őrizték. Nagy riadalom támadt, de hamar kitűnt, hogy a szent koronának nem esett semmi baja. A babonás nép azonban nem nyugodott meg. Égi intésnek vették a villámcsapást, amely azt jövendölte, hogy a koronát veszedelem fenyegeti. So-

kan attól tartottak, hogy a koronázás alkalmával valami szerencsétlenség fog történni. De ez a balsejtelem alaptalannak bizonyult. II. Ferdinándot július elsején, Pázmány Péter a hagyományos szertartások szerint, minden baj nélkül királlyá koronázta.

De már egy esztendő alatt a babonának lett igaza.

Erdély fejedelme, Bethlen Gábor, fegyverrel támadt az osztrák dinasztiára. Seregei veszedelmesen közeledtek Pozsony felé. Révay Péter, a koronaőr, szklabinyai várában vette ennek hírét. Nem késett egy napot sem, azonnal Pozsonyba utazott, hogy a szent korona biztonsága felől intézkedjék. A nádorhoz fordult katonaságért. Azonban a nádor nem tudott másféle katonaságot adni, mint a Bethlen Gábor által megvert csapatok maradékait. Bethlen elfoglalta Pozsonyt. Akkorra már a másik koronaőr, Pálffy István, is ott volt a helyén. A koronaőröket rendkívüli izgalom fogta el. Győztes hadvezérrel állottak szemközt, a védekezés minden lehetősége nélkül. Fel lehetett tenni, hogy Bethlen Gábor nem sokat okoskodik, hanem egyszerűen ráteszi kezét a koronára.

De nem ez történt. Bethlen Gábor meg akarta tartani az alkotmányos formákat. A hatalom közjogi döntését az országgyűlésre kívánta bízni. S amint Pozsonyt elfoglalta, első dolga volt követeket küldeni a koronaőrökhöz azzal a felszólítással: adjanak hitlevelet, hogy míg az országgyűlés nem döntött, illetéktelen kézre nem adják a koronát. Révay és Pálffy arra hivatkoztak, hogy ők esküt tettek és „becsületes nevet akarnak hagyni utódaikra".

— Semmitsem kívánunk, ami ezzel össze nem fér, — felelte a fejedelem.

Bethlen tehát nem vette birtokába a koronát. Révay ott maradt a várban, hogy tovább őrizze, Pálffy pedig lóhalálában sietett Bécsbe, megkérdezni

az udvart, mit tehetne. De az udvar sem tudott neki milyen tanácsot adni. Azt, hogy a koronát valahogyan Bécsbe mentsék, két okból nem lehetett megkockáztatni. Egyrészt a korona újabb kiszállítása bizonyára országos ellenérzést keltett volna és sokakat Bethlen oldalára sodort volna, másrészt nem is igen lett volna kivihető az ilyen vállalkozás most már, amikor Bethlen Gábor a pozsonyi várat hatalmában tartotta.

Az országgyűlésen Bethlennek nagy pártja volt. Királlyá akarták választani. Igen fontosnak látszott, hogy a korona Bethlen birtokába kerüljön. De ne erőszakkal. Izenetet küldtek tehát a várba, Révay koronaőr jöjjön le a rendekkel tanácskozni. Révay ezt megtagadta.

— Halálunkig a korona mellett kell maradnunk, — izente vissza, — a koronát nem hagyhatjuk el.

A Bethlen-párt ebbe nem akart belenyugodni. Uj követeket küldtek a koronaőrökhöz, aztán meginf újakat. De a követek dolgavégezetlen tértek vissza a várból.

— Minket eskü és törvény köt, — izentek a koronaőrök, — távollétünkben valami baj érhetné a koronát. Erőszakkal kényszeríthetnek bennünket, de mi akkor is ünnepélyesen tiltakozni fogunk.

Az erőszak be is következett. A koronaőrök tiltakoztak is. De az országgyűlés kitalálta azt a formulát, hogy a koronaőrök esküjét érvénytelennek mondta ki a nemzet szuverénitásának erejével. A vár őrségét kicserélték, a toronyba is Bethlen Gábor katonái kerültek. Ezek után a rendek a lemondott koronaőröket újra megválasztották. Pálffy vállalta a tisztséget az új körülmények között is, de Révayval már nehezebben boldogultak. Ő beteg is volt és fáradt is. A terhes hivatalt semmi módon nem akarta vállalni. Lemondott megint. De a rendek rá-

mentek és kapacitálták. Hivatkoztak arra, hogy úgy a király, mint az erdélyi fejedelem egyformán őt óhajtják koronaőrnek, mert mindaketten tökéletesen megbíznak tisztességében és hazafiasságában. Hivatkoztak hazafias kötelességtudására is és végre, félig erőszakkal, meg is győzték.

Az országgyűlés folytatását a rendek áttették Besztercebányára. A hadiszerencse megfordult, Ferdinánd seregei több győzelmet arattak. Pozsony nem volt többé biztonságos hely Bethlen Gábor számára. Ezért pártja úgy határozott, hogy a szent koronát Nyitrára vagy Zólyomba kell vinni. A koronaőrök tiltakoztak, de látták, hogy az erőszak ellen nem tehetnek semmit. Lemondtak tehát megint, de lemondásukat az országgyűlés megint csak nem fogadta el. És Révay azt gondolta magában, hogy tanácsosabb lesz a korona mellett maradni. Addig legalább nem kerül idegen kézre, míg ő őrzi.

A szent koronát kocsira tették és elvitték Zólyomba. Innen rövid idő mulva átvitték Kassára. Révay mindig mellette. Kassáról tovább vitték Eperjesre, innen pedig az ecsedi várba. Révay mellette maradt. Pedig most már életét is kockáztatta. Mert életét nem a hadakozó felek fenyegették ugyan, sőt azok mindketten, II. Ferdinánd is, Bethlen Gábor is, levélben biztosították bizalmukról és igazolták tisztességét és hazafiságát. De Révay öreg volt már és súlyos beteg. Állandóan gyógyvizes kezelésre volt szüksége, az ecsedi vidék lápos levegőjét nem bírta. Napról-napra rosszabbul lett. Mire a nickolsburgi béke úgy rendelkezett, hogy a szent koronát Ecsedről Trencsénbe vigyék s ott a Ferdinánd emberei átvegyék, Révay már nem élt. Áldozatul esett hivatalának, az ecsedi láz elvitte.

A korona Ecsedről előbb visszakerült Kassára. Innen ezer katona kísérte Trencsén várába, ahol Illésházy István vette át Ferdinánd számára. Köz-

ben Ferdinánd megházasodott. Eleonóra mantuai hercegnőt vette feleségül és királynévá akarta koronáztatni. A koronára tehát éppen most lett szükség Pozsonyban, mikor olyan hosszas bolyongás után, visszakerült törvényes ura kezébe: 1622 július 26-án érkezett meg az új koronázó városba. Ágyúdörgés, trombitaharsogás és a nép rivalgása fogadta.

A rendek a vértanu koronaőr helyébe Apponyi Pált választották s egyszersmind elrendelték, hogy úgy a korona, mint a többi koronázó jelvény valódiságát meg kell vizsgálni. Ez meg is történt. A rendek megállapították, hogy a jelvényekhez nem nyúlt senki.

A királyné koronázása után ünnepélyesen visszatették a szent tárgyat régi helyére, a toronyba. Őrizetére még nagyobb katonaságot rendeltek. Rendezték a korona őrzésének költségeit, törvénybe iktatták, hogy a vár katonái kötelesek esküt tenni.

A korona tehát megint ott pihent a pozsonyi toronyban. Miután Bethlen akármikor a fejére tétethette volna. Besztercebányán megválasztották Magyarország királyává. Törvényesen, a nádor elnöklete alatt. Hívei igyekeztek rábeszélni, hogy koronáztassa meg magát. Alvinczi Péter, a nevezetes kassai prédikátor, ajánlkozott is a koronázás végrehajtására.

— Csakhogy te nem vagy az esztergomi érsek, — felelte a fejedelem.

— Parancsold és az leszek.

— Viszont esztergomi érseket csak a koronázott király nevezhet ki.

Ebben is maradt a dolog. Bethlen Gábor nem koronáztatta meg magát. És alkotmányos érzésétől az emberi nagyságot nem lehet megtagadni.

XIX.

A koronát visszaadta ugyan Bethlen Gábor, de a Habsburg-uralmat fenyegetni nem szűnt meg. Mikor II. Ferdinánd azzal a tervvel hirdetett országgyűlést Sopronba, hogy fiát, ugyancsak Ferdinándot, királlyá választatja és megkoronáztatja, Bethlen szót emelt. Követet küldött Sopronba és tiltakozott a választás ellen. De a dinasztia mellett ott állott Pázmány Péter rendkívüli tehetsége, tekintélye és szervezőképessége. Az udvar győzött. Ferdinánd főherceget királlyá választották és 1626 december nyolcadikán királlyá koronázták. Ez a koronázás kivételesen Sopronban folyt le, a Ferenciek-templomában. A koronát Pozsonyból odavitték, majd ismét visszavitték Pozsonyba. Itt nyugodott mozdulatlanul tizenkét esztendeig. Ekkor III. Ferdinánd, aki közben trónra is lépett, feleségül vette Mária Anna spanyol hercegnőt és Pozsonyban királynévé koronáztatta. Ujabb nyolc esztendő multán megint elékerült a toronyból, de ezúttal izgalmasabb körülmények között.

Az erdélyi fejedelmi trónon ekkor Rákóczi György ült, aki nagy elődjétől, Bethlen Gábortól, tanult politikát. A Habsburg-házzal szemben a politikai és vallásszabadság eszméjét képviselte. Mikor az európai helyzet úgy alakult, hogy Svédország és Franciaország egyformán szövetségre szólították fel, a szultán pedig jóváhagyta a fegyveres beavatkozás tervét, Rákóczi György hadat indított III. Ferdinánd ellen. A hadiszerencse melléje szegődött. Gyorsan elfoglalta Kassát és a Vág-völgyéig már övé volt az ország keleti fele. Pozsonytól már nem volt messze. Az udvar tanácsosnak látta a koronát biztonságba helyezni. Kocsira rakták és elvitték Győrbe. Itt őrizték egy darabig. Ebből az időből való az az érdekes levélváltás, amelynek szövegét a tör-

ténelem megőrizte. Rákóczi György Lónyai nevű embere levelet írt Esterházy Miklós nádornak, fenyegetődzvén ebben, hogy a pozsonyi várat koronástúl együtt elfoglalják. „Királyt is majd csak találnak a koronához". A nádor pedig azt válaszolta rá, hogy csak foglalják el Pozsonyt, ha tudják, de a koronát ott hasztalan fogják keresni.

Győrött azonban nem sokáig kellett várakoznia a koronának. A szorongatott Ferdinánd alkudozni kezdett. Megkötötték a linzi békét. A veszedelem elmult, a koronát visszavitték Pozsonyba.

Három év mulva került elő ismét vasládájából. Ferdinánd jónak látta utódját biztosítani. Ez az utód az ő tizenhároméves fia volt, ugyancsak Ferdinánd, mint apja és nagyapja. Az országgyűlés teljesítette az uralkodó kívánságát, a királyfit megválasztották és megkoronázták Pozsonyban. A koronaőrök állása éppen üres volt ekkor: a legutóbbiak, Pálffy János és Forgách Péter meghaltak. Helyökbe az országgyűlés Kéry Jánost és Osztrosith Miklóst választotta. Ekkor hozták azt a törvényt, hogy legalább az egyik koronaőr tartozik állandóan a korona közelében lakni.

Az ifjú IV. Ferdinánd megkoronázott királya volt ugyan az országnak, de sohasem ült a trónon. Huszonegyéves korában, még apja életében, elvitte a himlő. Hitlevele nem is szerepel törvényeink között, mert a királyok hitleveit trónra léptük után volt szokás becikkelyezni. A trónon ülő uralkodó, III. Ferdinánd, most következő fiát igyekezett trónba iktatni. Ez nem is került nagy fáradságába. A dinasztia hatalma és tekintélye ekkorára rendkívül megnövekedett, a nemzet ellenálló ereje csökkent. A következő főherceget, Lipótot, már úgy választották királlyá, hogy előbb nem is kértek tőle hitlevelet. Ekkor már kibontakoztak a pragmatica sanctio igényei. Lipótot Pozsonyban ünnepélyesen megko-

ronázták. Két év mulva, tizenhatéves korában, már trónra is lépett.

Ugy látszik, felbukkanhatott ez időben az udvarnak valamilyen szándéka a koronával, mert a rendek összeszedték magokat s az új király uralkodásának második évében feltűnő törvényt hoztak a korona őrzéséről. Ez a törvény kimondja, hogy az uralkodó az ország koronáját Magyarországról semmi szín alatt és semmi oknál fogva nem viheti ki, hanem a régi szokások és az előbbi törvények szerint az országban kell őriztetnie. Erre a törvényre a rendeknek kétségtelenül megvolt az okuk. Történelmünk I. Lipótot ismeri a legalkotmányellenesebb zsarnoknak királyaink sorában.

Királynét háromszor koronáztak az ő uralkodása alatt Pozsonyban. Először Margitot, IV. Fülöp spanyol király leányát, akit 1666-ban koronáztak meg. A házasság hét évig tartott. Az özvegysorba jutott uralkodó Klaudia habsburgi főhercegnőt vette nőül, akit 1673-ban koronáztak. Ez az asszony három év mulva meghalt, erre 1676-ban Eleonórát, a pfalzi választófejedelem leányát koronázták királynévá a magyarok. Erről a királynéról feljegyezték, hogy koronázásakor kezetcsókolt a prímásnak.

Hogy a koronát a király „semmi szín alatt és semmi oknál fogva“ nem viheti ki az országból, az írott malaszt maradt. Kara Musztafa, a török nagyvezér, 1683-ban elhatározta, hogy elfoglalja Bécset. A török had vonulásának Pozsony útjába esett. Lipót nem sokat kérdezte a koronaőröket, hanem megbízta Erdődy Kristófot, hogy a koronát hozza Bécsbe. A szent korona tehát megint elhagyta az országot. De Bécsben nem tartózkodott sokáig. Az osztrák főváros helyzete is igen veszedelmesnek látszott. Erdődy Bécsből továbbszállította Linzbe, sőt még innen is tovább, a nagyobb biztonság okáért: Passauba. Az elővigyázatosság

nem mutatkozott oktalannak: Kara Musztafa hatalmas sereggel jelent meg Bécs alatt. De a várost nem vehette meg. Szobieszki János lengyel király és Lotharingiai Károly herceg, Mária Terézia későbbi férjének nagyapja, megverték a törököt. Kara Musztafának el kellett vonulnia, tiszta lett a levegő, a korona visszakerülhetett Pozsonyba.

Itt nemsokára dolga is lett. Lipót császár és király a már bevett szokás szerint megválaszttatta és megkoronáztatta kilenc éves fiát, Józsefet. Erről a koronázásról a történelem nem jegyez fel semmi nevezeteset azon kívül, hogy az eddigi hitlevél, a hajdani szabad királyválasztások csökevénye, teljesen elvesztette ekkorára igazi jellegét. Úgynevezett „diploma inaugurale“ lett belőle, melynek szövegét az udvar szerkesztette és nem a rendek írták elő. A Józsefet királlyá deklaráló országgyűlés már nem is hasonlított egy alkotmányos ország képviseletéhez. A királyi személynök, Orbán István, nyilvánosan feljegyezte azoknak a nevét, akik független véleményt mertek nyilvánítani. Nagy beszédében Ausztriát mindörökkön tartó hatalomnak nevezte és mindeneket figyelmeztetett, hogy seregeljenek ennek a hatalomnak táborába, mert ha nem fogadják el a Habsburg-férfiág választás nélküli örökösödését, akkor „majd meglátják, mi fog következni.“ Lipót császár és király személyes jelenlétével terrorizálta az országgyűlést, sőt Draskovich országbíróra, aki a szabad királyválasztás elve mellett szót merészelt emelni, keményen rá is förmedt. Másnap pedig Draskovich olyan levelet kapott a királytól, hogy megütötte a guta. Meg is halt. Lipót külön kijelentette, hogy csak különös kegyből nem bánik el úgy Magyarországgal, mint a többi örökös tartománnyal. Az országgyűlés tehát elfogadta József örökösödését és a szabad királyválasztás jogát eltörölte. Sőt beleegyezett abba is, hogy a korona

öröklése a Habsburg-ház spanyol ágára is kiterjesztessék. Az I. József koronázásán hangzott el utoljára a nádori kérdés: „Akarjátok-e királyotoknak?" Ezt többet aztán a nemzettől nem kérdezték.

Hogy a koronával rövidesen megint valami veszedelmes dolog fog történni, azt a babonás nép számára megint villámcsapás adta hirül. A pozsonyi várnak megint abba a tornyába, ahol a koronát őrizték, az 1703. év egy viharos napján belecsapott a villám. Ezúttal tűzveszedelmet okozott a villámcsapás, a vár egy része le is égett, de a koronát idejében kihozták a fenyegetett helyről és biztonságba helyezték. Csakhogy I. József számára az ideiglenes őrzési hely nem volt elég biztonságos. Hiába tiltotta meg szigorú törvény, hogy a koronát kivigyék az ország határain, I. József nem sok ügyet vetett erre a törvényre, mert akkor már megindultak északi Magyarországon a Rákóczi Ferenc szabadságharcának első mozdulatai. A bécsi udvar ismerte az ország hangulatát és tudta, hogy ha a korona magyar területen marad, a Habsburg-ház szempontjából nincs teljes biztonságban. A koronát elvitték Bécsbe. A kuruc hadak hamarosan leérkeztek a Dunáig, sőt a Dunántúl egy részét is elfoglalták, úgy hogy József császár és király labancai a Dráva vonalán túlra szorítkoztak. Szó sem lehetett arról, hogy az udvar a Bécsbe szállított koronát hazaengedje.

Kilenc esztendeig tartott, míg a küzdelem a szabadságharc erőit felmorzsolta. Rákóczi maradék seregei 1711 május elsején a nagymajtényi síkon lerakták a fegyvert s a szatmári béke megpecsételte az udvar teljes sikerét. A korona most már bátorságosan hazajöhetett volna. De I. Józsefnek ez nem volt sürgős. Csak az hozta haza a koronát, hogy az uralkodó meghalt: öccsét és utódját, III. Károlyt Pozsonyban kellett koronázni. E végből a

koronát mégis csak Pozsonyba kellett hozni. És ha már ott volt, nehéz lett volna ürügyet találni arra, hogy megint visszavigyék Bécsbe.

III. Károlyt a hagyományos szertartások közepette koronázták, de az egykorú leírások feljegyezték, hogy a szertartások egyik részleténél eltérés történt. A királyt ugyanis mindig jobb alsókarján és háta jobb oldalán szokták felkenni a szentelt olajjal. III. Károlyt azonban jobb alsó karján és mellén érintette olajjal a főpap. Valami értelme bizonyára volt a hagyománytól való ilyen eltérésnek, de hogy mi volt az oka, annak nem igen lehet nyomára akadni.

Az ő uralkodása alatt kelt az a közjogi szerződés király és nemzet között, amely szabályozta, hogy kinek és milyen sorrendben fog fejére kerülni a szent korona. A nevezetes szerződés a „pragmatica sanctio." Károly felesége, Erzsébet braunschweigi hercegnő szült ugyan egy fiút, de az még csecsemő korában meghalt. A második gyermek leány lett, Mária Teréziának keresztelték. A pragmatica sanctio ennek a leánygyermeknek biztosította a magyar szent korona örökségét. Ezzel szemben a rendek törvénybe iktatták, hogy minden ezután következő magyar király köteles esküt tenni III. Károly hitlevelének szövegére, más szóval köteles megesküdni a magyar alkotmány megtartására.

A koronaőrök dolgában még a pragmatica sanctio előtt új rendelkezéseket hozott az országgyűlés. Kimondották, hogy a szent koronát nem szabad kivinni az országból. Nem először hoztak a magyar rendek ilyen törvényt. S ez az új törvény egyáltalában nem jelentett haladást az előzőkhöz képest. Mert legutóbb benne volt a törvény szövegében, — akár megszegték, akár nem, — hogy „semmi oknál fogva és semmi körülmények között." Most azon-

ban azt mondották ki, hogy „a szent koronát a hozzátartozó jelvényekkel együtt Pozsonyban kell tartani és csak veszedelem, vagy más szükség esetén szabad kivinni onnan máshová és csak a nádor tudtával." Most tehát már csak engedelmes nádorra volt szükség. Hogy mi „a veszedelem, vagy más szükség esete", annak megítélésére elég tág keretek jutottak az uralkodóháznak. Egyébként gróf Erdődy Kristóf és gróf Pálffy Miklós helyébe ezúttal idősb gróf Pálffy Miklóst és gróf Kolonich Adámot választották koronaőrökké, majd pedig, mikor Pálffy csakhamar nádor lett, az ő helyét gróf Nádasdy Tamással töltötték be.

III. Károlyt a pragmatica sanctio erejénél fogva huszonhárom éves leánya, Mária Terézia követte a trónon. Asszony volt már ekkor, négy éve Fereno lotharingiai herceg felesége.

Mária Terézia nem királynéja, hanem királya volt a magyar nemzetnek. Koronázása nem a királynéknál, hanem a királyoknál használatos szertartások szerint folyt le. A szent koronát nem jobbvállához értették, hanem fejére helyezték. Úgy kenték fel, mint királyi elődeit: jobb alsó karján és hátán, a két lapocka között. Újításnak számított a szertartás részletei közöt, hogy két trónt állítottak fel számára a pozsonyi templomban: egyiken a szertartás kezdetekor foglalt helyet, a másikat akkor foglalta el, mikor a szent koronát már a fejére tették. Érdekes, hogy Mária Terézia koronázásakor még megvoltak az ősi koronázási saruk, de ő nem használhatta őket, mert ezt a sarut férfilábra szabták valaha és neki olyan kicsi volt a lába, hogy a saru leesett volna róla. Említésre méltó részlet az is, hogy a nemzet a koronázásnál hagyományos ajándékot, hölgyről lévén szó, gavallérosan felemelte. Addig portánként egy forint adót ajánlottak fel ajándékba a királynak. Mária Terézia koro-

názásakor az országgyűlés kerek összeggel váltotta meg ezt az adót és százezer forintot adott ajándékul neki. És még egy ilyen gavalléros részlete van Mária Terézia trónralépésének. Régi hagyomány volt, hogy az úgynevezett propozíciók biztosítottak a rendeknek egy elég hűbéresen hangzó jogot: a rendeknek joguk volt kezet csókolni a királynak Nem igen éltek vele, csak némelyik tüntetően lojális főúr, például az a Csáky bíboros, aki mindenáron kezet csókolt III. Károlynak. Különben inkább csak írott formaságnak számított a kézcsók előjoga. De mikor Mária Terézia lett a király és a rendek kézcsókoló joga a propozíciókból véletlenül kimaradt, általános felzúdulás keletkezett. A hiányt pótolni kellett. S a rendek megkapták a jogot, hogy kezet csókoljanak a szép asszonykirálynak.

A szent korona az ő uralma alatt sem maradt ment minden nyugtalanságtól. A porosz uralkodó, II. Frigyes, kemény támadással fenyegette a monarchiát. Katonai sikerei olyan ijesztően hatottak, hogy már Pozsonyt kellett félteni. Ekkor óvatosságból Komárom várába vitték a koronát, de csak rövid időre. Mikor az első ijedség elmult, visszavitték Pozsonyba. Ott őrizték rendes helyén, a pozsonyi vár nyugati szöglettornyában Mária Terézia egész uralkodása alatt.

Itt kell beszélnünk valamiről, ami nem tartozik szorosan a szent korona történetéhez, de rokon vele: a szent Jobbról. Amelyet korántsem „bálványimádásból", hanem öntudatos nemzeti kegyeletből nyugodtan szentnek nevezhetnek a nem katolikus magyarok is.

István királyunk tetemét, amelyet I. László vétetett ki a sírból szentté avatáskor, az egyház szentjeinek kijáró tisztelettel vették körül. Ez a tisztelet a középkorban nemcsak a vakbuzgóságot érte el, hanem addig fajult, hogy a szentté avatott ki-

rály tetemét valósággal eltördelték. Azt kell mondani, hogy István király maradványai megsínylették a nagy rajongást: jobb alsó karja darabokban került le a halott testről. Könyöktől csuklóig és csuklótól az ujjak végéig egy-egy külön darab lett belőle. Az alsókart V. László Bécs városának ajándékozta. A kézfej Budára került és mint szent ereklye olyan vallásos tisztelet tárgya lett, amely mindinkább megtelt nemzeti irányú eszmei tartalommal. Mikor Buda török hódoltság alá került, a törökök a keresztény ereklyét elvitték Budáról. A jobbkéznek hosszú időre nyoma veszett. Mária Terézia uralkodása alatt véletlenül tudta meg Pray György jezsuita, hogy a Jobbkéz Ragusában van, ahol a domonkosrendi klastrom szerzetesei őrzik. Azonnal levéllel fordult a klastromhoz. Onnan Brankovics Antal válaszolt és megerősítette Pray értesülését: a Jobbkéz valóban ott van nálok a kolostorban. Mozgalom indult, hogy az ereklye hazakerüljön. Ez elég soká tartott, de hét év mulva a Jobbkéz mégis csak Mária Terézia, a magyar király birtokába került: 1771 május 29-én megérkezett Schönbrunnba. Mária Terézia aztán a magyar nemzetnek ajándékozta az első király jobbját. Azóta van megint itthon az ereklye, amelyet az egész nemzet mélységes kegyelete őriz. Ha István-napkor körülhordják, mindenkinek éreznie kell, hogy katolikus vallásúak számára lehet az ő hitök szerint való egyházi ereklye is, de nem akadhat ember, aki megilletődés nélkül nézhetne arra a kézre, amely a magyar államiságot alapította s amely koronát adott az országnak.

Ezt a koronát, hogy történetéhez visszatérjünk, Mária Terézia utóda, II. József alatt érte kilencszáz éves életének legnagyobb megaláztatása.

II. József, Mária Terézia fia, mikor anyja halála után trónra került, nem koronáztatta meg ma-

gát. Nem volt nagyon vallásos ember, de esküszegő sem óhajtott lenni. Gondolkodásmódját, világnézetét annak a szellemi forrongásnak elvei szőtték át, amely a francia forradalmat megelőzte. Hagyományok és ősiség iránt nem volt semmi érzéke ennek a trónon ülő forradalmárnak, a magyarság eszmevilágából soha semmit nem értett ez a nekünk teljesen idegen külföldi. Mivel kezdettől fogva el volt szánva, hogy a magyar alkotmányt keresztül fogja lépni, nem koronáztatta meg magát, hogy ne kelljen esküt tennie erre az alkotmányra. Négy éve uralkodott már, mint koronázatlan „kalapos király", mikor eljutott oda, ahova az ilyen fellengzős felvilágosodottságú szobatudósnak el kellett jutnia: szemben találta magát a magyar szent korona rendkívüli erőt sugárzó eszméjével. Mély jóindulattal elgondolt terveinek minden olyasmi útjában állt, ami hangsúlyozhatta a magyar nemzetnek az osztrák birodalomban egyéni különállását. Ha eszközeiben következetes akart maradni, meg kellett fosztania varázsától a természetfölötti eszmeiségbe emelkedett magyar koronát. Ennélfogva 1784 április hetedikén kelt parancsával meghagyta a magyar helytartótanácsnak, hogy a koronaőrök négy magyar királyi testőr kíséretében szállítsák a szent koronát Pozsonyból Bécsbe s ott az udvari kincstárban helyezzék letétbe a birodalom egyéb koronái mellé. Más szóval: a korona túlélte önmagát, jelentősége elveszett, nem az elmult magyar államiság titokzatos teste többé, hanem iparművészeti tárgy, amelynek múzeumban a helye.

A helytartótanács, egyébként József császárnak nem sokat tiltakozó szolgája, meghökkent ettől a rendelettől. Megindultan fogalmazott, alázatos felirat kérte a császártól: gondolja meg és vegye vissza ezt a rendeletet, amely a magyarságot legérzékenyebb pontján sérti. De a császár hajthatatlan

maradt. A rendeletet nem vonta vissza. Nem volt mit tenni: gróf Csáky János országbíró és a helytartótanács tagjai elővették a koronát a pozsonyi vár lezárt toronyszobájából. Jegyzőkönyvet vettek fel s a vasládát rábízták a koronaőrök, gróf Keglevich József és gróf Balassa Ferenc további gondjára. Ezek magok mellé vettek négy testőrt és a koronával Pozsonyból felmentek Bécsbe, a rendelet után éppen egy héttel, április tizenharmadikán.

Tizenharmadika volt és éppen viharos nap. A pozsonyiak már megszokták, hogy a nagy viharok és a korona sorsa között mindig babonás összefüggéseket keressenek. Hogy mi történt, azt nem is lehetett a nép előtt eltitkolni. Ezt a helytartótanács meg sem próbálta. Sőt körlevelet intézett a vármegyékhez a történtekről. Nemcsak Pozsony lakossága között szivárgott szerte a vészhír, de hivatalosan megtudta az egész ország. Egyik megye a másik után írta meg a maga elkeseredett feliratát az uralkodóhoz. De azt feliratok, amelyeknek elkeseredését meg sem érthette és ósdi naivságnak érezte, nem lágyíthatták meg. A szent korona ott maradt Bécsben az udvari kincstár egyéb tárgyaival egy sorban.

Hat esztendeig vesztegelt ott a korona, amelyet már elraboltak, elvesztettek, elzálogosítottak, de trónjától most fosztották meg valójában először. Gentilis bíbornok valaha a pápa nevében átkozta ki, de legalább az átokkal is megbecsülte. Lenézni és semmibe se venni: ezt II. József tette meg első ízben.

De a korona erősebb volt, mint ő. Az életétől megfosztottnak hitt tárgy erősebben élt, mint valaha. II. Józsefet az önálló magyar államiság életereje, tehát a szent korona győzte le. Tíz évi uralkodás után a papiros-ábrándokat hajszoló széplélek tragikusan ráeszmélt óriási tévedésére. Közel a tuberkulotikus halálhoz, kiábrándultan, üresen visszavont mindent, amit addig csinált. Hogy az alkotmányt, s ami vele

egyet jelentett, a koronát visszaadta az országnak. nem helyes kifejezés. Tekintetét fáradtan fordította el mindentől és mozdulatlanul hagyta, hogy kiki visszavegye a magáét. Aki olyan hajthatatlan erélylyel maga intézkedett és rendelkezett a korona Bécsbe szállításáról hat évvel azelőtt, most megengedte gróf Zichy Károly országbírónak, hogy a korona visszaadására tegyen előterjesztést, a megteendő lépésekkel nem törődött, azokat rábízta gróf Pálffy kancellárra.

A megteendő lépéseket csak rá kellett bízni a magyarokra. A koronaőrök, gróf Keglevich József és az elhalt Balassa helyére került gróf Nádasdy Mihály 1790 február tizenhetedikén átvették a szent koronát a bécsi udvari kincstártól. Pompás hintóra rakták. A hintót a magyar nemes testőrség tagjai kísérték Sóoky János főstrázsamester és Dóczy József kapitány vezérlete alatt. Azonkívül sok magyar úr. Mikor a menet elindult Magyarország felé, a bécsi nép kigyült az útvonalra és örömkiáltásokban tört ki. A nép örömét az okozta, hogy Bécsben már régóta különös babona terjedt el: a városra szakadt éhintséget és drágaságot a magyar korona fogságával hozták összefüggésbe. Nem is volt ez olyan nagyon babona. A bécsi gazdasági krízist ugyanaz a kormányzási rendszer okozta, amely a gabonatermő Magyarországot megfosztotta normális életétől.

A menet február 17-én indult el Bécsből és 21-én ért Budára. Egykorú források szerint Bécstől Budáig majdnem szakadatlan láncban álltak az út mentén a kíváncsiak. A nép a legtávolabbi falvakból, több napi járóföldről odatódult az országút valamelyik helységéhez. Mosonmegye nemessége és polgársága díszruhás, lovas seregként vonult a menet elé, a főrangú asszonyok is díszmagyart öltöttek és lóra ültek. Ugyanezt tette Pozsonymegye lakossága.

Gróf Forgách Miklós száz lovasból álló, pazarul felöltözött díszőrséget szervezett és a határtól kezdve Budáig átvette a korona kíséretét. A menetnek minden útba eső helységben pár percre meg kellett állnia, hogy a tömeg a láthatóan elhelyezett koronát szemlélhesse. Mindenütt kivonultak a hatóságok, a papság, a céhek, az iskolák, fehérruhás leányok. Mindenütt zúgtak a harangok és dörögtek a tarackok, szólt a zene, zászlódísz és virágfüzérek az egész útvonalon. Ahol a menet éjszakára megszállott, ott a koronát kitették közszemlére. Az utcákon a Te Deumot énekelte a nép. Reggel, induláskor misét tartottak a templomban.

Köpcsény volt a korona első állomása. A koronát vivő hintóból a nép kifogta a lovakat és úgy húzta a hintót az Esterházy-kastély felé. Boldog volt, aki kezével legalább a hintót megérinthette. Gróf Forgách Miklós megállította a lelkes sokaságot és rászólt a koronaőrökre:

— Nyissátok ki a ládát és mutassátok meg a koronát.

A koronaőrök vonakodtak a kérést teljesíteni. A nép hangosan követelte.

— Nyissátok ki, — mondta Forgách —, az országnak tudnia kell, vajjon koronát küldött-e Bécsből József, vagy egyebet.

A ládát kinyitották, a koronát kivették és felmutatták. Viharos éljenzés következett. Sokan sírtak, mások imádkoztak. Akkor aztán a hintót bevonták az Esterházy-kastély udvarára. A népet megvendégelték.

Másnap tovább indult a menet és estére Győrig jutott. A várost kivilágították, tüzijáték fogadta a koronát és ágyúdörgés. A házakon égő gyertyákból különböző feliratokat raktak ki:

Napunk virradása
Egünk derülése
Törvényünk ereje
Hazánk újulása
Szabadság épsége
Nemzetünk élete
Óhajtásunk célja
Szívünk orvoslása
Panaszunk szünete
Örömünk kezdete

Ugyanilyen feliratokat latinul is lehetett látni. A nép, amely az érkező menet elé tódult, azt követelte, hogy a koronát a székesegyháznak arra az oltárára tegyék ki közszemlére, amelyen Szent László mellszobor-alakú ereklyetartója állott, mert László király fején nyugodott valamikor a szent korona. Egész éjjel szólt az utcákon a zene. A nép az utcákon táncolt és vigadt. Másnap reggel Tedeum ünnepelte a koronát. Komárom volt a következő állomás, ahol hasonló ünnepségek folytak, ugyanígy az utolsó előtti állomáson, Esztergomban.

Végül Budára érkezett a korona. Ötszáz ágyú dörgése és beláthatatlan tömeg ujjongása fogadta. A királyi várba vitték, ahol az őrizetet báró Orczy László vezetése alatt a pestmegyei nemességből alakult bandérium vette át. De az ország többi megyéje sem akart ebből a tisztességből kimaradni. Mindenütt bandériumokat szerveztek. Ezek előre beosztott rend szerint felváltva álltak a korona vasládája mellett díszőrséget egészen október végéig. Mindegyik bandériumnak egy-egy megyei előkelőség volt a fővezére és pedig az abauj-borsodi volt gróf Csáky Antal, az arad-temesi Edelspacher Zsigmond, a baranyai Kajdassy Antal, a barsi gróf Migazzi Kristóf, a bácsi Rudics Máté, a bihari Baranyi Mihály, a fejérmegyei báró Perényi Imre, a gömöri Szath-

máry József, a honti báró Hellenbach György, a négy horvát megyéé báró Magdalenics István, a komáromi gróf Esterházy István, a nógrádi gróf Forgách Antal, a nyitrai Gróf Amadé Antal, a pozsonyi gróf Amadé Ferenc, a sárosi báró Palocsay József, a somogyi gróf Schmidegh László, a soproni herceg Esterházy Miklós, a szabolcsi gróf Kállay János, a szatmári gróf Károlyi József, a szepesi báró Horváth József, a tolnai Stejrum József, a vasmegyei herceg Batthyány Lajos, a veszprémi gróf Esterházy János, a zalai gróf Fekete János, a zempléni gróf Rhédey Lajos. A bandériumok hivatalos naplót vezettek ezzel a címmel: „Tekintetes, nemes magyar hazánknak vármegyéiből a szent koronának őrizetére kirendelt nemes bandériumok protocolluma." A napló eredetijét az Orczy-család annakidején az aradi főgimnáziumnak ajándékozta. Hogy most mi van vele, nem tudni.

Ez a napló több érdekes részletet tartalmaz. Elmondja például, hogy Szabolcs megye bandériuma, amely csak júniusban került sorra, látni akarta a szent koronát rögtön megérkezéskor. Az országbíró arra hivatkozott, hogy a vasládát már régen lepecsételték, a kérés nem teljesíthető. De a szabolcsiak ragaszkodtak a kéréshez. Nem is nyugodtak addig, míg meg nem látták a koronát. Miattuk a szent tárgyat megint kivették a ládából és a királyi vár Zsigmond-kápolnájában megint közszemlére tették. Másnap odatették a szent Jobbot is. A nemzet hónapokig nem tudott betelni a hazakerült korona örömével. Ányos Pál, Révai Miklós, Dugonics András ódát írtak róla, Pétzeli József, Veszprémi István, Katona István, Detsy Sámuel történészek pedig történeti műveket.

Közben II. József meghalt. A korona nem lévén halandó, tovább folytatta életét.

XX.

Ekkor változott meg a szent korona lakóhelye. Budáról ugyan még elvitték a nemes bandériumok Pozsonyba, hogy ott II. József öccse és utóda, II. Lipót megkoronáztassék, de aztán megint Budára vitték vissza.

II. Lipót alkotmányos, derék királynak ígérkezett. Lelkes hódolattal koronázták, a lelkességet még emelte is a korona birtokának boldog tudata. Az ünnepségek azzal kezdődtek, hogy gróf Kolonits László kalocsai érsek vezetésével ötventagú küldöttség ment Bécsbe a királyt meghívni a koronázásra, még pedig nem Pozsonyba, hanem Budára. II. Lipót ezt meg is ígérte, de később, nem tudni miért, mégis úgy döntött, hogy Pozsonyban koronáztatja magát. Ekkor vitték le aztán a koronát Pozsonyba. A király a prímás pozsonyi palotájában szállt meg az uralkodóház tagjaival együtt. Előbb fogadta a rendek képviselőit, trónbeszédet tartott, aztán elengedte őket országgyűlésre. Itt nádort kellett választani. A rendek először választottak nádorrá Habsburg-főherceget, a tizennyolc éves Sándor főherceg személyében. Jezerniczky Károly nyitrai követ mindenesetre jegyzőkönyvbe vétette, hogy ez precedensnek nem számíthat. Kimondták azt is, hogy a nádornak Budán kell laknia és meg kell tanulnia magyarul. A főherceg vadászott ez alatt. „Hallván Sándor Leopold — írja az egykorú forrás — a nemzetnek maga iránt való szíves hajlandóságát, mint valamely ifjú szarvas úgy ugrándozott örömében, előre képzelvén magának azt az áldott időt, mellyet a Magyarok között fogna eltölteni.“

A koronázás napján reggel a prímás tisztelgett a királynál, aztán megindult a menet a Szent Márton-templomba. Elől lovagolt négy pálcás udvari lakáj. Aztán következtek az udvari furirok kettős

sorban, a magyar mágnások inasai, az udvari lakájok, a nemes apródok lóháton, a mágnások díszmagyarban, kócsagtollas kalpagokkal, drága szerszámú lovakon, a miniszterek és titkos tanácsosok szintén lóháton, a Szent István-rend és a Mária Terézia-rend vitézei lóháton, a nagykeresztesek és aranygyapjasok lóháton, aztán egyedül az ifjú nádor díszmagyarban, utána a főudvarmester, kezében pálcával, ezután pedig a magyar herold, Pávits József nevű, strucctollas süveggel, földig érő fekete bársony köntösben, az ország címerével mellén és hátán. Most következett a beteg főlovászmester képviseletében herceg Batthyány Lajos hajadonfőtt, lóháton. Utána lovagolt hófehér paripán a díszmagyarba öltözött király, jobbról a magyar nemes testőrök, balról a darabonttestőrök kísérték. Végül a főkamarás és a testőrkapitányok zárták be a menetet.

Bent a templomban a hagyományok szerint folyt le a szertartás, minden részletbeli változtatás nélkül. A király fejére a prímás és a trónörökös, mint nádor tették a szent koronát. Feljegyezték, hogy Lipót ebben a pillanatban könnyekre fakadt. A szertartás után a király teljes koronázási díszben ment át a másik templomba, ahol harminchárom főnemest és köznemest ütött aranysarkantyús lovaggá. Aztán a négy vágás következett a koronázó dombon a városon kívül, majd a díszebéd. Erről többek közt így ír az egykorú forrás szerzője, Detsy Sámuel: „Elmondván a prímás az asztali áldást, béült a király a főkomornyik mester által alája tétetett, aranyos materiával béborított karos székbe és azonnal le vévén fejéről a koronát a fő Udvarnok mester, jobb keze felől tétetett asztalra helyezte azt egy arany csészére, mely mellett az egész ebéd felett a két korona őrizők vigyáztanak. Balja felől a főlovász mester állott kivont karddal. A többi főven-

dégek is leültek az ebédlő asztalhoz, úgy mint jobb felől a Prímás és a kalocsai érsek, bal felől pedig a Nádor Ispán és a Nápolyi követ. A király háta megett a fő Udvarnok mester udvarolt, ezüstös pálcát tartván jobb kezében. Az asztal között lévő üres helyen a fő Asztalnok és Pohárnok mesterek szolgáltanak. Amint magam is láttam, egyik sem fáradott el szolgálatjában, mivel mind a Király, mind a Nádor Ispán igen keveset ettek, s egyszernél többször nem ittak, akkor is a király egy keves bort, a Nádor Ispán egy pohár vizet. Midőn a király ivott, a két Érsek és Nádor Ispán fel állottak, s ivása után ismét le ültek. Egyszersmind a várnak bástyáin fekvő ágyúk is ki lövettek a király egésségeért. A confecteknek, avagy asztali csemegéknek fel vitelekor ismét fel állottak a Prímás, a Kalocsai Érsek és a Nádor Ispán, s le sem ültek többé. Vége lévén az ebédnek, újabban a király fejére tétetett a korona, s ekkor ő is fel kelvén, ismét meg mosta s törölte kezeit. A mosdó medencét Lichtenstein Aloysius, a törülköző kendőt pedig Auersperg Ádám Hercegek tartották, kik mind ketten magyar Indigénák lévén, igen költséges magyar köntösökben voltanak fel öltözve."

Ebéd után a királyról leszedték a koronázási jelvényeket. A király magánlakására vonult. Itt a prímást fogadta, s annak jelenlétében legfelsőbb kéziratot írt alá, mely szerint „megindulással tapasztalván a magyar nemzetnek hozzá és családjához mutatott különös hajlandóságát" a nemzet megnyugtatására elrendeli és törvénybe kívánja iktatni, hogy az utána következő magyar királyok az alkotmányos eskütételt és a szent koronával való megkoronázást trónra lépésüktől számított hat hónapon túl ne halasszák. Este díszvacsora volt majdnem ötszáz vendéggel. Az ételeket és italokat előkelő pozsonyi polgárok szolgálták fel. A prímás

kertjében tüzijátékot rendeztek, a palotában pedig nagy táncestélyt.

A koronázást követő napon a szent koronát és a jelvényeket levitték a prímás palotájának kápolnájába. Itt valamennyit lerakták egy asztalra. A közönség bemehetett a kápolnába és a koronázási tárgyakat megnézhette. Azonban az őrök vigyáztak arra, hogy senki hozzájuk ne nyúlhasson. Három napig feküdt ott a közszemle céljaira a korona, akkor a király parancsot adott, hogy vigyék haza Budára. A koronázási tárgyakat a király szállására vitték. Itt megjelent a nádor, a prímás, a koronaőrök, a főudvarmester, a főkamarás, két királyi biztos és még több politikai előkelőség. Ezek jelenlétében Somogyi János nádori ítélőmester jegyzőkönyvet vett fel, amelyet a jelenlévők aláírtak. A koronaőrök ekkor fogták a szent koronát és betették a vasládába. A lakatot bezárták s a kulcsokat a királynak adták át, aki azokat Bécsbe küldötte az udvari kincstárba. Aztán keményfából készült deszkalapot szegeztek a láda tetejére, olyat, amely a láda tetejét pontosan fedte. A deszkalapra hét pecsétet raktak. És pedig a lap közepére a király pecsétjét. A deszkalap baloldalának két sarkára a két királyi biztosét. A jobboldal két sarkára a prímását és a nádorét. Ezek közé a jobboldal közepére a főudvarmesterét. A felső vonal és az alsó vonal közepére a két koronaőr pecsétje került. Így hét pecséttel zárták le a vasládát, amelyet aztán visszavitettek a prímási palota kápolnájába. Itt maradt még mintegy tíz napig, akkor aztán a koronaőrök felvitték Budára, a korona állandó szállására.

Minden egykorú forrás megegyezik abban, hogy a magyar történelem kevés ilyen lelkes hangulatú koronázást ismert, és hogy kevés király uralkodását várta ilyen meleg bizalom. De hogy ez a bizalom jogos volt-e, vagy sem, nem dőlt el soha: II. Lipót

másfél esztendei országlás után meghalt. Birodalma legidősebb fiára, a huszonnégy éves Ferenc József Károlyra maradt, aki I. Ferenc néven foglalta el a trónt. Az ő koronázása sem hagyott mélyebb nyomot a feljegyzésekben és hagyományokban. Őt is, feleségét is Pozsonyban koronázták a hagyományos szokások szerint. A szertartás részletei nem mutatnak eltérést az ismert előírástól. A koronát Budáról elhozták Pozsonyba, aztán az ünnepségek után visszavitték Budára.

Itt nyugodott a szent korona tizenhárom esztendeig, mikor — mint az előző évszázadokban annyiszor — megint biztonságba kellett helyezni a Habsburg-házra törő veszedelem ellen. Ezt a veszedelmet most Napoleonnak hívták. A francia sereg 1805-ben veszedelmesen nyomult Keletre, a korona biztonságára gondolni kellett.

A nádori rangot ekkor már nem Sándor főherceg viselte. Ő már évekkel azelőtt olyan súlyos égési sebeket szenvedett egy laxenburgi udvari tüzijáték alkalmával, hogy belehalt sebeibe. A nádorság legfiatalabb öccsére, egyszersmind az uralkodónak is öccsére, József főhercegre maradt. A fiatal nádor eleget tett azoknak a követelményeknek, amelyeket a rendek annakidején az első Habsburg-nádorra róttak. Budán lakott és megtanult magyarul (Maradékai, a Palatinus-család sarjai, azóta is itthon laknak és magyarul beszélnek.) A korona biztonsága felől is ő határozott: elrendelte, hogy az ország keleti részébe kell vinni. A választás Munkács várára esett. Báró Splényi József és Almássy Pál voltak ekkor a koronaőrök. A nádor velük együtt kivette a koronát a vasládából és áttette egy másik, szállításra alkalmasabb ládába. Ezt 1805 december elsején útnak indították Munkács felé. A koronaőrök is vele mentek, a menetet Beregmegye nemes bandériuma kísérte fel a munkácsi várba. Útközben is

igen erősre dagadt a menet, Hevesmegye, Borsodmegye, Ungmegye, valamint Jászárokszállás városa külön-külön bandériumokat rendeltek a korona mellé. Még többet is, mint amennyire szükség lehetett, „ha ezt ily kincs tekintetbe vételével mondani lehetne."

Munkácson négy hónapot töltött a korona. Napoleon közben győztesen megkötötte a pozsonyi békét és Ausztriát egyelőre nem fenyegette. A korona békén hazatérhetett. Ünnepélyesen hozták Budára 1806 március huszonharmadikán. Polgári és katonai dísz fogadta. A nádor elnöklete alatt külön bizottság nyitotta ki a ládát és győződött meg sértetlenségéről. Visszatették előbbi ládájába, mert úgy látszott, hogy nyugalmát semmi sem fogja háborítani. De Napoleon császár már négy év mulva megint Ausztria ellen támadt. Ez volt a regensburgi, asperni, wagrami csaták ideje. A legyőzetés izgalmait a korona nem Budán érte meg. A magyar kancellária 1809 június tizenötödikén úgy rendelkezett, hogy a koronát Egerbe vigyék, abba a városba, ahova a fontosabb államhivatalok is menekülni készültek.

Még aznap Almássy Pál pesti házába vitték a vasládát. Onnan mindjárt elindult Eger felé. Másnap érkezett Gyöngyös városába, ahol Almássynak ugyancsak volt egy kastélya. Itt a szállítók megháltak. Harmadnap tovább utaztak és elérkeztek Egerbe. Itt előbb a székesegyház, vagy mint Egerben mondják: a nagytemplom kincstárában tették le. De ez kényelmetlenséggel járt. A korona mellett ugyanis állandó őrség teljesített szolgálatot, amelyet megszabott időnként váltottak. Éjszaka is. Így a templomot éjjel-nappal nyitva kellett tartani. Ezért új helyet kerestek a korona számára és úgy gondolták, hogy a Káptalan-utcai vármegyeházán lesz jó hajléka. Itt is tartották három hónapig. Ezalatt a koronaőrök a szomszédban, Nováky kanonok

házában kaptak szállást. De a koronaőrök a megyeházán sem vélték biztonságosnak a szent tárgyat. Igyekezetök az volt, hogy vigyék el Gyöngyösre, az Almássy Pál kuriájára. A fővárosból meg is jött a jóváhagyó döntés szeptember 21-én. Azonnal kocsira rakták a ládát és még aznap átvitték Gyöngyösre.

Jó hónap telt belé, amíg a hadi helyzet úgy fejlődött, hogy Napoleon felől most már nyugodtan visszatérhetett a korona Budára. Október utolsó napján jött a rendelet Pestről, hogy a koronát haza kell vinni a fővárosba. A koronaőrök el is indultak vele, s úgy volt, hogy november negyedikén érkeznek Budára. A november harmadikáról negyedikére virradó éjszakát Gödöllőn szándékoztak tölteni, hogy aztán negyedikén megtegyék az út utolsó részét. De Gödöllőre nem érkezhettek idejében, mert közben akkora felhőszakadás támadt, hogy az a Bagnál elmosta a töltést. A koronaőrök Turán megrekedtek. Itt szálltak meg a koronával az Esterházy-kastélyban, itt vártak, amíg tovább lehetett menni. Négy napig tartottt, míg az utat folytathatták.

Budán az érkezésre kitűzött napon nagy sokaság várta a koronát. A főnemesség, a nemesség és a városi polgárság nagy ünnepélyességgel akarta fogadni. De a korona aznap nem jött meg. Másnap sem jött. A várakozók közül néhányan türelmöket vesztették. Harmadnap sem jött meg. Erre már nagy tömegben széledtek széjjel a várakozók. Amire negyednap este fáklyások kíséretében megérkezett a korona Budára, már nem várta úgyszólván senki. Minden ünnepélyesség nélkül vitték fel a várba, hogy rendes szállására helyezzék. Megemlítést érdemel, hogy a koronát ezen az útján Budától Gyöngyösön, Egeren, Gyöngyösön, Turán és Gödöllőn át vissza Budára az István király Jobbja is elkísérte A prímás azt is féltette és a koronaőrökre bízta.

Tizenhat év mulva vették megint elő, mikor

Napoleon már négy esztendeje meghalt. Karolina Augusztát, Ferenc király negyedik feleségét ekkor koronázták: 1825 szeptemberében. A teljesség kedvéért meg lehet említeni, hogy I. Ferenc négy felesége közül hármat koronáztak királynévá. Második feleségét, Mária Teréziát, Budán, Mária Ludovikát pedig, s ennek halála után Karolina Augusztát Pozsonyban.

Ezidőtájt felmerült egy délszláv birodalom alapításának gondolata, vagyis Jugoszláviáé, amelyből csak száz év mulva lett valóság és egészen más jogar alatt. Való azonban, hogy 1830-ban a gondolat már felbukkant és érdekes, hogy akik az ötletet melengették, a leendő délszláv császárt a Bocskay-koronával akarták megkoronázni. A gondolat azonban elmult. Ferdinánd főherceget, még atyja életében, Szent István birodalmának királyává koronázták. V. Ferdinád kegyes és adakozó természetűnek mutatkozott. Koronázásakor, amely különben a szokott szertartások közepette folyt le, az ötvenezer arany nemzeti ajándékot jótékony és közművelődési célokra adta: felét a szegények istápolására, felét pedig a Tudományos Akadémia céljaira. Azonkívül sok elítélt rab kapott kegyelmet a koronázás örömére. Egy pillanatra úgy látszott, mintha a dinasztiának az a szándéka, hogy Magyarországot — megfosztva alkotmányától — az osztrák örökös tartományok rangjára fokozza le, elhalványodott volna.

De ez csaló látszatnak bizonyult. V. Ferdinánd helyett, aki öt év mulva valóban elfoglalta atyja trónjait, tanácsosai uralkodtak. S ezek addig engedték mérgesedni a dolgokat, amíg 1848-ban kenyértörésre került a dolog az abszolút kormányformára törekvő uralkodóház és az alkotmányát féltő Magyarország között. Kitört a szabadságharc, s a szent koronára rendkívüli izgalmak következtek.

XXI.

Mikor István nádor, aki becsületesen igyekezett a dinasztia és nemzet békéjét megmenteni, kegyvesztett lett és bécsi rendeletre hirtelen elhagyta az országot, az a hír terjedt el, hogy a nádor a szent koronát is magával vitte. Olyan erős volt ez a mendemonda, hogy az országgyűlés is kénytelen volt foglalkozni vele. A közvéleményt meg kellett nyugtatni, az országgyűlés bizottságot küldött ki annak megállapítására, hogy a korona a helyén van. Ez a bizottság kinyitotta a vasládát és a szent koronát sértetlenül megtalálta benne.

December másodikán bekövetkezett az államcsiny: Ferdinándot lemondatták s a trónra nem öccsét, hanem ennek tizennyolc éves fiát, Ferenc Józsefet ültették. A fiatal uralkodó kiáltványban tudatta a változást az örökös tartományokkal is, Magyarország közönségével is. Ezzel a proklamációval a pozsonyi országgyűlés december hetediki ülése foglalkozott. Pázmándy Dénes volt az elnök, aki Riskó Ignác jegyzővel felolvastatta a kiáltványt, majd rögtön utána azt a határozati javaslatot, amelyet Kossuth Lajos pártja már előző este megfogalmazott. Ebben a következő mondatok is elhangzottak: „A törvényes koronás király halála esetén az, kit az örökösödés közvetlenül illet, a nemzettel koronázási oklevelet kötni, az ország törvényeire és alkotmányára megesküdni, és magát Szent István koronájával a nemzet által megkoronáztatni köteles, a koronázás előtt is gyakorolhatván ugyan némi fejedelmi jogokat, de csak a törvények értelmében.“ Ezúttal a koronás király még meg sem halt, s a nemzetet a trónváltozásról senki sem kérdezte. Ezért Ferenc Józsefet nem lehet magyar királynak elismerni.

A harcot nem lehetett megállítani. Windischgraetz herceg vezetésével nagy osztrák sereg tartott Buda

felé, mint büntetőexpedició. S még ebben a hónapban a magyar országgyűlés, most már Budán, arról volt kénytelen tanácskozni, hogy a fővárost elhagyja és székhelyét ideiglenesen Debrecenbe tegye át. Ugyanekkor Kossuth Lajos, a honvédelmi bizottmány elnöke, nyilt rendeletet intézett Bónis Sámuel képviselőhöz, hogy a koronát vegye át és vigye Debrecenbe.

Ez volt a rendelet szövege Kossuth saját kézírásában: „Az ellenség közeledvén a főváros felé s a csatáknak kimenetele Isten kezében lévén, a kormány kötelességének tartja a koronát mindenesetre biztosítani. Annélfogva képviselő úr országos biztosul ezennel kirendeltetik s kötelességévé tétetik Ürményi Ferenc koronaőr ő excellenciáját azonnal fölszólítani, hogy az országos biztos úrral együtt s egyetértőleg az ország szent koronáját s egyéb koronázási insigniáit azonnal a koronaőrségből még itt levő legénység őrizete mellett egyelőre Debrecenbe, azután pedig oda, ahová országos biztos úr tanácsosnak látandja, elszállíttatni. Ha nevezett koronaőr nyomban országos biztos úrral a korona elszállítását nem kísérhetné, ezen esetben kötelességévé tétetik országos biztos úrnak azt koronaőr ő excellenciája nélkül is nyomban egyedül is elszállítani. Kelt Pesten, december 30. 1848., a honvédelmi bizottmány meghagyásából Kossuth Lajos elnök."

Bónis Sámuel megbízható hazafi volt és kitűnő ember. Szabolcsból származott, az ottani alispánnak volt a fia. A pataki kollégiumban és Bécsben végezte iskoláit, jurátus korában meleg barátságot tartott fenn Kazinczy Ferenccel. Korán kezdett politizálni és pedig az ellenzéki oldalon. A negyvennyolcas kormány alatt osztályfőnök lett Deák Ferenc minisztériumában. Harmincnyolcéves, családos ember volt, vagyonos és tekintélyes. Kossuth tudta, hogy kire bízza a koronát.

Bónis a rendelettel nyomban felment budai lakásáról a várba, hogy Ürményi Ferenc koronaőrtől átvegye a koronát és a koronázó jelvényeket. Ürményi hatvannyolcéves öregúr volt, nem nagyon harcias természet. Öt esztendeje inkább előkelő díszből viselte a koronaőri tisztséget. Mikor most Bónis felmutatta neki a rendeletet, nem volt módjában habozni, Bónis a ládát minden huzavona nélkül megkapta. Most azonnal indulnia kellett volna Debrecenbe azzal a népáradattal együtt, amely fejvesztetten igyekezett menekülni a fővárosból. De ehhez a budai oldalról a pesti oldalra kellett volna hozni a koronát. A Duna pedig zajlott. A Lánchíd még nem volt egészen kész, egyik hídfőnél még mély üreg tátongott rajta. Gyalogosan mégcsak átjöhetett az üreg fölé rakott pallókon, de kocsin nem. Bónis tehát lesietett lakására és ott gyorsan két dolgot intézett el. Először is meghagyta feleségének, hogy azonnal siessen át a hídon Pestre és jelentse Kossuthnak, hogy az üreg betöltése felől rögtön intézkedni kell. Aztán kiadta a parancsot kocsisának, hogy fogjon be az üveges hintóba. A hintóval visszasietett Ürményihez. A koronaőrség huszonnégy gránátosát összehívatta és feleskette őket. Bónisné közben jelentést tett Kossuthnak, aki intézkedett, hogy a híd ürege felett lázas sietséggel kocsik számára is használható járást készítsenek. Ez órák alatt meg is történt. A korona vasládáját most fel akarták tenni a Bónis üveges hintajába, de kitűnt, hogy a vasláda túlszéles és nem fér a szűk kocsiba. Csak úgy tudták megoldani a dolgot, hogy a kocsi két ablakát kiszedték és keresztbe tették a vasládát olyan módon, hogy mindakét oldalon kiállt belőle egy-egy darab. Így indult el a hintó. Két oldalt gránátosok lépkedtek mellette és kezökkel támasztották a vasládát. Átértek a Lánchídon. Tehát a szent korona volt a Lánchíd első nem gyalogos utasa.

A kocsi kiment a pályaudvarig. Bónis ott a rendeletre hivatkozva különvonatot rendelt. Ezt meg is kapta. A különvonat nemsokára elindult a gránátosokkal. Bónis maga is kísérte a koronát. A különvonat Szolnokig ment. Itt szekeret béreltek s úgy szállították Debrecenbe. Mire odaértek, Kossuth Lajos már maga is Debrecenben tartózkodott. Bónis átadta a vasládát. Nemsokára kinevezte a kormány Szabolcsmegye kormánybiztosának, ezzel a koronára vonatkozó megbízatása meg is szűnt.

A koronának ezt az útját regényes élményekkel díszítette a hagyomány. Mesélték, hogy Pesten, mikor a korona már a vonaton volt, egy sovány, vöröses arcú ember lépett oda a perronon várakozó Bónishoz és így szólt:

— Uram, én tudom, mit visz abban a vaspántos ládában. Ha Debrecen helyett Bécsnek fordítja útját, egy millió forint lesz a jutalma.

Bónis felháborodva kezdett kiáltozni, hogy az idegent tartóztassák le. De mire rendőrt sikerült keríteni, az már eltűnt. A nép szentül hitte ezt a történetet, amely azonban aligha folyt le így. Bónis Sámuelné, Darvas Erzsébet bizonyára tudott volna róla és megemlítette volna a korona debreceni útjáról szóló és máig is fennmaradt naplójegyzeteiben.

A korona mindenesetre a menekült kormány kezéhez jutott. Ott maradt Debrecenben mindaddig, míg a kormány is ott maradt. Hamar kitűnt, hogy okos dolog volt Debrecenbe menteni. Öt nappal a korona elindulása után Windischgrätz serege bevonult Budára. A korona pedig ott volt a debreceni városházán, ahol Kossuth is szállást kapott családjával együtt. Ehhez az időszakhoz is a mesék világába tartozó mendemondák fűződnek. A pletyka tudni vélte, hogy Kossuth Lajos, aki a magyar királyi trónról álmodott, titokban felpróbálta fejére a szent koronát.

Az bizonyos, hogy ő detronizálta az uralkodócsaládot. Ő fogalmazta meg azt a függetlenségi nyilatkozatot, amellyel 1849 április 19-én az országgyűlés alsóháza, majd báró Perényi Zsigmond elnöklete alatt a felsőház is kimondta, hogy Magyarország a hozzá tartozó Erdéllyel és egyéb részekkel együtt oszthatatlan, szabad ország, az uralkodóházat bűnei miatt a tróntól megfosztja és száműzi, a kormányforma megállapítását későbbre halasztja. Az „álladalom elnökévé" addig is Kossuth Lajost választja meg, a királyság eddigi jelvényeinek nyilvános használatát megtiltja. Az ország címeréről levették a koronát, helyébe koszorú-övezte kardot tettek. Maga a korona háborítatlanul pihent a debreceni városházán.

A szabadságharc kockája megfordult: a magyar csapatok visszafoglalták Budát. Öt hónappal Windischgrätz bevonulása után bevonult Budára a magyar kormány serege. És követte mindjárt maga az országgyűlés is, amely azonnal felköltözött Debrecenből a fővárosba. Visszakerült Budára öt hónapi debreceni tartózkodása után a korona is. Mint kegyeleti tárgy, a meghatározhatatlan kormányformájú ország vezetőinek hatalmában. Mert hogy Magyarország köztársaság lesz-e, vagy királyság marad, azt senki sem tudta volna akkor megmondani. Volt pártja a köztársaságnak is; Hajdúszoboszló városa például feliratban követelte a köztársaságot. Viszont sokan királyságot kívántak és a herceg Kőburg-Koháry nemzetség valamely tagjának fején szerették volna látni a szent koronát. Hogy mi lett volna, ha a szabadságharc el nem bukik, senki sem mondhatja meg.

A szabadságharc megbukott. A kormánynak menekülnie kellett. Ekkor lép a korona élettörténetébe a Szemere Bertalan neve. Ő is, mint Bónis, vidéki köznemes családból származott. Borsodi pátriá-

jából ő is a pataki kollégiumba ment tanulni. Okos, művelt világlátott ember volt, de idegrendszerében valami terheltséget hozott magával, amely egyelőre csak túlérzékenységben, keserű felfogásra való tulajdonságban nyilvánult, jóval később azonban kitört rajta az elmebaj és tébolydában is halt meg. A szabadságharc idején azonban még birtokában volt nem közönséges szellemi képességeinek. Harminchat éves korában belügyminisztere volt Kossuth kormányának, majd mikor Kossuth államfővé emelkedett, ő lett a miniszterelnök. Mindazt, ami vele és a szent koronával történt, emlékirataiból tudjuk. A másik szereplő, aki a történetbe belejátszik, szintén nem mindennapi ember: az a Duschek Ferenc nevű igen eszes cseh, aki gyermekkorában került Magyarországra, fontos közgazdasági szakértővé küzdötte fel magát és más közgazdasági politikus hijján ő lett a pénzügyminiszter a forradalomban. Szerepe máig is tisztázatlan, sokan azzal vádolják, hogy titokban Bécsnek segített, mások érdektelen idegent látnak benne, aki a rábízott szakfeladatot ellátta, de a szabadságharccal mint cseh, semmi lelki közösséget nem érzett.

Mikor már kétségtelennek látszott, hogy a bukott küzdelem kormányának megint vidékre kell menekülnie, Szemere Bertalan a Kossuth és Duschek társaságában felvetette a kérdést:

— Mi történjék a koronával?

— Hagyjuk itt, — felelte mindjárt Duschek — ha legyőztek bennünket, a korona úgysem fog megmenteni.

Kossuth véleménye ugyanez volt. Ő sem tartotta fontosnak a korona sorsát, ha a szabadságharc elveszett. De Szemere ragaszkodott hozzá, hogy bízzák rá a koronát, ő majd elszállítja. Kossuth és Duschek ráhagyták: vigye, ha akarja; őket a kérdés nem nagyon érdekelte. De talán Duscheket mégis

érdekelte. Abban állapodtak meg, hogy a koronát tartalmazó vasládát kiadják Szemerének, de hogy mi van benne, azt a feltűnés elkerülése és a korona biztonsága érdekében eltitkolják. És Szemere hangot ad emlékirataiban annak a gyanúnak, hogy Duschek ezt a megállapodást nem tartotta meg: elfecsegte, mi van a ládában. Lehet, hogy Duschek titkos bécsi összeköttetéseiről valóban igazat szólt a pletyka, de lehet az is, hogy a gyanakvást csak a Szemere betegesen gyanakvó természetének számlájára kell írni.

A menekülő kormány előbb Szegedre tette át székhelyét. Szemere átvette a vasládát, háromlovas szekérre rakatta és egyik titkárját rendelte mellé, hogy kísérje le Szegedre. Ez meg is történt. Szemere nemsokára maga is Szegedre utazott és ott lakásán átvette a koronát. Itt maradt a korona az ő szállásán egészen addig, míg a végső bajban kapkodó kormány elhatározta, hogy Szegedről Nagyváradra költözik. Ekkor Szemere a koronát átküldette szekéren Nagyváradra, maga pedig gróf Batthyány Kázmér, a szabadságharc külügyminisztere társaságában elment Görgey Artur táborába. Az orosz sereg ellenállhatatlan erővel nyomta Görgeyt Debrecen mellől Bihar felé, a fővezér kénytelen volt Nagyváradra visszavonulni maga is. Vele ment Szemere Bertalan is, akinek itt első dolga volt a szent koronát számba venni. Megállapította, hogy az a püspöki palotába került és egyelőre biztonságban van. De az oroszok tovább nyomultak előre, Görgeyék Arad felé hátráltak. Szemere is Aradra került. A vasládát magával vitte és aradi lakásán tartotta.

Augusztus tizedikén a bizalmatlan Szemerének hirtelen az ötlött eszébe, hogy hátha Duschek megcsalta őt és a szent korona helyett üres ládát adott át neki. A kulcsok nála voltak, elhatározta, hogy kinyitja a ládát és meggyőződik a korona ottlétéről.

De a bonyolult zárakat nem tudta kinyitni, hiába kínlódott velük. Végül lakatost hivatott, aki a ládát ki tudta nyitni. De Szemere nem engedte, hogy a lakatos fel is emelje a megnyitott fedelet. A lakatos elment és Szemere egyedül maradt a koronával. Ezt ő maga így mondja el: „Magamban maradván, felnyitám a ládát s benne találtam mindent, ami az utolsó s szinte ott levő hivatalos leletjegyzék szerint a korona jelvényeihez tartozott. Egyenként kiszedtem minden darabot, jól megvizsgáltam, — mivel azelőtt sohasem láttam — s hallván egykor, hogy Ferdinánd alig bírta fején viselni súlya miatt, fejemre tettem és meggyőződtem, mikép e föveg nem emberi fejre való. Hiszek Istenben, hogy a koronák nemsokára kimennek a divatból. Ezután visszaraktam lelkiismeretesen mindent, de bizony rendetlenül, nem oly szépen, mint találtam, a pallos különösen nem akart beleférni, talán hegye el is tört, s úgy emlékszem, a födeli zárt becsukni nem tudtam, a többit igen. A láda csak egy durva vászonzsákkal lévén behúzva s így az elejére festve volt korona és évszám 116 . . . könnyen meglátható lévén, azt róla egy ollóval levakartam. Megjegyzem, hogy a koronáról a többi miniszter semmit sem tudott, nem gondoltak rá sem, s Duschek ekkor Lugoson volt, az egyetlenegy miniszter, ki róla tudott s kitől csodáltam, hogy azt Szegeden visszakapni birtokába nem igyekezett, mit nem elleneztem volna, mert e kincs nekem igen sok gondot okozott. Már Szegeden egy üres házat akartam venni, hogy annak szobaföldében elrejtsem, de a megbízott hanyagsága miatt nem értem célt. Kossuth sohasem gondoskodott róla, elő sem hozta, s midőn Aradon 11-én reggel, a temesvári vesztett csata hírére, kérdeztem tőle: hova rejtsük a koronát, hogy az osztrák dinasztia birtokába ne jusson és így a törvényesség e jelét a nép előtt fel ne használhassa, oly közönyös-

séggel, mintha egy protokollum volt volna szóban, azt felelte:

— Tedd le itt az aradi várba s hagyd itt.

Pedig már futóban volt s tudta, hogy másnap a vár a muszka és osztrák hadsereg által két oldalról körül fog vétetni. Ő már akkor fejét teljesen elvesztette, még csak azon boszúdöfést sem volt képes felfogni, mit a korona által a dinasztia ellen intézhet. Pedig akkor még mindnyájan azt hittük, hogy a legyőzendett Magyarország legfölebb az 1848 előtti állapotába tétetik vissza és így a fejedelemnek Szent István koronájára szüksége lesz."

Aradról tovább kellett menekülni. Kossuth a fentebbi beszélgetés után pár órával átadta a főhatalmat Görgeynek és igyekezett külföldi biztonságba jutni. Szemere a Batthyány Kázmér társaságában Lugosra utazott a Bem táborába. A vasládát is magával vitte. Töprengett, hogy hol rejtse el, de nem tudott alkalmas helyet kieszelni. Ideje sem futotta: harmadnap innen is tovább kellett menniök, Karánsebesre.

Itt Szemere találkozott a vidék forradalmi kormánybiztosával, akinek Fülepp volt a neve. Ez az ember először jó benyomást tett Szemerére, bátor és határozott valakinek látszott. A menekvő miniszterelnök úgy gondolta, hogy ezt az embert igénybe veheti a korona elrejtésére. Ő a maga részéről mindenáron szabadulni szeretett volna a kincstől. Nemrégen még ragaszkodott hozzá, hogy Kossuth és Duschek adják ki neki, most pedig nyomasztó tehernek érezte. Összeült tehát ezzel a Füleppel és azt mondta neki, hogy egy vasládát hozott magával, amely a szabadságharc legfontosabb és legbizalmasabb iratait tartalmazza. Ezt el kellene rejteni. Fülepp mindjárt vállalkozott a feladatra. Az volt a gondolata, hogy a Hoffmann-féle bányavállalat valamelyik tárnájában rejti el. A vasládát át is vette, sze-

kérre rakatta és magával vitte. Szemere nagyon megkönnyebbült. De korán örvendett: Fülepp másnap már visszajött az állítólagos irományokat tartalmazó vasládával együtt. Elmondta, hogy a terv kivihetetlen. Annyi bányamunkás jön-megy a tárnákban, hogy a vasládát feltűnés nélkül odacsempészni lehetetlen.

Mást is mondott még Fülepp, ami Szemerét külön óvatosságra intette. Elmondta ugyanis bizalmas arckifejezéssel, hogy mikor szekerével betért egy magyar asszony udvarára ételt, az illető dáma meglátván a vasládát, azt kérdezte:

— Nem a magyar korona van abban a ládában?

Fülepp ezt bizonyos cinkostársi mosollyal mondta el a miniszterelnöknek. Sejteni engedte, hogy a ládában ő maga is a koronát sejti. Szemere lemondott a további kísérletekről. Most már a magyar seregrészek mindenfelé lerakták a fegyvert, nyilvánvaló volt, hogy neki külföldre kell menekülnie. A legkönnyebbnek Törökországot látszott elérni. Karánsebesről augusztus tizenötödikén értek Orsovára. Itt megint érdemes a szót átadni magának Szemerének.

„A korona, mint egy vámpir faldosta oldalamat. Kivinni lehetetlen volt, itthagyni nem akartam, megsemmisíteni sem, azonban elrejteni sem tudtam. Végre közöltem Batthyányval helyzetem nehézségét. Ő semmi fontosságot sem tulajdonított a dolognak s mintha egy darab kőről volna szó, hidegen azt felelte:

— Törd össze, vagy vesd a Dunába.

Eszerint tőle nem várhattam segedelmet. Végre beláttam, a titok enyém nem maradhat; ha kiveszem a koronát és jelvényeket s úgy ásom el egyenként, elromlanak. Sem mint históriai emlék nem marad épségben, sem alku alapjául nem szolgálhat. Ama roppant ládával pedig nem bírok, mert azt

négy ember alig képes helyéből kimozdítani. Eszerint nyilatkoztam Grimmnek, ki republikánus, Házmánnak, ki jellemszilárd ember és Lórodinak, ki becsületes magyar, felkérvén őket, hogy egy fontos ládát, mely az ország jövendőjére tetemes befolyással lehet, nekem elrejteni segítsenek. Én nem mondtam, mit rejt a láda, ők nem kérdezték. És e gyöngédség nekem tetszett részökről. A titkot eszerint a levegőég sem hallotta, nyelvünkön sem fordult az meg, csak szíveink bírták.

A bánáti s végvidéki harc következtében sok ember Szerbiába átmenekedvén, számos ház üresen hagyatott. Egy ilyen ház egyik szobáját választottuk rejtekül és azt mélyen kiásván, a ládát beleeresztettük, fölébe tüzet rakván, hogy annak hamuja a föld frisseségét eltakarja. Ez történhetett aug. 22-én. Másnap siettünk megtekinteni a helyet, tartván tőle, hogy minden vigyázatunk dacára is valaki talán meglesett. És valóban a föld színét félábnyira megbolygatva és felásva találtuk.

Azonnal felvettük a ládát, szekérre raktuk és másnap kiválasztottunk egy füzesben, a Valachiába menő úttól balra, közel egy elhagyott fahíd helyéhez, egy helyet és fáradságos munka után a koronaládát két fiatal fa közé a földbe beástuk. Biztosan jártunk el az egészben. Egy a szekeret kihajtotta, addig a többi a vendéglőben, ahol szállva valánk, azokat foglalkoztatta, kiktől tartani lehetett. Félóra mulva kiment a másik. Utána a harmadik. Végre én, ki cselédeimet azalatt szemeim előtt foglalkoztattam. A füzes az elrejtésre igen alkalmas volt, mert a mindenféle vad komló és növény körültünk egy sűrű sátort vont s hasonló folyó-növényekkel a füzes tele levén, a hozzánk közeledést e körülmény lehetetlenné tette. Azonban, nem mulasztottuk el váltva őrködni. Miután a munkát elvégeztük, a víz által járni szokott földön gazdagon található nö-

vény- és faághulladékot gondosan összehordtuk, vele a földet behintettük, úgy hogy azon pontot a többi pontoktól megkülönböztetni lehetetlen volt. Áldomásul fogadást tevénk e helyet fel nem fedezni mindaddig, míg vissza nem térünk s míg a többiek általam arra fel nem hatalmaztatnak. Grimm, mint jó rajzoló, lerajzolta a tájt s nekem átadta a lapot."

Másnap Szemere közölte Batthyány Kázmér gróffal, hogy át akar szökni török földre, elmegy Viddinbe, s onnan halászcsónakon tovább szökik. Felszólította Batthyányt, hogy szökjék vele. De az nem akart szökni, még mindig remélt. Viszont ezt mondta Szemerének a Fülepp jelenlétében:

— Kossuthnál tegnap a koronát keresték és meglehet, még nagy dolgot fognak csinálni ebből. Te elmégy, mi itt maradunk és lehet, hogy a korona miatt veszedelemben fogunk forogni. Hogy áldozatul ne essünk, kérlek, tudasd velem a rejtekhelyet.

Erre megszólalt Fülepp, hogy noha ő szökni készül, mégis szeretné a korona rejtekhelyét tudni ő is, mert összefüggésben volt a vasládával és esetleg egyszer szüksége lehet az adatokra. Szemere mindakettőnek pontosan elmagyarázta az elásás helyét. Azt mindaketten feljegyezték.

Összesen hat ember tudta tehát, hogy hol ásták el a szent koronát. A hat közül valaki elárulta az osztrák oldalnak. Hogy ki, azt valószínűleg sohasem fogjuk megtudni. Szemere nyiltan Batthyány Kázmért gyanusítja. De tárgyi alapja nincs.

Szemere még aznap átszökött Viddinbe. A korona ott feküdt a vasláda mélyén az orsovai füzes nedves talajában. A koronázatlan fiatal király pedig két hónap mulva aláírta az aradi vértanuk halálos ítéletét.

XXII.

Magyarországot elözönlötte az osztrák uralom. Ferenc József császár, a tizenkilencéves ifjú, abszolút hatalmat kapott a kezébe. Az osztrák udvar eszesen végiggondolt és pontosan végigvitt terve kitűnően sikerült: megtámadtatták Magyarországot a különböző nemzetiségekkel, mikor pedig az ország védekezni volt kénytelen és fegyverhez nyúlt, lázadónak minősítették és orosz segítséggel leverték. A magyar állam, mint olyan, eltűnt a föld színéről, helyébe magyarlakta, de Bécsből kormányzott gyarmat került.

A Budára bevonult osztrák hatalom azonnal megállapíthatta, hogy a magyar szent korona nincs a helyén. Már pedig a bécsi udvar minden embere jól tudta, hogy ez a korona a magyar nemzet előtt milyen rendkívüli fontosságú. Ferenc Józsefnek egyáltalában nem volt szándéka magát magyar királlyá koronáztatni, de azért fontosnak kellett találnia, hogy a korona ne magyar kézen rejtőzködjék, hanem ott legyen a bécsi udvari kincstárban. Mindjárt a szabadságharc leverése után nyomozást indítottak az osztrák hatóságok, hogy hol bujkál a korona. Nem volt nehéz megállapítani, hogy a korona Szemere Bertalannál volt. Szemere szökésének útját is kinyomozták. Csakhamar tisztázták azt is tanuk vallomásaiból, hogy augusztus utolsó napjaiban Szemere több ember társaságában vasládát hozott az orsovai Fehér Bárány-vendéglőbe, a ládát onnan szekérrel elvitte valahova, aztán láda nélkül tért vissza. Igen valószínűnek látszott, hogy a ládát valahol a környéken rejtette el. Erre megindult a keresés. Orsova és Mehádia környékét kutatók járták be. Minden helyet, amely gyanúsnak látszott, felástak. Mehádia vidékén két barlang van. Egyiknek Veterani-barlang, másiknak Herkules-barlang a

neve. Ezt a két barlangot különös gonddal kutatták át. Eredmény nélkül. Akkor arra gondoltak, hogy hátha az orsovai templomban rejtőzik a szent tárgy. Egyházi engedelemmel átkutatták a templomot is, talaját és falait vizsgálták. A korona nem volt sehol.

Ezt a kutatást már külön bizottság intézte Karger Titusz százados-hadbíró vezetése alatt. Karger annyi sikertelen keresgélés és ásatás után az orsovai temetőre vetette szemét. Elhatározta, hogy felásatja a sírokat. De ezt már az egyházi hatóságok is megsokallták. Karger nem kapott engedelmet. Közben a tél is bekövetkezett, még pedig kivételesen kemény tél. A nyomozást abba kellett hagyni.

Mikor az 1850. esztendő kitavaszodott, tovább kutattak. Számos gyanús helyet felástak Oravicza mellett, de hiába. A nyomozás egy másik iránya abból a feltevésből indult el, hogy hátha Szemere el sem hozta a határig a koronát, hanem Nagyváradon, vagy éppen Debrecenben hagyta és a ládát csak félrevezetésül hurcolta magával. Kutattak tehát Debrecenben, Nagyváradon, sőt Aradon is. De a koronát nem találták. Pedig annak feltalálása egyre fontosabbnak látszott. Az elnyomott ország közönsége körében elterjedt a hír, hogy Kossuth Lajos magával vitte a koronát külföldre. Kempen osztrák tábornok, Ausztria 1852-ben kinevezett új rendőrfőnöke, számos politikai besúgótól megtudhatta, hogy a magyarok szentül hisznek Kossuth visszatértében s annak, hogy a korona Kossuth kezében van, igen nagy fontosságot tulajdonítanak. Kempen tehát elhatározta, hogy a koronát, ha törik, ha szakad, meg kell találni.

Kossuth Lajos akkor Londonban lakott. A magyar emigránsok egész raja hasonlóképpen ott élt. Az osztrák kémszolgálatnak érdekében állott, hogy

a londoni magyarokat megkörnyékezze. Csak az alkalmas embert kellett megtalálni s ezt megtalálták egy Varga István nevű besúgó személyében.

Varga a szabadságharc előtt fogalmazó volt az udvari kamaránál. A szabadságharc idején a Kossuth-kormány állami tisztviselőnek alkalmazta. Világos után nem menekült el, hanem beállott spiclinek. Titkos besúgója volt a budai osztrák katonai parancsnokságnak. Igen ügyesen dolgozott, jól megfizették. Mikor most Londonba küldendő kémet kerestek, a választás ráesett: 1853 áprilisában Varga parancsot kapott, hogy azonnal menjen Bécsbe. Itt közölték vele, hogy mi a feladata és kiküldték Londonba. Kempen tábornok maga tárgyalt vele.

Varga jól ismerte Kossuth Lajost, akinek fogalma sem volt a Varga igazi mesterségéről. A menekült kormányzó azonnal fogadta volt hivatalnokát. Sok mindent elmondott neki, aminek a kém jó hasznát vehette, sőt Kossuth egy odavetett megjegyzéséből az is kiderült, hogy a korona nincs az ő kezei között, hanem magyar földön maradt. Ez nagyon értékes hír volt ugyan az udvar számára, de közelebbi nyomot nem adott. Ekkor lépett közbe a véletlen, de olyan véletlen, amelyet álmélkodás nélkül nem lehet olvasni. Ezt maga Varga István, a kém, így mondja el hivatalos jelentésében, amelyet azóta megtaláltak.

„A Trafalgar-Squaren megszólított egy ember és megkérdezte, nem vagyok-e magyar. Igennel feleltem. Erre bemutatkozott és örömét fejezte ki afelett, hogy honfitárssal beszélhet. Nekem természetesen óvatosnak kellett lennem és el is hallgattam nevemet, de aztán nemzeti temperamentumunknak megfelelően összemelegedtünk, mikor eljött hozzám és több órát töltött velem. Keserűen panaszkodott Kossuth és Pulszky önzéséről, akik a magyar menekültek segélyezését vezették. Azt mondta, hogy szívesen

kimenne Amerikába, ha remélhetné, hogy ott megél, akár testi munkából is. Pedig — mondotta bizalmasan — ő többet érdemelne, mert tudomása van a korona rejtekhelyéről. Ettől kezdve nem eresztettem el többé új ismerősömet szem elől és elhatároztam, hogy kihasználom. Tovább beszéltem a koronáról, de ő nem volt hajlandó többet elárulni. Délben meghívtam magamhoz ebédre s mikor összemelegedvén, nevemet is megmondtam neki, felszólítottam, hogy árulja el titkát, amelyet a jogos uralkodó érdekében fel lehet használni. Azzal érveltem, hálátlanul bánnak vele, felhoztam a nyugalom után vágyakozó közös hazánk érdekeit s végül várható nagy anyagi hasznára is hivatkoztam. Egy pillanatig sem haboznék az ő helyén, — mondtam neki, — hiszen megalapíthatja jövőjét és senkisem fogja elárulni. Kérleltem, unszoltam, még meg is esküdtem neki, hogy semmi kellemetlensége nem lesz. De ő nem volt hajlandó beszélni s mikor elváltunk, csak a másnapban reménykedhettem, mert másnapra is elhívtam ebédelni. És a másnap valóban életem legdrágább napja lett. Szücs, — ez a neve, — erdélyi ember, harmincegynéhányéves, előbb gazdasági tisztviselő, majd 49-ben honvédfőhadnagy, csakugyan eljött hozzám. Végre elszánta magát. Előbb meg kellett esküdnöm neki, hogy nevét nem árulom el és titkát őfelsége legfeljebb egyetlen bizalmasának mondom el. A titokért hatezer guinea jár neki, ebből ezret a közvetítésért nekem ígért. Mindent megígértem és azonnal átadtam neki száz császári aranyat. Ezt, mint megtakarított pénzemet, minden eshetőségre számítva vittem magammal Londonba."

A kém a jelentés további részében elmondja, hogy mit adott neki elő Szücs. Kitűnt, hogy Szücs a maga százhúsz embere élén ugyanakkor menekült a határ felé, mikor Szemere. És Szemere felszólítására maga is résztvett a korona elásásában. Ponto-

san leírta a helyet, ahol a koronát elásták. Azokat is megnevezte, akik rajta kívül segédkeztek: Füleppet, Grimmet és Hajnikot. Figyelemreméltó, hogy ezek a nevek nem egyeznek pontosan a Szemere emlékiratainak előadásával. De Szemere is, Szücs is rosszul emlékezhettek egy-két részletre. Aztán meg abban az időben nem mindenki hordta az igazi nevét.

Varga az elásás helyének pontos leírását is megkapta Szücstől chiffrirozva. Megállapodtak abban, hogy Varga mindjárt Bécsbe utazik s a kikötött hatezer guineát személyesen hozza Szücsnek. Valóban útra is kelt. Bécsben jelentkezett Clannern kormánytanácsosnál a rendőrségen és kérte, hogy Kempen tábornoktól kihallgatást kapjon. A kihallgatást megígérték neki és ki is tűzték. Mikor a mondott időben megjelent a rendőrségen, nem Kempen tábornok fogadta, hanem Podolsky főrendőrbiztos, aki letartóztatta. Papírjait, feljegyzéseit elszedték tőle és börtönbe csukták.

A kémet a váratlan letartóztatás érthetően megdöbbentette. Közölték vele, hogy kétkulacsossággal vádolják. Gasparics pozsonyi ferencrendi szerzetes ellen akkor folyt egy felségárulási pör. Varga, mint kém, többször megkörnyékezte volt Gasparicsot, jelentéseket is hozott róla, de az a gyanú merült fel ellene, hogy csak színleli magát kémnek és titokban a forradalmárokkal tart. Négy hónapig ült börtönben Varga; kétségtelennek látszik, hogy mondvacsinált ürügy alapján csukták le. Túlsokat tudott. Ezalatt Kempen nem vesztegette idejét. A chiffrirozott jegyzetet a bécsi külügyminisztérium titkosírási szakértője, Schweiger udvari tanácsos megfejtette ugyan, de Kempen a Varga segítsége nélkül nem tudott semmire menni vele. Aztán a Vargától elkobzott helyszínrajzot, amelyet Szücs adott volt neki Londonban, ellenőriztették a szerb

kormányzóval, Coronini gróffal, valamint a trieszti katonai parancsnokkal, Wimpffen gróffal. De a rajz olyan gyatra volt, hogy Varga nélkül ebből sem tudtak kiokosodni. Négy hónapig kínlódott a Vargától elvett írásokkal, jegyzetekkel, rajzokkal Karger Titusz százados-hadbíró. Egész vagyont eltáviratoztak. A bécsi külügyminisztériumban külön aktákat csináltak arról, hogy a chiffrirozott leírásban előforduló „eperfa" és „sorompó" szavak mit jelentenek pontosan magyarul. Karger segítséget is kapott maga mellé, egy Imbrissevics nevű őrnagyot, aki a vidéket ismerte. Karger és Imbrissevics összevesztek, mert ez az Imbrissevics a Karger háta mögött önállóan akarta megtalálni a koronát. De a korona nem volt sehol. Ezalatt pedig Varga, a letartóztatott kém, folyton rimánkodott, hogy eresszék át Orsovára, ő a koronát okvetlen megtalálja.

Kempen végre is belátta, hogy Vargát nem tudja nélkülözni. Kihozta a börtönből, bizalmi embert adott mellé és hajón leküldte Orsovára. Ott jelentkezett a kutatást vezető Kargernál. Karger azonnal kikülde a határba: tessék, keresse meg a helyet. De Varga dolgavégezetlen tért vissza. Másnap már együtt mentek keresni. Harmadnap megint. Eredmény nélkül. Több helyen ástak, hiába. Végre negyednap Varga olyan helyre bukkant, amely pontosan fedte a Szücs által adott igen részletes leírást és 1853 szeptember 8-án reggel negyed kilenckor az ásásra felfogadott munkások egyike, egy Morosina Giovanni nevű öreg olasz, felkiáltott:

— Ferro!

Vagyis „vas"! Ásója vasba akadt. Lázasan ástak tovább. És csakhamar vasláda került ki a földből. Ezt szekérre rakták és náddal takarták le, hogy a lakosság ne lássa. Behajtottak vele Orsovára, a katonai parancsnokság épületébe. Ott a ládát, nem rendelkezvén kulcsokkal, egyszerűen feltörték. A

láda belsejében legfelül Szent István palástja tünt elő. Teljesen átázott a nedves talajban. Alatta két párnát találtak, ezek alatt selyemzsákban a koronázási kardot, amelyet teljesen megevett a rozsda. A láda alsó jobbsarkában bőrtokban ott volt a korona. A bőrtokot elrothasztotta a talajvíz, darabokra mállott, mikor hozzányúltak. Több kő letört a szent ereklyéről, azokat megtalálták alatta. Selyembélése a nedvességtől elmállott és elpenészedett. A bélés alatt előtünt a jogar és az országalma, a nedvességtől tönkrement tokban mindakettő. Találtak még egészen elmállott régi okmányokat, tönkrement keszkenőket. S megtalálták a sarukat és harisnyákat is, de ezek egészen szétmentek már a nedvességtől. Végül két régi kengyel is előtünt a ládából. A selyemrészek és papirosok úgy tönkrementek, hogy szenny és pép gyanánt töltötték ki a jelvények közeit. Ebből a pépből került elő a korona két letörött rubinköve, egyik láncfüggő három rubinnal és az országalmáról letörött kis aranykereszt.

Karger hadbíró túláradó boldogságában azonnal futárt küldött Temesvárra Coronini gróf kormányzóhoz, ez pedig rögtön táviratban adta tudtul a nagy hírt Kempen tábornoknak. A tábornok még aznap megkapta a táviratot és nyomban kirohant vele Schönbrunnba, hogy jelentse Ferenc Józsefnek: megtalálták a magyar szent koronát.

Orsova lakossága hamar megtudta a nagy ujságot. A nép odaözönlött a katonai parancsnokság épületéhez és hangos tüntetéssel követelte, hogy a koronát és a jelvényeket tegyék ki közszemlére. Karger őrséget állított a tárgyak mellé és megengedte a népnek, hogy bemenjen az épületbe. A kíváncsiak közt voltak Nemours királyi herceg és a szász kóburg-gótai herceg, akik véletlenül éppen aznap utaztak Orsován keresztül. Nemours hercegre

különösen mély benyomást gyakorolt a korona. Külön elment a feltalálás helyére is és onnan gallyat szakított magának emlékül.

Két nap mulva megérkezett Orsovára Coronini gróf s ugyanakkor a Dunán lehorgonyzott az „Erzherzog Albrecht“ nevű gőzös. Másnap a granicsárezred egy százada és egy szerezsán-osztag védelme alatt a koronát és jelvényeket a gőzös fedélzetére szállították. Ferenc József császár táviratilag úgy rendelkezett, hogy a gőzös azonnal induljon, négy nap alatt érkezzék Budára és kössön ki Promontor nál. Ez így is történt. A kikötő hajót Albrecht főherceg kormányzó vezetése alatt egyházi és világi előkelőségekből álló bizottság fogadta. Ott volt Scitovszky János prímás, Esterházy Pál herceg, gróf Pálffy Fidél, gróf Keglevich Gábor, gróf Keglevich János, gróf Batthyány János, Pálffy Antal herceg, Ranolder János veszprémi püspök, Fábry Ignác kassai püspök és még sokan.

Ez a bizottság díszruhába öltözve ünnepélyesen a hajó fedélzetére vonult. Albrecht főherceg szónoklatot tartott a pillanat fontosságáról. Aztán egyenként elővették a tárgyakat, elsősorban a szent koronát és valamennyinek valódiságát tüzetes vizsgálat után megállapították. Erről jegyzőkönyvet vettek fel. A prímás imát mondott, a kivonult katonazene eljátszotta a Gotterhaltét, a gőzös ágyúi üdvlövéseket adtak. A dörgésre a citadella és a királyi vár ágyúlövései feleltek, erre Buda és Pest valamennyi harangja megszólalt.

Másnap a hajó Promontorról bejött Pestre. A parton Albrecht főherceg várt a bizottsággal. Nyolc arisztokrata hozta le a fedélzetről a vasládát és rá tette a várakozó udvari díszhintóra. A hintó elindult, nagy tömeg sorfala között. Megint dörögtek az ágyúk és zúgtak a harangok. A menet a Hídutcán, a Színház-téren, a Dorottya-utcán át a Lánc

hídra fordult, átment Budára és felvonult a királyi palotába. Az udvaron nyolc mágnás levette a ládát és a Szent István-kápolnába vitte. A püspökök kivették a ládából a koronát és a jelvényeket s az oltár előtt felállított asztalra helyezték. A prímás Tedeumot celebrált, a Szent György-téren felállott katonaság sortüzet adott, az ágyúk megint megszólaltak. A korona három napig ott maradt, hogy mindenki megnézhesse. Két császári tiszt és két altiszt állt őrséget mellette kivont karddal.

Szeptember tizennyolcadikán az Albrecht főherceg elnöklete alatt szervezett bizottság ünnepélyesen visszarakta a tárgyakat a vasládába. Másnap reggel hétkor a ládát, amelynek zárját közben megcsináltatták, kivitték a vasúti állomásra és felrakták a vonathoz kapcsolt szalonkocsiba. Albrecht főherceg és katonai kísérete szintén a szalonkocsiba szálltak. A vasút ágyúdörgés és harangzúgás között elindult Bécsbe. Ide délután négy órakor érkezett, Budapest és Bécs közt akkor még több, mint kilenc óra hosszat tartott az út. A bécsi északi pályaudvaron Liechtenstein herceg főudvarmester várta a koronát udvari méltóságok kíséretében. A ládát hat ló vonta díszhintóra tették. Mögötte Albrecht, a főudvarmester és az udvari méltóságok hintai következtek. Az útvonalon mindenütt katonaság állott. A korona a Burgba érkezett, ahol hatvan éve volt utóljára, II. József alatt. Misét tartottak, aztán a koronát a kincstárba vitték. Testőrök és sorkatonaság állottak díszőrséget. Ferenc József, akit közben táviratilag értesítettek, Olmützből különvonaton Bécsbe érkezett.

Másnap délelőtt tíz órakor már gyülekeztek a Burg tróntermében a méltóságok. Tizenegykor a magyar bizottság tagjai kihozták a koronát és a jelvényeket a kincstárból és a szertartási terembe

vitték. Itt előre elkészített bársonypárnákra rakták valamennyit a trónszék mellé. A koronát Esterházy Pál vitte, a palástot Zichy Ferenc, a jogart Pálffy Fidél, a kardot Keglevich József. Ekkor Ferenc József bevonult a terembe és helyet foglalt a trónon. Albrecht főherceg beszédet intézett hozzá és átadta a tárgyakat neki. A császár rövid beszédben válaszolt, aztán az oratóriumba ment imádkozni. Tedeum következett, aztán az uralkodó termeibe vonult vissza. A koronát s a jelvényeket visszavitték a kincstárba.

Ferenc József úgy rendelkezett, hogy Szent István koronáját Budán kell őrizni. De törvény is rendelkezett erről. A koronát másnap ismét szalonkocsira tették. Még aznap hazaérkezett. Letették a királyi palotában. Rácsukták az ajtót. Magyarországon akkor 1853-at írtunk. Benne voltunk az abszolutizmusban. Ferenc Józsefnek eszébe sem jutott, hogy megkoronáztassa magát. A koronát magát megtisztelte: a feltalálás helyén mór stílusú kápolna épült. Ebben a tenplomban márványból való kerítés veszi körül azt a helyet, ahol a vasládát elásták és később megtalálták.

Amikor a vasládának szerencsésen nyomára akadtak, valaki a közeli cserjéről ágat metszett, hogy abból sétabotot faragva elvigye emlékül Kempen tábornoknak. A sétabot feje a korona vasból vert mását ábrázolja. Kempen tábornok megőrízte a sétabotot pályája érdekes emlékei között. De hátramaradottai később elszegényedtek s egyik leszármazottja néhány évvel ezelőtt igyekezett Magyarországon értékesíteni az emléket. Így került a sétabot a budapesti parlamenti múzeumba, ahol ma is látható.

XXXIII.

Tizennyolc esztendeig tartott Magyarországon az úgynevezett abszolutizmus. Kivégzésekkel kezdődött, koronázással végződött. Az uralkodó ennek a tizennyolc esztendőnek politikai tapasztalatai alapján belátta, hogy okosabb dolog Magyarország alkotmányát visszaállítani. A kiegyezés nagy művét letárgyalták. Ferenc József elhatározta, hogy meg koronáztatja magát.

Az 1867 június 5-én tartott országgyűlésről szóló tudósításban már azt olvassuk, hogy Ferenc József a koronaőrök dolgában leiratot intézett a nemzethez. „Hű Magyarországunk, az abban kapcsolt részek zászlósai, egyházi és világi főrendeinek és képviselőinek, kik az Általunk 1865. évi karácsonhó 10-ik napjára, Pest szab. kir. városunkba összehivott országgyűlésen egybegyülvék, üdvöt és kegyelmünket!“

A leirat elmondta, hogy 1844-ben ketten lettek koronaőrök: Ürményi Ferenc és báró Vay Miklós. Közben Ürményi meghalt, Vay báró pedig más közjogi állást kapott. Az uralkodó tehát ideiglenesen gróf Károlyi Györgyöt és báró Prónay Albertet bízta meg a koronaőri teendőkkel. Prónay báró közben lemondott s helyére báró Nyáry Antal került. De a koronaőri állásokat végleg is be kell tölteni, ezért az uralkodó az egyik állásra gróf Károlyi Györgyöt, báró Orczy Györgyöt, gróf Ráday Gedeont és Mán Józsefet, a másik állásra báró Vay Miklóst, báró Jósika Lajost, Radvánszky Antalt és Mihalovich Miklóst jelölte. Az országgyűlés közfelkiáltással az első helyen jelölteket választotta meg, tehát gróf Károlyi György és báró Vay Miklós lettek a koronaőrök.

Ugyanezen a napon az országgyűlés hatvantagú küldöttséget menesztett az uralkodóhoz, hogy adják

át neki a hitlevél tervezett szövegét és forma szerint kérjék fel, hogy koronáztassa meg magát. Ferenc József a budai királyi palota tróntermében a trónon ülve fogadta a küldöttséget s miután a hercegprímás a szónoklatot elmondta és a hitlevelet átadta, ő rövid beszédben kijelentette, hogy „a fő rendek és képviselők azon alázatos kérelmét, hogy magát megkoronázni méltóztassék, szívesen teljesíti". Másnap ismét küldöttség ment Budára, hogy a nemzet hódolatát bemutassa. Ezt a küldöttséget már hárman fogadták, Ferenc József, Erzsébet s a két trónszék között állva Rudolf trónörökös. Ferenc József így felelt az üdvözlésre:

— Kedvelt Magyarországom egybegyűlt képviselőinek őszinte hódolatnyilvánítását szívesen fogadom s felhasználom az alkalmat legbensőbb megelégedésem nyilvánítására a képviselőház azon bölcs és tapintatos magatartása felett, mellyel atyai szándékainkat támogatta s lehetővé tette azok valósulását.

A betöltetlen nádori állás teendőivel az országgyűlés gróf Andrássy Gyula miniszterelnököt bízta meg. A koronaőrök ünnepélyesen esküt tettek. Az eskű szövegét az országgyűlés így állapította meg: „Én, Magyarország szent koronájának őre, ő szent felségének előleges kijelölése mellett az ország által rendesen megválasztatván és ő szent felsége, legkegyelmesebb urunk által legkegyelmesebben megerősíttetvén, esküszöm az élő Istenre, boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden szentére és választottaira, hogy én Magyarországnak szent koronáját és egyéb királyi és országos jelvényeket, melyek vele együtt zár alatt tartatnak, tehetségem szerint, különösen midőn a sor rajtam leend, szorgalmasan és hűségesen megőrzendem és gondját viselni fogom, azon koronát őrző katonákat szorgalmasan és hű megőrzésére nézve jó fegyelemben tartandom, magát pedig

a szent koronát és a királyi és országos a mellett tartott jelvényeket semmi csalfasággal vagy csalással semmi úton-módon az országtól és a törvényesen koronázott királytól el nem idegenítendem. Isten engem úgy segéljen, boldogságos Szűz Mária és minden szentek."

A koronázást magát a Pesti Napló 1867 június 8-iki száma a következőképpen írja le:

„Midőn ma reggel a nap első sugarai felszökkentek a láthatáron, Budapesten szokatlan élénkséget találtak, s szinte látszott a pirosas fényen, mellyel Budavár ormait megaranyozák, a fölötti bosszankodások, hogy fölkelői tisztökben megelőztettek. Budapest lakosait ágyúdörgés kelté fel reggeli álmából, de ez ágyúdörgés a békét jelenté, sőt többet a béke tényénél, a béke biztosítását, a nemzet új hajnalának kezdetét, Magyarország legszebb ünnepét, a magyar király megkoronáztatásának napját.

Már reggeli öt órakor hullámzott a nép az utcákon. Mindenki sietett alkalmas hely keresésére, melyen érzékei közvetítése által fokozhassa szíve örömét, tettleg is részt vehessen a nagy ünneplésben.

Az országgyűlési mindkét háznak tagjai fényes nemzeti díszruhában hatodfél órakor siettek már az üléstermekbe, honnan rövid ülés után hosszú sorban kocsiztak át Budára, hol Boldogasszony templomában az ünnep kezdődött.

Pontban hét órakor érkezett a templomhoz ő felségök a király és királyné fényes menete a budai plébánia templom főkapujához. A Zsigmond, vagy Mátyás temploma, Buda e szép középkori emléke, mely már rendes alkalommal is karcsú oszlopai és merész boltívezeténél fogva a szemlélőre nagy hatást gyakorol, ez alkalommal a pazar fényű és ízléses díszítés által mintegy a középkor legszebb idejébe, a lovagok korába helyezé vissza a nézőt.

Már ő felségök és közvetlen kíséretök megérke-

zése előtt a meghívottak sokasága ellepte a templom főhajójában mindkét oldalon felállított állványokat. Az oltártól nézve balra annak közvetlen szomszédjában, a faldistorium mögött, az érsekek, püspökök és főpapok foglaltak helyet; balra az első oszlop mellett a pápai nuncius karszéke állott. Ennek átellenében három lépcsőszerű állványon ő felségök megkoronáztatási trónusai voltak felállítva, mindjárt mellette a főhercegek foglaltak helyet. Szemben ezekkel volt az aranygyapjasok és a császári és királyi rendek nagykereszteseinek állványai. A sanctuarium előtt a templom közepén állott egy második trónemelvény, melyet ő felségök csak a koronázási cselekvényig foglaltak el. E mellett jobbra a m. kir. minisztérium és titkos tanácsosok, balról pedig a mágnások, kamarások és asztalnokok állványa volt elhelyezve. Ezek után következtek jobbról a palotahölgyek, az örökös tartományok törvényhozó testületének tribünjei, balról pedig a diplomáciai testület, a főrendiház, a testületek és más idegen vendégek állványai.

Az összes főpapság a prímás vezérlete alatt a magyar koronához tartozó tizenegy ország zászlóit vivő főurakkal a főbejáratnál fogadták ő felségöket, kiknek szép menete Buda-Pest harangjainak zúgása mellett a következő rendben érkezett egy század huszár előlovaglása után.

Két udvari cs. és kir. egylovas.

A mágnások, országbírók és főudvari hivatalok bérruhás cselédsége, födetlen fővel, gyalog.

A cs. és kir. belszolgák az udvari trombitással és dobossal födetlen fővel, gyalog.

Két udvari hadirnok lóháton.

A cs. és kir. apródok nevelőjökkel lóháton.

A kamarai hadirnok lóháton.

Az asztalnokok, rendek és kamarások vegyest, lóháton.

A mágnások, országbárók és főudvari hivatalok bérruhás cselédsége födetlen fővel, gyalog.

A cs. k. rendek lovagjai.

A cs. k. rendek középkeresztesei.

A cs. k. rendek nagykeresztesei a rendek rangfokozata szerint lóháton.

Az aranygyapjas rend lovagjai lóháton.

Az országbíró és a miniszterelnök lóháton.

A m. kir. darabont-testőrség, kapitányuk vezénylete alatt.

A magyar kir. hírnök feltartott pálcával lóháton.

A magyar kir. főudvarmesteri helyettes (gróf Zichy János) a pálcával kezében lóháton.

Ő fenségök a cs. kir. főhercegek felöltött rendcolaneokkal lóháton.

A püspök az apostoli kereszttel rochetában, a püspöki marettával és feltett barettel, lóháton jobbról.

A m. kir. főlovászmester (gróf Batthyány Imre) a feltartott, mezítelen államkarddal, fedetlen, lóháton balról.

Őfelsége a császár és apostoli király, magyar tábornagyi egyenruhában, felöltött rend-colaneokkal és feltett kalpaggal lóháton.

Kétoldalt, kissé alább lovagoltak a testőrkapitányok, hátul pedig az m. kir. főkamarás (cubiculariorum magister, gróf Cziráky János) és mellette balról az első cs. kir. főhadsegéd. A bellovász azonban gyalog haladott. Kétoldalt a budai hatóság ment fedetlen fővel. Ezenkívül hat magyar testőr gyalog mellékkíséretet képezett.

Őfelsége a császárné és királyné magyar öltözetben, magyar fejékkel azon díszkocsin, melyet Mária Terézia királynő használt a koronázás alkalmával, Rubens festményeivel ékítve, oldalt három cs. k. belszolga fedetlen, hátul pedig a királyné fő-

udvarmestere, a szolgálattevő kamarás és négy apród lovagoltak.

Hatfogatú udvari kocsi, melyben Őfelsége a királyné főudvarmesternője foglalt helyet. Kétoldalt egy-egy cs. k. belszolga, födetlen.

Négyfogatú udvari kocsi tizenkét palotahölgygyel a szolgálatból. Kétoldalt egy-egy cs. k. belszolga, födetlen.

A magyar testőrségi osztály lóháton.

A cs. k. testőr-hadrendőrség lóháton.

Egy század gyalog és egy osztály huszár képezett záradékot.

Őfelsége, a főkamarás és a bellovász segítségével leszállván a lóról és Őfelsége a császárné főudvarmestere segélyével pedig kiszállván a díszkocsiból, a templom bejáratánál leterített szőnyegre térdeltek, miközben a hercegprímás a feszületet és szentelvizet nyujtotta át. Őfelségeik felemelkedvén, kisebb kísérettel a bejárat melletti sekrestyébe vonultak, a püspöki kartól, élén a hercegprímással, kísérve, mialatt a többi urak és hölgyek helyeiket a templom állványain elfoglalták. Erre a hercegprímás, segédletétől kísérve, most már a főoltárhoz ment, felölté a miseruhát s bevárta a menet további megérkeztét.

Miután Őfelsége darabig időzött, s az országbárók kézhez vették a vörös bársony, arannyal szegélyezett vánkosokon elhelyezett országos kincseket s Őfelsége a császárné, ki nehéz fehér ezüsttel gazdagon hímzett selyemruhába volt öltözve, a csupán gyémántokból álló házi koronát feltette, az egész menet kíséretében trombita és dobszó mellett megindult a főoltár felé s a presbytériumban levő trónemelvényen foglaltak helyet. A király trónja mellett jobbról állottak a m. kir. fölovászmester az országpallossal, a m. kir. főudvarmester a pálcával, a m. kir. főkamarás, a m. kir. testőrség főkapitá-

nya, a m. kir. udvari csendőrség kapitánya és Őfelsége első főhadsegéde. A királyné trónja mellett balról állottak ő felsége főudvarmestere, a darabonttestőrség kapitánya és a szolgálattevő kamarás. A trónemelvény mögött a négy, Őfelségöket segédlő püspök, a főudvarmesterné, az országbíró neje és két palotahögy állottak. A trónemelvény előtt jobbról és balról az ország kincseit vivő országbárók és az országzászlókat vivő mágnások két sorban felállítva. E zászlók a következők: Bolgárország, Kunság, Szerbia, Lodoméria, Galicia, Bosznia, Dalmácia, Erdélyország, Tótország, Horvátország és Magyarország lobogója.

E szertartások után a hercegprímás a segédlő püspökökkel a főoltárhoz indult, s elkezdődött a szent mise és erre az udvari zenekar hatalmas akkordokban hangoztatá Liszt Ferenc koronázási mise-zenéjét, melyben azonban nem találtuk fel azon lélekemelő harmónia kifejezését, milyet e magasztos pillanatokban az ihlett kebel várna.

Erre a segélylettevő püspökök a m. kir. főkamarás és a m. kir. testőrkapitány kíséretében Őfelsége az evangéliumi oldalon karszékben foglalt helyet. A kalocsai érsek most fennhangon a hercegprímáshoz a következő szavakat intézte:

— Tiszteletreméltó atya, az anyaszentegyház kívánja az itt jelenlevő lovagot az ország királyi méltóságára emelni.

Mire a hercegprímás az ország kormányzatára nézvő intő szavakat intézett Őfelségéhez. Ezt követve, Őfelsége térden, mindkét kezét az evangéliumos könyvre téve esküdött a jogosságot és békét fenntartani. A főpapság a praefatiot végezvén, Őfelsége az oltár mögé vonult, hogy a kenetre elkészüljön, mely alkalommal a mentét, kalpagot és kardot letevé. Innét a trónhoz visszatérve a segédletet tévő püspökök, a főudvarmester és főkamarás

reá adták Szent István palástját, s a koronázási jelvények ez alatt az oltárra helyezvék. Őfelsége az előbbi kísérettel ismét az oltárhoz térdelt, s a prímás kezéből Szent István kivont kardját átvéve, országunk főpapja e szavakat intézé hozzá:

— Accipe gladium etc.

S ezután a hüvelybe dugott karddal átöveztetett Őfelsége. Megható látvány volt, midőn ezek után Őfelsége a nép felé fordulva, három vágást tőn az ország elfoglalásának jeléül. Üdvlövések tudatták ezt az összes néppel. S most következett a Magyarország történetében fénypontot alkotó pillanat, midőn a császár Őfelsége a hercegprimás és országbíró által Szent István apostoli koronájával magyar királynak koronáztatott. Ezek után Őfelsége jobbjába a jogar, baljába pedig az ország almája nyujtatván, a primás és az összes királyi kíséret által a sanctuariumba helyezett magyar királyi trónra vezettetett. Gróf Andrássy Gyula miniszterelnök, mint a nádori helyettes „Éljen a király" kiáltására az összes nép viharos éljenei, az ágyúk dörgése és a puskák ropogása visszhangzott. Nincs szó, mely az összes jelenlévők és a künn zsibongó néptömeg riadó lelkesedését híven kifejezné; — csak az tudja ezt megérteni, ki egyszersmind tudja, hogy e szent szertartással hazánk szabadságának és alkotmányának hív megtartása és megőrzése van egybekötve.

Erre Őfelsége a király felkérte a hercegprímást, hogy Őfelségét a császárnét is koronázza meg Magyarország királynéjává. Őfelsége a császárné közvetlen kísérete mellett a szent olajjal megkenetvén az apostoli koronával vállain érintetett meg, s így azt e hon királynéjává, szeretetett anyjává koronázta. A magyar királyné kezeibe a jogar és országalma nyujtatván, a segédletet tevő kíséret által a király Őfelsége mellé vezettetett s most

erre a „Téged Isten dícsérünk“ hangoztatott az összes főpapság által, a harangok zúgása és ágyúk bömbölése mellett.

A hercegprímás által a szent mise folytattatván, communiókor Őfelségök a koronák letétele után csupán a segédlettevő püspökök kíséretében az oltárhoz járultak s térdelve az úrvacsorát, absolutiót vették. Ezután Őfelségök a király és királyné ismét a királyi jelvényekkel felruháztatva, lelkes éljenek közt, kíséretükkel ugyanazon rendben távoztak, amint érkeztek. A király Őfelsége a kíséret nagyobb részével a helyőrségi templomba, az aranysarkantyús lovagok avattatására vonult, míg Őfelsége a királyné az összes hölgykíséret mellett a budai királyi palotába vonult.

A Keresztelő Szent János neve után nevezett templomban gyakorolja az újon koronázott király először a szent koronával járó egyik jogát, s ha hozzá tesszük, hogy e joga a kegyosztás joga, melynél fogva felruház egyeseket külső címével azon nemességnek, melyet a királyok királya oltott azok szívébe, s így a világra nézve mintegy az istenség és a közt, ami az emberben isteni, a lelki nemesség közt közvetítőül tűnik fel, méltán mondhatjuk, hogy egyik legszebb felségjoga az, melyet először gyakorol.

A templom nem éppen tágas belsejét a drága középkori szőnyegek, melyek körüs körül mintegy másfél ölnyi magasságról csüngtek alá a földig s egymáshoz tűzve a mellékoltárok fülkéit maszkirozták, még szűkebbre szorították. Emellett a sanctuariumnak s a templom hajójának egyszerű díszítése, az ünnepi ékeskedő egyéb helyekkel mintegy ellentétet látszott képezni, azonban ha közelebb szemügyre vesszük az egészet, úgy csakhamar meg kell vallanunk, hogy itt az ünnepély egyik aktusa készülvén lefolyni, a dolog az aktushoz különös ka-

raktert és nem általános ünnepi fényt kívánt: ahol a lélek nemessége, a férfiasság belső tartalma nyerte kitüntetését, ott a díszítésnél is inkább a tartalomra, az értékre kelle tekintettel lenni, s nem a csillogó külemre. Ezen arannyal dúsan átszőtt goblenok a tizenhatodik századról beszélnek érdekes regét, a németalföldi szolid szövőszékekről s a francia királyról, kinek különös gyára volt, melyben ily szőnyegek készültek ajándékul fejedelmek számára. Shakespeare minden királyi háló és belső termet ily egyszerű, de felette értékes szőnyegekkel aggat be, melyekbe a bibliai történetek, a görög mitológia egész ciklusai vannak bámulatos módon, mondhatni művészi kézzel beszőve, semmi kirívó szín, semmi kiáltó forma, mely kihívólag magára vonná már messziről a szemlélő figyelmét: csupa nehéz, tartalmas érték, mely távolról hidegen hagy, de mely közelről nézve veszélyes versenytársa a mai felületes hasonló készítményeknek.

E szőnyegek felett minden oszlopra egy-egy magyar nemzeti, zöldkoszorú-övezte címer körül négy zászló volt tűzve, festőileg redőzött csoportban, egy habsburg-császári, egy főhercegi piros-fehér nagyobb s két magyar nemzeti színű kisebb. Ezek felett a bolthajtás kezdetén körülfutó karzat alján girlandok vonultak el zöld levelekből egymásba fonódva. Az öt csillár kötelén élénk zöld boncsvirág kúszott fel a bolthajtásig. Az egyszerű főoltár dús virágágyból magaslott ki, fölötte aranykoronából kétfelé lefolyó piros bársony függöny csüggött nehéz aranyrojt terhével, két felén egy-egy arany, fekete sasos zászlóval. Az egész presbyterium piros bársonnyal volt bevonva arany rojttal. Az evangeliumi oldalon, mennyezet alatt, három lépcsős dobogón állt aranyos szék a király számára, mellette öt piros bársony aranyos szék a főhercegek számára. A sanctuarium egész tere dús, tarká-

zott szőnyeggel volt beterítve, mely alól a nemzeti színű posztó szaladt ki a templomajtón, végig az utcán, amerre az ünnepi menet jövendő volt.

A templomban piros frakkos aranypaszomántos udvari teremőrök rendezgettek, s daliás lovaggá ütendő alakok mozogtak a legkülönfélébb díszruhában.

A templom előtt párduckacagányos testőrhuszárok állának, toporzékoló fehér paripákon.

Egy negyed kilencre volt, midőn az egész képnek részleteivel foglalkozó rajzolókat, tudósítókat s a kisszámú boldog közönséget, mely bejuthatott e nehezen hozzáférhető helyre, ágyúdörgés zavarta fel s minden jelenlevő ajka önkénytelenül szalasztotta ki a legkellemesebb meglepetés e hangját: „most!“ Hangnak mondom, mert kiegészítésére senkinek sem volt szava, bár mindenki tudta, hogy szomszéda hozzágondolta azt, hogy „koronázzák“. Az igazi érzésnek nincs mindig szüksége az érzékek közvetítésére. A gyors gondolat tud neki anyagot nyujtani, s kik a koronázás pillanatában más helyen voltak, csakúgy átérezték a szent cselekmény ihletét, mint akik jelen voltak... Csakhamar utána megkondultak a harangok, s a király, fején a szent koronával a nép ujjongó sorfalai közt látható lett.

A menetet udvari tisztek nyitották meg, kiket főurak követtek. Szép csoportozatot képeztek a koronaországok zászlóit vitt főurak. A főpapok környezték a fejedelmet, s a menet végén élénk gomolyaggá alakult a nép, mely üdvriadások közt osztozott az útraterített nemzeti posztón és kapkodott a kiszórt pénz után. S boldog az volt, akinek pénz is, posztó is jutott e szent nap emlékeül. Különben felette kevesen lehettek, kik itt, az ismert eredeti magyar példaszó kútfejénél mondhatták e közpéldaszót, hogy se pénz, se posztó.

Fél tízkor érkezett a menet a Szent János

templomába, s festői csoportozatok élénkítették az ünnepélyes helyet. A király elfoglalá a trónszéket s körülte a legérdekesebb csoport alakult. Közvetlen mellette a dobogón jobbkézről a hercegprímás állott, balkézről a kalocsai érsek, a dobogó lépcsőzetén jobboldalt a püspök a kereszttel és a főudvarmester, baloldalt a fólovászmester helyettese, Szapáry Antal gróf, s a m. kir. főkamarás. A dobogó mellett leghátul a két segédlő püspök, a baloldali mellett azon főúr, ki a királynak a kard felkötésében szolgál segítségére. A két püspök előtt jobbkézről a m. kir. testőrség kapitánya Haller gróf, és a m. kir. zsandár testőrségé, balkézről a m. kir. darabonttestőrség kapitánya s az első hadapród-ezredes. Előttük jobbról és balról három-három jelvényvivő, s a tizenegy koronaország zászlóit emelő tizenegy főúr. A dobogó balsarka előtt az országbíró Mailáth György, előtte a miniszterelnök Andrássy Gyula. A jobbsarkon a m. kir. hírnök és mellette jobbkézen a tárnokmester Sennyey Pál báró. Ezen különösen érdekes csoporttal szemben két padot a többi érsek és püspök foglalt el, szorosan a sekrestyének gazdagon alácsüngő veres bársonnyal befüggönyözött ajtaja mellett. A trón jobboldalán lévő főhercegeknek szánt székek is mind elfoglaltattak a magyar, huszártábornoki ruhába öltözött vendégek által. Szembe velük az aranygyapjas vitézek töltöttek meg egy padot, s ezek előtt középen az aranysarkantyús vitézekké ütendő urak állanak a rendes csoportban, köztük Almássy Vince, Bánffy György gróf, Esterházy Antal gróf, Videczky Lipót, Huszár Ágoston, Mednyánszky Dezső báró, Nákó Kálmán gróf, Semsey Pál, Szitányi. A templom hajójában elvonuló két padsorban, balról az első két padban a m. kir. miniszterek és Beust báró Lajthán túli miniszterelnök, jobbról az öt első padban a nagykeresztes vitézek foglaltak helyet. A

többi padokban vegyest ültek kamarások, lovagok és főurak.

Mailáth György országbíró egyenkint betűrendben olvasta fel a felavatandók neveit. Az illető előlépett, meghajolt a fejedelem előtt, a trón lépcsőjére térdelt, s a király Szent István kardjával háromszor illeti bal vállát.

Az ünnepélyes cselekvény után a király egy óranegyedre visszavonult a sekrestyébe, míg a rendezők a menetet elindították. Ekkor a magyar király emelt, koronás fejjel végighaladt a templomon, a lépcsőzeten az üdvriadó népnek oly mosollyal válaszolt, mely a tiszta öntudatnak hű tükre s mely ily fontos szent cselekvény után és hatása alatt nem jöhet az ajkra, ha forrása nem a szív tiszta szent szándokából ered.

A koronázási aranycsótányos fehér paripa, mely szelíd türelemmel hagyta magát azelőtt vezetni, nemes tűzzel ágaskodott, midőn a fejedelmi terhet hátán érezé. A menet megindult. Szent István palástja lengett a szélben s a nemzet harsány lelkesedése hirdette Budavár magas falai között, hogy koronás királya van. Az ágyúk újra megszólaltak s folyton meg-megújuló üdvriadás közt haladt a menet Pest felé.

Budáról a Vizikapun át, az Albrecht-úton le, a Lánchídon keresztül és az Aldunapart hosszában érkezett a menet a pesti plébánia-templom elé mintegy háromnegyed tizenegy órakor.

A megkoronázott király, kit útjában mindenütt a nép harsány éljenzései üdvözöltek, a pesti belvárosi plébánia terére, a királyi eskütétel helyére érkezvén, leszállott lováról. A magyar főlovászmesterhelyettes a meztelen karddal és Lipovniczky püspök ezüst kereszttel előtte, ő maga a hercegprímás és kalocsai érsek, s a magyar miniszterektől kísérve felhaladt az esküemelvény lépcsőin s a harangok zúgása ép oly

kevésbbé akart elhallgatni, mint a nép éljenzése, minélfogva némi szünet állott be.

Andrássy Gyula gróf miniszterelnök átnyujtván ő felségének a leteendő eskü szövegét, ő felsége azt a hercegprímásnak kézbesíté, baljában fogá Szent István király apostoli keresztjét és arccal a templom felé fordulva, esküre emelé jobbját. Előtte állottak az ország nagyjai, balfelől a képviselőház tagjai és a menetben részt nem vett főrendek, jobbfelől és részben hátrafelé a főhercegek és püspökök, mind lóháton. Ő felsége hangosan elmondá a prímás után az eskü nagyfontosságú igéit s a szent hit letételét még befejezte előtt szintoly lelkesedés szakította félbe a törvényhozó testület emelvényéről az eskü ezen szavai után:

— Magyarország és társországai jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét és területi épségét sértetlenül fenntartandjuk.

Csak hosszabb szünet múlva lehetett az esküt folytatni s midőn a hit le volt téve, ismét Andrássy miniszterelnök nem ért rá a háromszoros éljent intonálni, mert a nép ezrei megelőzték.

A király leszállván ezen történelmi nevezetességgé avatott helyről, hol a királyi eskü Habsburg-ivadéktól először hangzott magyar nyelven, ismét lovára pattant, a menetbe sorakozott s folytatta útját a kardvágások helyéhez. A menet ismét megindult s a Vámház-téren és a Váci-utcán át a Dorottya-utca felé folytatta útját és ez ezeregyéjszakára emlékeztető fényű koronázási sereg legtündöklőbben a régi színháztéren fejlődött ki.

Elől jöttek a Haller-huszárok egy százada, aztán az udvari csatlósok lóháton vörös ruhában, aztán a pálcások magyar díszöltönyben. Ezt követték a megyei és községi bandériumok, melyek az egész ünnepélynek legmeglepőbb részét alkották. Többnyire minden megye három lovagot küldött, némelyek töb-

bet is, de a megyék oly szépen, annyi ízléssel, annyi finomsággal s mondhatni oly művészileg öltöztették lovagjaikat, hogy csak a legnagyobb elismeréssel szólhatunk róluk. Elől jöttek a jászok és kunok, főkapitányuk, az ősz, de daliás gróf Ráday Gedeon vezetése alatt. Aztán jöttek a pestvárosi és budavárosi bandériumok, a pestiek csakis kék és fehér színt alkalmazva. A megyék közt első helyen jöttek a pestiek, s csak azt sajnáljuk, hogy a gyors elvonulásban mindeniket meg nem jegyezhettük. Feltűnően szép ruházatjuk volt a szepesmegyei kiküldötteknek. Salamon Aladár kalpagja, mentéje sötétkék bársony volt, ékszere egészen türkiz. Gróf Csáky Kálmán és Salamon Tivadar gránátszín bársonyba voltak öltözve. Igen szép volt Zemplén megye három lovasa, túlnyomólag zöld színben, XVI. századi divatú magas medve-kalpagokkal, szintúgy Abauj megyéé egészen királyvörös ruházatban barna dolmánnyal. Fejérmegyéé zöld dolmány és piros nadrág. (Esterházy Andor és Zichyek.) Marosszék bandériuma nemes ízlése és felséges lovai által tűnt ki, lazurkék szövet ezüsttel gallonirozva. Beregmegye lovagjai narancsszín és kék öltönyökkel, egy másik megyének minden ruhadarabja bíborvörös volt, felálló magas gallérokkal. Egyik hosszú palástot, másik fejedelmi lengyelkét, harmadik mentét, negyedik dolmányt, ötödik kacagányt alkalmazott, egyik bársonyba, másik posztóba, harmadik selyembe öltözött, mindenik ízléssel, nemesen, délcegen és meglepetést idéző hatással.

A megyei bandériumok után ismét meglepő volt az ellentét: császári heroldok következtek, s aztán 15—20 ausztriai apród veres kabátokban, fehér selyem testhez álló nadrágokban, arannyal gazdagon paszomántozva és rojtozva. Ezután jöttek a főurak rang szerint. Az ifjú urak közül hirtelen feltűnt Kendeffy Árpád trador-atillában, hátán fekete pár-

ducbőrrel s mellén ragyogó agraftokkal. Wenckheim-Zinderi Béla gyönyörű palást-mentéjével, a deli Wenckheim Frigyes bíborvörös bársonydolmány s nadrággal, ifj. Teleki Samú gróf sötétkék bársony palásttal, barna ruházattal s gyönyörű acéldíszítéssel. Csekonics Endre ezüstszín atillában gránátszín palásttal, Radvánszky Béla violaszín bársonyatilla és gránátszín bársony mente, Radvánszky Géza kék bársonymente piros nadrággal, Bethlen Gábor tigrisbőrrel ékített palásttal, de ha már az ifjak, akik több mint kétszázan lehettek, akkora fényt fejtettek ki, akkor mit mondjunk gróf Andrássy Gyula, herceg Odescalchi Gyula, Károlyi György, Gyula, Ede és különösen Károlyi István, Csáky Albin, Zichy Ferdinánd, Viktor és Jenő aranytól, drágakövektől és gyémántoktól ragyogó öltönyeikről, lovaikról és csatlósaikról. Egy Batthyány ezüst- és acélvértezetben jelent meg. Széchenyi Béla XVI. századi divatban. Karácsonyi egész öltözete lazurkék bársony volt drágakövekkel, Lónyay Menyhérté barna bársony és nyeregkápáján a pénzes tarsolyok. Az ország zászlóját a 79 éves ősz báró Orczy György vitte, bíborvörös bársony hattyúprémes mentében, ősrégi lószerszámzattal. Az ország kardját a harcias tekintetű Zichy Edmund, egész szertartás alatt levett kalpaggal.

Ezek után jöttek a lovagrendek vitézei, vegyest magyar főurak és magas katonatisztek. A zászlókat vivő főurak, a m. kir. hírnök széleskarimájú kalpagban, a koronaőrök, az országos jelvények vivői és pedig Mailáth országbíró a buzogánnyal és Sokcsevics horvát bán az ország almájával. A miniszterek, a főhercegek, a keresztet hordó püspök. Őfelsége a király, koronával és Szent István palástjával, gyönyörű fehér ménlovon udvari kíséretével; az érsekek és püspökök lóháton teljes egyházi öltözetben, mindkét szertartás szerint és csatlósaik által kísérve és vezettetve; a magyar testőrsereg és az udvari csend-

őrök, végre pedig egy század huszár. A menet egész hosszában a nép elégedetten bámulta a kifejtett pompát, s figyelmével különösen kitüntette Beust bárót, ki fehér lovon zöld takaróval, s zöld aranysujtásos udvari öltözetben, hosszú szögletes kalappal jelent meg és gróf Andrássy miniszterelnököt, kit rokonszenves éljenzésben részesített. Midőn pedig őfelsége a koronás király vonult el, a lelkes éljenzésnek hossza vége nem volt.

Midőn az éljenzés általánossá változott, tudni lehetett, hogy ő felsége a király közeledik. Ragyogó öltözékű lovagok között megpillantunk egy alakot, aki küljével kísérőinek fényétől oly szembeötlőleg hátra maradt. A korona nem oly szép és művészi remek, mint rajzolják. Szent István palástját a századok hosszú sorai elbarnították. A király a koronával és a palástban olyan, mint a tér közepén álló tisztes gót templom, körülvéve újabb ízlésű vidám és szemkecsegtető modorban épült palotákkal. Sok mindenfélével bírnak gazdagabb és szerencsésebb szomszédaink, de ilyen ereklyét, mely egy pár nemzedék idejének letelése után ezer éves lesz, másutt hiába keresnénk.

Így vonult a menet egész pompájában a Dorottya-utcán be, hol a Lánchíd-térre érve ő felsége a király daliás levente módjára a Királydombra vágtatott, s kivont kardjával az ég négy tája felé vágva jelölte, hogy a hazát védeni fogja. A kardvágási szertartás tartott legrövidebb ideig, s ezután a menet a Lánchídon át visszavonult Budára.

Visszaérkezve a koronázás ünnepélyéről a várpalotába szállottak be s a nagyterembe érkezvén gróf Andrássy egy medencébe vizet hozott s ő felsége a király ebben kezeit megmosta, a prímás kezeit kendővel megtörölte s ekkor a szent korona ő felsége fejéről levétetett. A prímás rövid imát

mondva, a magas vendégek a királyi ebédhez ültek. Az asztalhoz ült ő felsége a király és királyné, az ország prímása, a nádori helyettes gróf Andrássy Gyula s a pápai követ Falcinelli.

Az alsó- és felsőház tagjaitól e célra kinevezett küldöttség vitte a szolgálatot a rövid étkezés mellett, azután ismét kézmosás volt, s ezzel a mai napi koronázási szertartásnak utolsó szakasza is bevégződött. E királyi étkezést számos urak, főhercegek és vendégek voltak szerencsések végig nézhetni."

Ugyanezen a napon közli a sajtó, hogy a király rendeletére a zálogházakból az egy forintnál kisebb összegre betett tárgyakat ingyen vissza kell adni Másnap teljes amnesztia jelent meg a politikai és sajtóvétség miatt elítéltekre, az ilyen ügyekben elkobzott javakat is visszaadták. Úgy a király, mint a királyné a nekik átnyujtott százezer arany koronázási ajándékról úgy rendelkeztek, hogy azt a volt honvédek árvái és özvegyei kapják segélyképpen.

Voltak még más ünnepségei is a következő napokban a Ferenc József és Erzsébet királyné koronázásának, de azok a szent koronával már nem függöttek össze. Érdekel bennünket azonban, hogy a koronázás alkalmával a koronaőrök jegyzőkönyvet vettek fel a vasláda kibontásáról, a benne talált tárgyakról, valamint azok javításáról. Ebből a jegyzőkönyvből idézzük a következő részleteket.

„A Szent István köpönyege, melynek eredeti színe már ki nem vehető — ez valódi remekmű, amelyet Gizella királyné Szent István neje, a rajta szemlélhető évszám szerint 1031. évben készített. Formája félgömbölyű kereket képez, a 16 próféta — és 12 apostol — a Megváltónak és Boldogságos Szűz Máriának képe aranyfonallal mesterileg kivarrva szemlélhetők rajta. Ezen palást oly rossz állapotban létezett, hogy Klein divatárusnő, illetőleg hímzőnő, annak kijavításával ötödmagával 14 napig működött." A jegyző-

könyv nem mondja, de tudjuk, hogy ebben a munkában maga Erzsébet királyné is részt vett. Egy régi hagyomány szerint ugyanis minden magyar királyné dolgozik valamit ezen a palástón. A hagyomány eredetét nem tudjuk, de a királynék ezt ősi szokás szerint meg szokták tartani. Erzsébet piros selyemmel bélelte be a palástot.

Ki kellett tataroztatni az aranyalmát is. „Az úgynevezett aranyalma tetején duplakereszt létezik, közönséges sárgarézből készítve üres golyóbist képez, amelyről a régi aranyozás már tökéletesen le lévén kopva, újólag valánk kénytelenek Müller aranyműves által galván módjára bearanyoztatni.“ A koronázási kardról szintén szól a jegyzőkönyv. „Régi időkben egészen bearanyozva lehetett, most azonban csak itt-ott látszik az aranyozás. A hüvelye, amely már későbbi idők műve, gránátpiros bársonnyal lévén bevonva, az idők viszontagságai által hasznavehetetlenné válván, egy más új hüvelyt ugyancsak gránátszín bársonnyal bevonva Szikrai Adolf pesti kardműves által készíttettünk.“ Ugyancsak a jegyzőkönyv mondja: „Az úgynevezett Szent István harisnyái, valamint cipellői is tökéletesen hasznavehetetlenek.“ De ha részben kevesbedtek, részben romlottak is a koronázási jelvények, más részről egy darabbal meg is szaporodtak: hozzájok tették azt a szelencét, amelyet Simor János hercegprimás megcsináltatott a felkenéshez használatos olaj számára.

Az ünnepségek után a szent koronát a budai várpalotában szokott helyére tették vissza. Ott maradt háborítatlanul a következő évek folyamán.

Hogy tizenhárom év múlva megint napvilágra került a vasládából, annak nem közjogi, hanem tudományos oka volt. A magyar régészet mind jobban kezdte érezni annak szükségét, hogy a nemzet legnagyobb kincsét a fejlődő magyar archeológia megvizsgálhassa és tudományosan leírhassa. A Tudomá-

nyos Akadémia kebelében evégből mozgalom indult meg. A mozgalom csakhamar előrehaladt és nemsokára az Akadémia régészeti szakbizottsága javaslatot terjesztett a tudományos intézet plénuma elé, hogy „mivel a magyar szent korona eddig megjelent leírásai s ábrái sem a valóságnak, sem a műarcheológiai tudomány mai állásának nem felelnek meg és emiatt több fontos kérdést megoldatlanul hagynak, vállalkoznék az Akadémia a szent koronának művizsgálatára, annak újabb fölvételére, leírására és kiadására, kieszközölvén az általa kiküldendő szakférfiak számára a megkívántató engedélyt."

Az Akadémia teljes ülése ezt a mozgalmat helyeselte. Felterjesztés ment a kormányhoz az engedelemért. Két engedelemre volt szükség: a király és az országgyűlés hozzájárulására. Az engedelmet a király is megadta, az országgyűlés is. A korona és a jelvények megvizsgálására kiküldött tudományos bizottságnak Ipolyi Arnold püspök, a kitűnő történetíró lett az elnöke, tagjai pedig Pulszky Ferenc, Pulszky Károly, Henszlmann Imre és Fraknói Vilmos püspök. Az országgyűlés mindkét háza 1880 május 7-én határozott a megtekintés határnapja felől és ezt május 9-re tűzte ki.

Ezen a napon díszes társaság gyűlt össze a királyi palotában. Megjelent a hercegprimás, a koronaőrök, a zászlósurak, Tisza Kálmán vezetésével a kormány tagjai, az udvari méltóságok és az országgyűlés két házának küldöttsége. A főrendiházat Kruesz Krizosztom ponnonhalmi főapát, gróf Cziráky János főtárnokmester, gróf Esterházy Kálmán, gróf Berchtold Rikárd, gróf Berényi Ferenc, báró Földváry Lajos, a képviselőházat gróf Bánffy Béla, Molnár Aladár, báró Orbán Balázs, Péchy Jenő, Szitányi Bernát és Kussevich Szvetozár képviselték. És ott volt természetesen a tudományos bizottság is. Reggel tíz óra volt, mikor a vasládát kinyitották.

Elsőnek a hercegprimás nyúlt a vasládába és kiemelte belőle a koronát. Akik közel állottak hozzá, a koronát megcsókolták. A küldöttségek aztán mindjárt el is távoztak és csak a tudósok maradtak ott a koronaőrök jelenlétében. A koronaőrség katonái díszőrséget állottak.

Megkezdődött a munka. Segéderőket is hoztak a tudósok. Krenner József ásványtudóst hivatták oda, hogy a korona drágaköveit szakszerűen vizsgálja meg. Rauscher Lajos mintarajziskolai tanárnak az volt a dolga, hogy lerajzolja a koronát. Diwald Andort, az akkori divatos fényképészt pedig azzal bízták meg, hogy a koronát minden oldalról alaposan lefényképezze. Gyorsíró ült ott, aki Pulszky Károly diktálása után feljegyezte a tudományos vizsgálat eredményének szövegét.

Délben a munkát abba kellett hagyni. A királyi család ekkor éppen Magyarországon tartózkodott és Ferenc József kifejezte azt az óhajtását, hogy „a szent koronát életében még egyszer láthassa." Főudvarmestere és főhadsegéde kíséretében odajött a tudományos munka színhelyére, megnézte a koronát és részletesen érdeklődött a tudósok felvilágosításai iránt. Mindjárt utána Rudolf trónörökös jött a koronát megnézni. Huszonkét éves volt akkor és vőlegény, atyja makkegészséges ember és még csak ötven esztendős. A korona, amelyet szemlélt, őrá várt jog szerint, de föltehetően még soká kellett várnia. Feljegyezték különben, hogy a trónörököst igen népes kíséret követte. Vele jött József főherceg és felesége, Kóburg Fülöp herceg és felesége, Haynald Lajos bíboros érsek, gróf Lónyay Menyhért, az Akadémia elnöke, több miniszter, arisztokrata és akadémikus. Mindenkinek ebben a társaságban arra kellett gondolnia, hogy az előttük csillogó korona valaha Rudolf magyar király fejét fogja ékesíteni. Hogy nyolc esztendő mulva ez a csinos, derűs, egészséges

trónörökös öngyilkos lesz, az aligha fordult meg bárkinek is a fejében. A koronát Rudolf trónörökös nem látta többet.

A tudományos vizsgálatot aztán aznap estig és másnap is egész nap folytatták. Megállapították, hogy a szent korona régebbi leírásai és képei „a kellő műszaki és műtörténeti ismeret hiányában" csakugyan kevéssé feleltek meg a valóságnak. Főként Bock Ferenc Frigyes aacheni kanonoknak azt a művét érhette jogos bírálat, amelyet ez a német tudós a német nagyhatalmi mult uralmi jelvényeiről írt, s amelyben a magyar szent koronát is leírta. Ez a leírás volt a közönség általános ismereteinek forrása, még pedig, mint kitűnt, sok tekintetben hibás forrása. Az Akadémia tehát elhatározta, hogy a koronáról könyvet írat Ipolyi Arnolddal. Ez a mű 1886-ban „A magyar szent korona és a koronázási jelvények története és műleírása" címmel az Akadémia kiadásában meg is jelent.

A két napig tartó tudományos vizsgálat befejeztével, 1880. május 10-én este, megjelentek ugyanazok a közjogi előkelőségek és küldöttségek, amelyek jelenlétében a koronát előző nap kivették a ládából. Most a koronát és a jelvényeket ugyanolyan ünnepélyesen visszarakták. A korona visszakerült rendes őrzési helyére.

A következő esztendőben hadgyakorlatot tartottak magyar földön. A király is résztvett a hadgyakorlatokon és nyolc napig Mezőkövesden lakott a plébánia épületében. Ekkor jött rá valaki, hogy Ferenc József ugyanazt a szobát lakja, ahol hetvenöt esztendővel ezelőtt, a Napoleontól aggódó I. Ferenc idején, a korona is eltöltött egy éjszakát.

A millénium alatt természetesen a koronát is láthatta az ország közönsége s a világkiállításra idetóduló külföldi sereg. Czobor Béla és Radisics Elemér műtörténészek díszesen illusztrált albumot is

adtak ki róla. Majd 1898-ban megint napvilágra került ládájából a szent ereklye abból az alkalomból, hogy III. Béla királyunk maradványait Budára hozták Székesfehérvárról. Ekkor is közszemlére tették. Két év mulva pedig új otthont kapott a régi helyébe: 1900-ban lett kész az új királyi palota. Ebben már külön páncéltermet építettek a Szent Korona számára.

Ez az a páncélterem, ahol elfoglalta lakóhelyét s ahol ma is lakik.

XXXIV.

I. Ferenc József egész magyar uralmának két szám adta meg a politikai jellegét: a negyvennyolcas és a hatvanhetes. Negyvennyolcban lépvén trónra, hatvanhét évig volt osztrák császár, viszont hatvanhétben koronáztatván meg magát, negyvennyolc évig volt magyar király.

Mikor az agg uralkodó, aki megünnepelhette a honfoglalás ezredik évfordulóját, behúnyta a szemét Bécsben, már javában állott a világháború. A vérző monarchia trónjára nem az aggastyán fia került, aki megölte magát, sem unokaöccse, akit megölt a délszláv hatalmi álom, hanem az unokaöccsnek unokaöccse, a fiatal IV. Károly.

IV. Károly királyunkat az 1916. év utolsóelőtti napján koronáztuk.

A koronára ekkor gróf Széchenyi Béla és gróf Ambrózy Gyula vigyáztak, mint koronaőrök. A koronázás kitűzésekor az egyik koronaőri állás üres volt, erre Ambrózy grófot választotta meg az országgyűlés. Az új koronaőr a királyi palotában tette le az ünnepélyes eskűt, amelynek szövege a hagyományos szövegtől nem tért el.

A koronázási ünnepség megrendezésére bizott-

ság alakult, amelynek Jekelfalussy Zoltán volt fiumei kormányzó lett az elnöke. A bizottságnak volt egy külön osztálya az ünnepség művészi részének megrendezésére: ennek gróf Bánffy Miklós lett a vezetője és Kertész K. Róbert kultuszminiszteri osztálytanácsos az előadója.

December 28-án, csütörtökön délután a koronát átvitték a király lakosztályába. Ezen az ünnepélyes aktuson nagy bizottság vett részt. Elsősorban természetesen a két koronaőr. Aztán két királyi biztos, akiket IV. Károly jelölt ki a részvételre: gróf Khuen Héderváry Károly és gróf Dessewffy Aurél. Aztán gróf Apponyi Sándor, mint országbíró-helyettes. A főrendiház részéről gróf Festetics Pál főkamarásmester, herceg Festetics Tasziló tárnokmester, gróf Hadik-Barkóczy Endre, gróf Mailáth Gusztáv erdélyi püspök, gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspök, gróf Teleki Gyula, gróf Csekonics Sándor, gróf Festetics Sándor, gróf Hunyadi László, gróf Széchenyi Domokos. A képviselőház részéről gróf Esterházy Móric, gróf Csáky Gusztáv, báró Ghillány Sándor, Kobek Kornél, Palugyay Móric, gróf Pejacsevich Márk, Szilágyi Lajos, Sztranyavszky Sándor, Vermes Zoltán. Külön államjegyző is szerepelt az aktusnál: Drasche-Lázár Alfréd. Azonkívül meghívták Beőthy Zsolt és Kállay Ubul személyében annak a bizottságnak két tagját is, amelyet a koronázás hivatalos leírására küldtek ki.

A koronaőrség parancsnoka délután három órakor nyitotta ki a páncélterem ajtaját. A laptudósítások elmondják, milyen kép tárult a jelenlevők elé a páncélkamarában és említést tesznek egy ollóról. Ezt az ollót Erzsébet királyné használta hatvanhétben, mikor az ősi szokásnak engedelmeskedve a Szent István palástján varrogatott.

A pecséteket rendben találták. A vasládát tartófára emelték és leterítették a lazán összehajtott

István-palásttal. Gróf Esterházy Móric, báró Ghillány Sándor, Kobek Kornél és Vermes Zoltán léptek a tartófa négy rúdjához. A menet megindult. A láda után a koronaőrök, a királyi biztosok, az országbíró-helyettes és a főkamarás lépkedtek, kétoldalt a testőrség és koronaőrség legényei kísérték a koronát. Így mentek különböző folyosókon végig a Várnak a Krisztinaváros felé néző királyi lakosztályába. Kisvártatva megjelent itt az úgynevezett Szent István-teremben a király; herceg Lobkovitz Zdenkó főhadsegéd és gróf Széchen Miklós főudvarnagy kísérték. Egyik ajtóban megjelent Zita királynő Ottó trónörökössel, akit akkor a lapok még Ferenc József Ottó főhercegnek neveztek.

A ládáról levették a palástot. Itt meg kell jegyezni, hogy a palástot a koronaőrök elég rossz állapotban lévőnek találták a koronázási ceremóniák hosszú előkészítésekor. Széchenyi Béla gróf tehát két leányával kijavíttatta a foszladozó hímzéseket. Ma gróf Károlyi Lajosné és gróf Teleki Tiborné a neve a volt koronaőr két leányának. Az egyiknek koronaőr lett a férje azóta. Zita királyné is áldozott az ősi szokásnak: jelképesen egy-két öltést tett a palástón.

De hogy a szertartáshoz visszatérjünk, Drasche-Lázár Alfréd államjegyző átnyujtotta a király kezébe a gróf Ambrózy Gyula kezébe átadandó ládakulcsokat. A király ezeket mindjárt továbbadta a koronaőröknek. Megkezdték a láda kinyitását. Ez elég bonyolult munka különben is, külön lakatos kell hozzá. És tizennyolc éve nem is nyitották ki a vasládát. Végre sikerült a zárral megbírkózni. Mélységes csend volt a teremben, mikor a ládából elékerült a szent korona. IV. Károly most látta először.

A többi jelvényt is sorra kibontották a védő selyemszövetekből és valamennyit egy-egy bársony-

párnára rakták. Az országbíróhelyettes felolvasta a legutóbbi láda-felnyitáskor készült jegyzőkönyvet és megállapította, hogy a szent korona és a jelvények hitelesek és sértetlenek.

Ugyanekkor megtartották a koronázó főtemplomban a koronázó szertartás főpróbáját. Ezen a főpróbán a királyt Nemes Antal püspök személyesítette, mint a koronázó templom plébánosa. Másnap, szombaton megtartották a második főpróbát. Ezen már maga a király is résztvett, de a szent koronát nem használták, hanem egy hasonló alakú kellékkoronával végezték el a főpróbát. De azért a szent koronát már átvitték a királylakosztályból a Mátyás-templomba. Ez nagy ceremóniával folyt le a király jelenlétében. A koronát és a jelvényeket visszatették a vasládába, a vasládát aztán levitték a palota udvarán várakozó díszhintóba, amelyet hat aranyszerszámos fehér ló vont. A kapuban ott állt Bárczy István polgármester három tanácsnokkal a székesfőváros képviseletében. Kürtök harsantak, ágyúszó dörgött. A citadellából huszonegy köszöntő lövést adtak le az ágyúk. A menet a Szent György-téren, a Dísz-téren, a Tárnok-utcán át lombfüzérekkel, koszorúkkal, zászlókkal díszített házak és címerpajzsos oszlopok között vonult a templomig, amelynek kapujában Nemes Antal püspök fogadta a koronát fehér karinges papjaival. A koronát aztán bevitték a templomba. A Szentháromság-téren már készen állott a régi szobor új barokk-emelvénye, amelyet a királyi eskű számára építettek Pogány Móric tervei szerint.

Ezen a napon érkeztek Budapestre a dinasztia főhercegei és főhercegnői valamennyien. Este hat órakor a királyi palotában az országgyűlés két házának küldöttsége jelent meg előttük, hogy régi hagyomány szerint meghívja őket a másnapi koronázásra. A meghívó beszédet Szmrecsányi Lajos egri érsek

mondotta, az uralkodóház nevében Miksa főherceg válaszolt. Ekkor már rengeteg vendég érkezett Budapestre, hogy lássa az ünnepségeket. Számos előkelő vendéget dunai hajókon helyeztek el. Este ezeket a hajókat ünnepélyesen kivilágították.

December 30-án, szombaton, folyt le a koronázás ünnepsége. A világháború kellős közepén. Ugyanazok a napilapok, amelyek a fényes szertartásról részletesen hírt adtak, ugyanabban a lapszámban közölték, hogy Lilletől északnyugatra és a Somme mellett a tűz fokozódott, Orlando olasz belügyminiszter a végsőkig feszített kitartásról mondott beszédet Rómában, a Matin pedig vezércikkben tiltakozott bárminemű francia engedékenység ellen.

Ezen a napon reggel még sötétség szürkéllett, mikor az ország előkelőségei már megjelentek a koronázó-templomban, vagy közkeletű néven Mátyás-templomban. Legelőször azok jöttek, akiknek tisztök volt a koronázási jelvényeket előkészíteni: gróf Apponyi Sándor helyettes országbíró, valamint gróf Khuen-Héderváry Károly és gróf Dessewffy Aurél királyi biztosok. Mindaháromnak nyakában az aranygyapjú.

A korona ott töltötte az éjszakát a templom loretói kápolnájában. A kápolna vasveretes ajtaját le is pecsételték. Most a pecséteket feltörték, s elé hozták a szent koronát és a jelvényeket. Lándzsás darabont testőrség és koronaőr-legénység vonult fel. A korona mellé felállottak a királyi biztosok, valamint a két koronaőr, gróf Széchenyi Béla és gróf Ambrózy Gyula. Míg ez lejátszódott, a főhajót s a bársonyba burkolt oszlopok közeiben a tribünöket lassanként elöntötte az érkezők díszruháinak színes tengere. A főbejárattól jobbra a képviselőház és főrendiház tagjai helyezkedtek el. Feltűnt a függetlenségi képviselők csoportja, melyet a fekete Zrinyi-díszmagyarba öltözött gróf Károlyi Mihály vezetett.

Az érkezők egyelőre nem mind foglalták el helyeiket, kisebb beszélgető csoportok alakultak. A laptudósítások feljegyzik Krobatin közös hadügyminisztert és báró Hazai Samu honvédelmi minisztert, gróf Czernin Ottokárt, gróf Apponyi Albertet, Hötzendorfi Conrad vezérkari főnököt, gróf Bethlen Istvánt. A főpapságnak a szentély szomszédságában felállított tribünjén feltűnt Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök. Egy másik tribünön gyülekeztek a palotahölgyek, például gróf Széchenyi Lászlóné Vanderbilt Gladys. A főhercegnők páholyában Auguszta, Izabella, Zsófia, Blanka főhercegnők voltak az első érkezők. A főhercegek közül a lapok Frigyes, Albrecht, József Ferdinánd, Henrik Ferdinánd, Lipót Szalvátor, Ferenc Szalvátor, Károly Szalvátor, Rainer, Lipót, Antal, Hubert Szalvátor, Károly István, Károly Albrecht, Leó Károly, Miksa főhercegeket és Félix, René és Lajos pármai hercegeket jegyezték fel. Az oltártól balra eső két loggia egyikében ült Ferdinánd bolgár cár és Koburg Fülöp herceg, a másikban Ottó főherceg trónörökös két udvarhölgy kíséretében, aranyos ékítésű fehér díszruhában. Ott volt Mária Jozefa, a király édesanyja, és Mária Terézia, a király nagyanyja is.

Félkilenckor az orgonán felzendült az „Ecce sacerdos magnus", jelezvén Csernoch János hercegprímás megérkezését. Előtte haladt négy főpap: Várady kalocsai érsek gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspökkel és báró Hornig Károly veszprémi bíboros püspök Glattfelder Gyula csanádi püspökkel. A prímás után jöttek az asszisztencia többi tagjai: Mint archipresbiter Rott Nándor budapesti érsek, esztergomi prelátus-kanonok, mint szerpap Koperniczky Ferenc pozsonyi prépost, mint alszerpap Erdősi Károly apát, mint szertartásmester Klinde Teofil esztergomi prelátus-kanonok, mint librifer Révay Tibor kanonok, mint püspöki főgyertyatartó

Kollányi Ferenc jáki apát, mint pásztorbotvivő Karácsonyi János nagyváradi kanonok, mint tömjénhordozók Mészáros János várplébános és Kriston Endre pápai kamarás, mint gyertyavivők Pacha Ágoston kanonok és Hanauer A. István apát, mint kézmosók Breyer István és Túri Béla pápai kamarások, mint hercegprímási süveghordozó Leopold Antal szentszéki tanácsos, mint gremialista Drakes János prímási titkár, mint szenteltvízvivő Nemes Antal püspök, mint keresztvivő Machovich Gyula esztergomi prelátus-kanonok. Mindezek az egyházi személyek szigorúan előírt rendben, ősi szertartások szerint vonultak fel, mint akár a háromszáz vagy hatszáz évvel előbb lefolyt koronázásokon, de azokról nem maradt ilyen részletes leírás. Az egyházi menet a sekrestyéig ment, ott a prímás felöltötte érseki köpenyét, s most a menet ugyanúgy visszafelé vonult: kimentek a templom bejárata elé várni a királyt. Főpapi személyekről beszélve feljegyeztek még egy érdekes adatot: a főpapi tribünön helyet foglaló Szmrecsányi Lajos egri érsek olyan palástot viselt, amely Mária Terézia esküvői ruhájából készült. A palástot valaha Mária Terézia ajándékozta gróf Erdődy Gábor akkori egri püspöknek.

Ezalatt hozták be a megyék és városok zászlait. A legelsők között jöttek Fazekas Ágoston alispán és Beniczky Ádám Pestvármegye Máriás zöld lobogójával. Feltűnt Pécs teljesen elrongyolt, foszlányokban lógó zászlaja, amely végigélte a mohácsi csatavesztést. Gömör, Hont, Ugocsa, Ung, Zemplén és Sáros zászlói egytől-egyig Rákóczi idejéből valók, a fejedelem maga jutalmazta velök az oldalán küzdő megyéket. Gróf Szapáry György a jászok kincsét, Lehel kürtjét hozta magával.

De Csík vármegye zászlaját nem lehetett elhozni. Azt elvitték az oláhok, mikor a magyarok kénytelenek voltak Csikszeredáról eltakarodni.

Már teljesen összegyült a szertartást váró közönség, mikor végre kilenc óra előtt néhány perccel a nyitott bejáraton át harangzúgás és egyre erősödő éljenzés hatolt be a templomba. És kis vártatva megjelent az ajtóban elsőnek Szegedy-Maszák Aladár királyi herold díszruhában. Utána jött gróf Bánffy György főajtónálló. Intett pálcájával, s erre az intésre a bejáratnál felállott Mátyás-korabeli ruhájú dobosok és harsonások riadva megszólaltak. Egymásután jöttek báró Skerlec Iván horvát bán, gróf Apponyi Sándor országbíró-helyettes, herceg Festetics Tasziló tárnokmester-helyettes, herceg Esterházy Miklós főlovászmester-helyettes, gróf Schönborn-Buchheim Károly főudvarmester-helyettes, gróf Csekonics Endre főasztalnok, gróf Széchenyi Emil főpohárnok-helyettes, gróf Festetics Pál főkamarás-helyettes, gróf Sennyey Béla főkamarásmester-helyettes. Ezután következett a tizenhárom országzászló és tizennegyediknek Magyarország hófehér Szűz Máriás zászlaja. S valamennyiök után fekete díszmagyarban egyedül gróf Tisza István nádorhelyettes, arcán komoly kifejezés, szemén fekete pápaszem.

Néhány pillanatnyi feszült várakozás után végre megjelent Károly király lovassági tábornoki díszében. Mögötte Zita királyné arannyal hímzett hófehérben. Csernoch János meghintette őket szenteltvízzel és csókra nyujtotta nekik a feszületet. Utánuk rögtön belépett gróf Wallis altábornagy, kézenfogva vezetvén Ottó trónörököst.

Aztán új menet alakult. A kápolnából azok indultak el, akik a szent koronát és a jelvényeket hozták: Esterházy herceg az országkarddal, Walter püspök a kereszttel, Csekonics gróf az úgynevezett Szent István-kardddal, Festetics herceg a béke-kereszttel, Apponyi gróf a jogarral, Skerlec bán az országalmával, Széchenyi gróf az eskükereszttel, végül

Tisza István a szent koronával. Pár lépés köz következett, aztán lépkedett a királyi pár, utánok a testőrség és gróf Berchthold Lipót főudvarmesterhelyettes aranyhimzésű magyar díszruhában. A trónemelvény mellett megállt gróf Bánffy György főajtónálló a pálcával s mindvégig ott maradt.

A menet az oltár közelében megállt. Előlépett két segédkező püspök és a királyt odavezették az első lépcsőfokon elhelyezett piros bársonypárnához. A király letérdelt. A prímás odament hozzá és csókra nyujtotta neki az evangéliumot. A király felkelt, visszalépett s a lépcsőknél alacsonyabban elhelyezett hátrábbi párnára térdelt. Letérdelt a prímás is és elimádkozta a litániát. Mikor a litánia elvégződött, két szolgálattevő püspök a királyt a sekrestyébe vezette, hogy itt a felkenéshez előkészítsék. A sekrestyében levették tábornoki kucsmáját, mentéjét és kardját és féloldaláról levették az atillát. Most visszakísérték az oltárhoz. A király letérdelt, a szertartásmester aranytálcán a prímás felé nyujtotta a szentelt olaj edényét. A prímás beleértette ujjait az olajba és olajos ujjal keresztet rajzolt a király jobb csuklójára, jobb könyökhajlására és hátára a két váll között. Ezután a két püspök visszakísérte a királyt a sekrestyébe, hogy itt letöröljék róla az olaj nyomait és felöltöztessék. Mentésen tért vissza kisvártatva az oltár mellett felállított trón elé; itt ráborították Szent István palástját.

Csak ekkor kezdődött meg a tulajdonképpeni szent mise. Dobszó és harsona indította el a zenét. A zenekar és énekkar Liszt Ferenc Koronázási miséjét intonálta, ugyanazt, amelynek hangjainál Ferenc Józsefet is koronázták s amely hatvanhétben túlmodern volt a nagyközönség számára, mostanig azonban a közízlés hozzászokott a magyar világnagyság zenei felfogásához: a zene igen mély benyomást gyakorolt a megjelentekre.

A hercegprímáshoz odavitték a kardot. Az öreg főpap kihúzta a hüvelyből a pengét. A király felment az oltár legfelsőbb lépcsőjére. Ott is párna volt, arra letérdelt. A prímás kezébe adta a meztelen kardot ezekkel a szavakkal:

— Accipe gladium de altari sumptum. (Vedd az oltárról levétetett kardot.)

A király jobbkezébe fogta a kardot, főhajtással tudomásul vette, aztán mindjárt vissza is nyujtotta a hercegprímásnak. Csernoch János a szertartásmester segítségével visszatette a kardot a hüvelybe, aztán rácsatolta a király derekára, mondván:

— Accingo te gladio. (Körülövezlek a karddal.)

Most a király a gyülekezet felé fordult, maga rántotta ki a kardot és azzal három keresztet suhintott maga elé. Egyet előre, egyet jobbra, egyet balra. Aztán visszatolta a hüvelybe. Erre kint sortűz dördült meg és dörögni kezdtek a távoli ágyúk. Mindezek alatt folyton szólt a zene. A kóruson Sugár Viktor vezényelt, a főszólamokat többek között Sándor Erzsi, Durigó Ilona és Szügyi Kálmán énekelték.

A király letérdelt az oltár előtt. Tisza István és Csernoch odaléptek a koronához. Kettőjük tiszte volt a koronát a király fejére helyezni. Tisza nyúlt elsőnek a bársonypárnán nyugvó koronához. Határozott, erős mozdulattal fogta meg és tette a király fejére, Csernoch csak éppen hogy érintette a koronát keze kísérő mozdulatával. Ez nem a legpontosabban sikerült: a korona igen ferdén és bizonytalanul került a király fejére. Ezalatt a jelenlévő összes főpapok áldást adva nyujtották ki jobbjukat a korona felé. A prímás ismét megszólalt:

— Accipe virgam virtutis. (Vedd az erény pálcáját.)

Ezzel az oltárról a jogart a király jobbkezébe, az országalmát a király balkezébe adta. Ugyanekkor a püspökök levették derekáról a kardot és visszatették

az oltárra. Kint megdördült az ágyúk és sortüzek második üdvlövése. A királyt odavezették az oltár mellett épített trónra. A zászlósurak mind elhelyezkedtek körülötte. Mikor a király a szó szoros értelmében „elfoglalta a trónt", Tisza István így kiáltott ősi szokás szerint:

— Éljen a király!

Utána hangzott az egész templomi közönség éljenzése. Most következett a királyné koronázása. A veszprémi püspök leült a főoltár előtt elkészített helyére. A király felkelt trónjáról és egész kíséretével odalépett a veszprémi püspökhöz. Mögötte jött a királyné, akit főudvarmestere, gróf Esterházy Sándor, vezetett kézenfogva, uszályát pedig Esterházy Irma hercegnő és gróf Apponyi Sándorné vitték, mögöttük hat párduckacagányos testőr. A király néhányszavas latin mondatban felkérte a veszprémi püspököt, hogy a királynét koronázza meg. Litánia következett, a királyné letérdelt. Ima után Tisza István és Festetics László levették a királyné fejéről a a házi koronát. A prímás a szent olajjal felkente a királynét. Esterházy gróf a sekrestyébe vezette Zitát. Itt letörölték róla az olajat, mint előbb férjéről. Aztán visszavezették. A királyné letérdelt. A veszprémi püspök a házi koronát rátette a királyné fejére. Most Tisza és Csernoch levették a király fejéről a szent koronát, odaléptek vele a királynéhoz és jobb vállát megérintették vele. Aztán Tisza maga visszavitte a szent koronát Károly királyhoz és visszatette fejére. De a korona megint nem jól került a király fejére, félni lehetett, hogy lebillen róla. Egyszerre ketten kaptak utána: a király maga és Tisza. A király mozdulata gyorsabb volt: saját kezével igazította helyére az ereklyét. Ezalatt a királynénak a prímás az országalmát és a jogart a kezébe adta. Így kísérték vissza a király mellé.

A királyné szerepe a koronázáson ezzel bevég-

ződött. A jogart és országalmát elvették tőle. A főszertartásmester megfogta a hosszú uszályt. A királyné elindult, hogy távozzék. Közvetlen mögötte Wallis gróf kísérte Ottó trónörököst.

Kint aranysárga díszhintó fogadta és egy szakasz honvédhuszár. Nyolc hófehér ló vonta a díszhintót. A királyné menete elindult, mögötte báró Gaudernak darabontkapitány vezette a testőrséget. Négy díszhintóban az udvarhölgyek következtek. Majd a főhercegnők hagyták el a templomot.

Odabent a templomban az immár koronás király visszavonult a sekrestyébe. Ezalatt a trónemelvényt gyorsan átállították oldalra s csak a trónszéket tették külön a király számára. Most következett az aranysarkantyús vitézek avatása, az ősi szokástól eltérően ugyanebben a templomban. Mikor az előkészületek rendezkedései befejeződtek, a király kilépett a sekrestyéből, vállán a palást, fején a korona, kezében a kard. Elfoglalta a trónt. A trón mellett zászlósurak bársonypárnákon tartották a jelvényeket.

Senkisem tudta, milyen veszedelem fenyegette közben a művészileg gyönyörűen megrendezett ünnepséget. A templomban ugyanis a koronázás alkalmára külön világítórendszert szereltek fel, pazar fényt adó lángokkal. Ezeket a lángokat külön kapcsolótáblán lehetett kezelni. A kapcsolótáblára gróf Bánffy Miklós ügyelt és Bánó mérnök. A világítást az ünnepség egyes részei szerint szabályozták: a nagy pillanatban a fényáradatot megerősítették. Egyszer csak azt vették észre, hogy a kapcsolótáblán rövidzárlat fenyeget. Ha ez a rövidzárlat bekövetkezik, vaksötét öntötte volna el az egész templomot. Nedves zsebkendőt kerítettek nagyhirtelen és azzal csapkodták a kapcsolókart, hogy a végzetes szikrának elejét vegyék. S a veszedelmesen fenyegető bajt sikerült is megelőzni.

Az avatandó vitézek neveit Lipthay Béla és Szűts András kamarások olvasták fennhangon. Elsőnek gróf Tisza Lajos lépett a trón elé, súlyos sebéből még fel nem gyógyultan. A király megérintette vállát a karddal. Aztán báró Roszner István huszárhadnagy következett, a király személye körüli miniszter fia, akinek féllábát amputálták. Ő volt a második aranysarkantyús. Majd jöttek sorban a többiek.

Az avatás után rendezkedett a menet, hogy kivonuljon a Szentháromság-térre az eskütételhez. Az ismert szobor köré gróf Bánffy Miklós tervei szerint esztrádot építettek az eskütétel számára. A király kijött a templomból és felment erre a kőpárkánnyal környezett emelvényre. A lépcsőnél a jogart átadta az országbíró-helyettesnek, az országalmát a horvát bánnak. Előtte ment egy püspök az apostoli kereszttel és a főlovászmester-helyettes az ország kardjával, mellette a primás és a kalocsai érsek. Az emelvény közepén a király megállt. Tisza István odalépett hozzá és felmutatta előtte a koronázási eskü szövegét. A király a papirlapot megérintette ujjaival annak jeléül, hogy a jóváhagyott esküszöveg azonosságáról meggyőződött. Balkezébe adták az ezüst eskükeresztet. Jobbkeze három ujját esküre emelte. Tisza átadta a szöveget Csernoch primásnak. A primás rövid részletekre szaggatva elkezdte olvasni a szöveget, a király utána mondta. Mindenkinek feltűnt, milyen mélységesen komoly Tisza, és milyen gondtalanul könnyed és vidám a király. Így szólt az eskü:

— Mi I. Károly, Isten kegyelméből Ausztria császára, Csehország királya, satöbbi és Magyarországnak e néven IV. Apostoli királya, mint Magyarország s Horvát-, Szlavon- és Dalmátországnak Örökös és Apostoli királya, esküszünk az élő Istenre, a Boldogságos Szűz Máriára s az Istennek minden szent-

jére, hogy az Isten egyházait, Magyarország s Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok törvényhatóságait s egyházi és világi rendű minden lakosait jogaikban, kiváltságaikban, szabadságukban, szabadalmaikban, törvényeikben, régi jó és helybenhagyott szokásaikban megtartandjuk, mindenkinek igazságot szolgáltatunk, Magyarország s Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét és területi épségét sértetlenül fönntartandjuk, dicsőült II. András király törvényeit, kivéve mindazonáltal azon törvények 31. cikkének záradékát, mely így kezdődik: „Quodsi vero Nos", egészen azon szavakig: „in perpetuum facultatem", megtartandjuk; Magyarország s Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok határait és ami ezen országokhoz bármi jog és címer tartozik, el nem idegenítjük, se meg nem csonkítjuk, sőt amennyire lehet, gyarapítjuk és kiterjesztjük s megteendjük mindazt, amit ezen országaink közjavára, dicsőítésére és öregbítésére igazságosan megtehetünk. Isten minket úgy segéljen s annak minden szentjei.

Mikor az eskü elhangzott, Tisza István szólalt meg:

— Éljen a király! Éljen a király! Éljen a király!

Az ősi szokás szerint háromszoros éljenre a nép éljenzése felelt, a közeli honvédség sortüze és az ágyúk megdördülő lármája. A zenekar a Himnuszt kezdte játszani. Tisza intett az emelvény körül álló méltóságoknak , hogy énekeljenek. Megzendült az egész Szentháromság-tér a világháborút küzdő magyarság könyörgő énekétől. A király átadta az eskükeresztet a főpohárnoknak, aztán kíséretével együtt visszatért a templomba. Déli tizenkét óra volt már ekkor.

A sekrestyében gróf Csekonics Endre főasztalnok a király derekára övezte a kardot. Azonkívül a király álla alatt megerősítették az álladzó szíjat. Mert a béléshez alkalmazva állszíjat varrtak a ko-

ronára, hogy lovaglás közben le ne essék a király fejéről. A menet megint megalakult. Kivonultak a templomból.

A bejáratnál ott kellett volna állnia a király lovának. A ló azonban nem volt a helyén. Ennek az volt az oka, hogy a király lovaglását különös gonddal készítették elő, mert számolni keleltt azzal, hogy Károly király nem volt az átlagnál jobb lovas. Ezért a kiválasztott lovat, a Krézosz nevű szürke mént, a legutolsó pillanatig gyakoroltatták. Mialatt a koronázás még folyt a Mátyás-templomban, a lovat a pénzügyminisztérium szalmával felhintett udvarán jártatták. Különös gondot okozott, hogy esőtől is lehetett tartani, s ha megindul az eső, akkor a királynak, hogy Szent István palástját eső ne érje, baldachin alatt kellett volna lovagolnia, így tehát a lovat jóelőre már a baldachinhoz is szoktatni kellett. Az eső szerencsére elmaradt, de a sokat idomított ló elveszítette idegeit, s mikor a pillanat elérkezett, úgy megcsökönyösödött, hogy nem lehetett kihozni a minisztérium udvaráról. Végre percek multán elehozták a lovat. Schönborn-Buchheim gróf segítette nyeregbe szállni a palástos királyt, akinek fején ott volt a szent korona. Ámbár felszállni nem volt nagyon nehéz: erre a célra külön kis dobogót építettek volt oda a király számára. Elindult a menet. Elsőnek egy szakasz honvédhuszár. Aztán polgári küldöttségek és zászlótartók. Ezeket Bárczy István polgármester vezette, kezében Pest város régi bírói pálcáját tartva. Majd báró Jósika Samu főrendiházi és Szász Károly képviselőházi elnök mögött az országgyűlés tagjai következtek. Utánok a zászlóvivő mágnások lóháton. A legszebb ló gróf Andrássy Gézáé, aki a bolgár zászlót vitte. A lovas arisztokraták után gróf Tisza István szürke paripáján, egyedül. Mögötte néhány lépéssel a koronát viselő király paripáját vezette egy csat-

lós. Mellette keresztet vivő püspök, mögötte gróf Lónyay Albert testőrkapitány, más testőrtisztek, majd a főhercegek lovas csoportja, testőrök, aranysarkantyúsok, titkos tanácsosok, kamarások, a primás, a nuncius, a főpapok, a koronaőrök. Végül a menetet lezáró huszárszakasz.

A koronázási dombot az ország minden megyéjének földanyagából a Szent György-téren építették fel. Mikor a menet ideért, Tisza István kiugratott a többiek közül és a csoport élére léptetett. A csatlós felvezette a király lovát a dombra. A paripa megállott.A király öt másodpercig mozdulatlan maradt. Akkor a csatlós keletnek fordította a lovat, a király jobbkézzel széttárta a palástot és kirántotta kardját. A kardot magasra emelte, aztán erőst suhintott vele. Éljenzés dördült fel: a tömeg boldogan üdvözölte azt a fogadalmat, hogy a király hatalom meg fogja védelmezni az országot a keleti ellenség ellen. A zabla megint rándult: a ló félkört fordult nyugat felé. Újabb suhintás, újabb boldog éljenzés. Ekkor negyedkörben északnak fordult a ló. Suhintás. Végül még egy félkörfordulat dél felé. Újabb suhintás. Mindannyiszor hálás éljenzúgás. Ekkor a csatlós levezette a lovat a dombról. A déli feljárónál állott meg. Aztán a menet megint felfejlődött. A király elindult a palota felé, most már csatlós nélkül és vágtatva.

Ezzel a koronázás nyilvános része véget ért. Külsőségei olyan szépek voltak, hogy olyanok szerint, akik azelőtt az angol koronázást látták, a mienk azt felülmúlta. Majd a palotában következett a koronázási ebéd. Ez az úgynevezett fehér teremben folyt le, a hajdani lakomáktól egészen eltérően. Csak hat személynek terítettek. A fal tövében volt a patkóalakú asztal két terítéke a királyi pár számára. A királytól jobbra terítettek a primásnak és a kalocsai érseknek, a királynétól balra a nuncius-

nak és a nádorhelyettesnek. Minden teríték egyetlen aranytányérból, arany evőeszközből és arany serlegből állott. Érdekes, hogy ezzel az aranykészlettel sok gondja volt a rendezőbizottságnak. Bécsből ugyanis lehozatták az I. Ferenc császár idejéből származó színarany asztali holmit, de annak darabjain mindenütt ott volt a kétfejű sas, már pedig ezt az ábrát a magyar király koronázásán el akarták kerülni. Csak hosszú keresgélés után tudtak olyan darabokat találni, amelyen virágdíszt, és nem kétfejű sast vert ki az ötvös. Ez a gond különben az udvari díszfogatok szerszámjánál is felmerült. A bizottság úgy döntött, hogy a lószerszámról a kétfejű sast ideiglenesen le kell szedni. Így is lett. Később a sasokat visszaillesztették a szerszámra.

Bevonuláskor gróf Bánffy György nyitotta meg a menetet. Mikor a királyi pár már bevonult és a négy méltósággal helyet foglalt állva az asztalnál, előbb néma ima következett. A meghívott ezerfőnyi közönség a teremben egy tömegben állva nézte a jelképes szertartást.

Ima után hatan leültek. A királytól átvették a koronát. Díszruhás apród aranytállal a királyhoz lépett, Tiszának aranykancsót, Csernochnak törülközőkendőt nyujtottak. Tisza a kancsóból vizet öntött a király ujjaira, a prímás átadta a királynak a kendőt. Aztán megkezdődött a jelképes ebéd. Egymásután az asztalhoz lépett tizennyolc országgyűlési képviselő, mind egy-egy aranytálat tett le a asztalra. Senki nem nyúlt egyik ételhez sem. A király felállt, felemelte serlegét és elkiáltotta magát:

— Éljen a haza.

Dörgő éljen következett. Kintről behallatszott az ágyúdörgés. A király ivott. A királyné is ivott. Az asztalnál a három főpap és a nádorhelyettes is felállott. Aztán mindjárt leültek. Még néhány aranytál került az asztalra. Aztán Schönborn-

Buchheim gróf visszatette a szent koronát a király fejére. Így távozott el a király a jelképes díszebédről, palástosan, koronával.

Mindjárt ezután a parlament küldöttsége tisztelgett a királynál, hogy felajánlja a koronázási ajándékot: ötvenezer aranyat a királynak és ötvenezer aranyat a királynénak. Az aranyakat két díszes ládában adták át. Károly király rövid szónoklatban mondott köszönetet és kijelentette, hogy a pénzt magyar jótékony célra kívánják fordítani.

A szent korona ekkor már nem volt a fején. Azt a többi jelvénnyel együtt rögtön a díszebéd után átvitték a Mátyás-templomba, hogy közszemlére tegyék ki. Erről így tudósítanak az akkori lapok: „A király lakosztályában gyülekeztek a koronázási díszebéd után gróf Apponyi Sándor országbíróhelyettes, gróf Khuen-Héderváry Károly és Dessewffy Aurél királyi biztosok, gróf Széchenyi Béla és gróf Ambrózy Gyula koronaőrök, valamint a vasláda vitelére küldött országgyűlési tagok és hat magyar testőr. A király jelenlétében a koronázási jelvényeket a koronaőrök a vasládába helyezték és azt bezárták. Őfelsége a kulcsot a koronaőröktől átvette és gróf Khuen-Héderváry Károly királyi biztosnak adta át megőrzés végett. Ezután Szent István palástját összehajtották, a vasládára fektették és megfelelően ráerősítették. A vasládát aranyszövettel beborítva felemelték és hat magyar testőr kísérete mellett a főlépcsőn át a készen álló hatfogatú nyitott hintóra tették. Budapest székesfőváros küldöttsége a nyitott kapuban várta a szent koronát. A templomhoz érve, ott a vasládát leemelték és a Gara-kápolnába vitték. Gróf Khuen-Héderváry Károly ekkor átnyujtotta a kulcsot gróf Széchenyi Béla koronaőrnek, aki felnyitotta a ládát. A jelvényeket párnára helyezték és a szentély előtt korláttal elzárt állványon

közszemlére tették ki. A magyar királyi korona őrsége kettős őrei teljesítettek szolgálatot a jelvények mellett. Ugyanott asztalra kiterítették Szent István palástját is. A két koronaőr felváltva tartózkodik a szemlére kitett jelvények mellett. Miután az országbíróhelyettes, a két királyi biztos és több funkcionárius eltávozott, a közönséget bebocsátották a templomba, amelyet alkonyatkor bezártak. Ekkor bevitték a jelvényeket a Gara-kápolnába, behelyezték a vasládába és a koronaőr a vasládát bezárta. A bezárt kápolna kulcsait a templom előljárójának adták át, miután a koronaőr a kápolna ajtaját lepecsételte."

Másnap reggel megint kitették a koronát és a jelvényeket. Kiki megnézhette őket alkonyatig. Így ment ez három napon át, mígnem 1917 január 2-án délután három órakor visszavitték a koronát s a jelvényeket a királyi palotába.

A megkoronázott király akkor már nem volt Budapesten. Ő családjával együtt még a koronázás napján délután hatkor elutazott Bécsbe. A magyarok színét sem láthatták a királynak, akinek fejére tették Szent István koronáját. De láthatták ezt a koronát. Rengeteg tömeg tolongott a Mátyás-templomban naphosszat. A megtekintőknek nem is lehetett megengedni, hogy megálljanak. A folyton tovahaladó emberek csak egy pillantást vethettek a nemzet csodálatos kincsére, a megtestesült államhatalomra, mialatt a véres frontokon borzasztó erő ostromolta ennek az államhatalomnak fennállását.

Akik látták, nem tudták, hogy egy picinyke híjja van. Szüksége mutatkozott volt ugyanis annak, hogy lecsípjenek belőle egy szemernyi darabot. Az a bizottság, amely a koronázás előtt egy álló hónapig dolgozott a nagy szertartás előkészítésén, elhatározta, hogy a szent koronát részint kibélelteti a király fejformája szerint, részint álladzó-

szíjat tétet rá, részint pedig hozzáértő ötvössel is megnézeti. A bélést Pórfi kalaposra bízták, aki kivette a Ferenc József fejéhez szabott bélést és újat tett bele, még pedig jó vastagon párnázottat, mert Károly király fejéhez túlnagy volt a korona. Ehhez a béléshez varrták az álladzó-szíjat. Ez sem ment minden izgalom nélkül. Pórfi piros selyemből csinálta a bélést. A koronázás előtti napon jutott eszébe valakinek, hogy ha a király feje a templomban a feltehető hőségtől verejtékezni fog, a selyem pirosa még le is szivároghat homlokára. Gyorsan kicserélték tehát a piros bélést fehérrel. Aztán Bachruch Károly, a neves ékszerész, lépett munkába. Henker nevű ötvösét hozta magával és gyöngyfűző munkásnőt. A gyöngyfűző leánynak az volt a dolga, hogy a királyné gyöngysorán egy-két fűzési hibát kijavítson, Henker ötvösnek pedig az, hogy néhány ékkő meglazult foglalatát megerősítse, továbbá hogy a keresztet, amely ingott a korona tetején, ferde irányban ugyan, de megszilárdítsa. Ennek az ötvösmunkának során vált szükségessé, hogy egy piciny aranydarabot lecsípjenek a korona anyagából. Ezt a darabot természetesen megőrízték, kis üvegcsőbe zárták és máig is gondosan megtartották, mint az egyházak a szentelt ereklye darabkáit szokták.

És még valami hiányzott a koronából: egy ékkő. Ez akkor esett ki a szent ereklyéből, mikor a király a koronázás után elhagyta a templomot. A balesetet azonnal észrevették, az oldalt állók felkapták a földre hullott követ, s az ékkő rövidesen a koronaőrök kezébe került. Még nem tették vissza a koronába azóta sem, ott őrzik a kiesett követ a korona mellett a vasládában.

IV. Károly koronázása folyamán tehát kevesebb lett Szent István koronája. Tragikus végű uralma alatt kevesebb lett Szent István országa.

XXXV.

Hogy a forradalmak alatt mi folyt a korona körül, arról bőven és pontosan értesít bennünket az egyik koronaőr, az azóta megboldogult gróf Ambrózy Gyula könyvecskéje. Ambrózy gróf egy huszonötoldalas füzetben megírta a szent korona történetét. Művének első része igen vázlatos és általános. De ahol a forradalmak idejére tér át, ott nagyon érdekes kezd lenni.

Elmondja, hogy kötelességéhez híven koronaőrtársával együtt 1918-ban is elhatározta a páncélkamara rendes évenkénti takarítását. Ezért június elején közös levélben értesítették Wekerle Sándor miniszterelnököt, hogy a takarítást meg akarják tartani, s kérték, hogy a páncélkamara kinyitásához szükséges harmadik kulcsot juttassa el hozzájuk. A miniszterelnök válaszolt nekik, a napot kitűzték. S a kitűzött napon a miniszterelnök képviseletében Bárczy István, akkor még miniszteri tanácsos jött el, aki magával hozta a miniszterelnökség pénztári páncélszekrényében őrzött kulcsokat, még pedig egy egész kucscsomót, amelyből próbálgatás útján kellett a páncélszoba kulcsát kikeresni. Ekkor kitűnt, hogy a kulcscsomó nemcsak azt a bizonyos harmadik kulcsot és annak szabályszerű másodpéldányát tartalmazza, hanem ott van a csomóban a két koronaőri kulcs másolata is, még pedig mindegyikből kettő. Vagyis az a helyzet derült ki, hogy míg akármelyik koronaőr csak a saját kulcsának birtokában van, addig a miniszterelnöknek mindahárom különböző zárhoz megvan a kulcsa. Hogy melyik kormány csináltatta ezeket a saját felelősségére, azt nem lehetett tudni. A koronaőrök mindenesetre hivatalosan tiltakoztak, arra hivatkozván, hogy ez nem lehet alkotmányos állapot, hiszen a koronaőrök így csak a kormány

hozzájárulásával juthatnak a koronához, a kormány azonban nélkülök is bármikor önhatalmúlag kinyithatja a páncélkamrát. Ambrózy mindjárt el is kérte Bárczy Istvántól a maga kulcsának két másolatát. Széchenyi Béla, aki öreg és beteges ember volt már, ugyanakkor elájult. Hogy a maga kulcsait ő is visszavette-e, azt a Széchenyi gróf rosszullétének zürzavarában Ambrózy nem figyelte. De már ekkor nyilvánvalóvá lett, hogy a kulcsok kérdését rendezni kell, egyrészt a felelősséggel tartozó koronaőrök, másrészt a felelős magyar kormány megnyugtatására.

A takarítás rendesen lefolyt, a páncélkamra kinyitásáról felvették a szokásos jegyzőkönyvet, a koronaőrök elutaztak. Négy hónap mulva Ambrózy Gyula grófnak a szerb betörés elől családjával együtt menekülnie kellett birtokáról. S mire a fővárosba ért, már lezajlott az októberi forradalom, az országban gróf Károlyi Mihály volt az úr.

Ambrózy 1918 november 3-án felkereste gróf Károlyi Mihályt, aki éppen végzetes belgrádi útjára készülődött. Mivel attól lehetett tartani, hogy francia megszállás következik nálunk, a koronaőr kifejtette aggodalmait: a megszállók hozzányúlhatnak a szent koronához. Azt javasolta, hogy a koronát el kell rejteni. Kérte tehát a miniszterelnöki kulcsot. Károlyi Mihály kitérő választ adott. Azt felelte, hogy egyelőre nem lát okot sürgős intézkedésre. Belgrádból visszatértekor még ráér erről tanácskozni, de Lovászy Márton addig úgyis teljes hatáskörrel helyettesíti őt. Ambrózy nem érte be ezzel az eredménnyel. Elhatározta, hogy felkeresi a Nemzeti Tanácsot s a Tanács tagjainak hazafiasságára hivatkozva valamiképpen biztosítani tudja a korona biztonságát. Beszélt is Hock Jánossal és Kunfi Zsigmonddal. Ezek mindaketten kijelentették előtte, hogy a koronának semmi bán-

tódása nem lesz. Ambrózyt ez sem elégítette ki. Táviratozott gróf Széchenyi Bélának: jöjjön azonnal és hozza magával a kulcsot. De Széchenyi megérkeztéig sem maradt tétlen. Másnap felkereste Lovászy Mártont, gróf Károlyi Mihály helyettesét, és előadta neki aggodalmait. Lovászy nem osztozott ezekben az aggodalmakban, a korona elrejtését fölöslegesnek találta. Azonkívül nem akaródzott neki önállóan intézkedni. A döntést áthárította a visszaérkezendő Károlyi Mihályra.

Gróf Károlyi Mihály november 9-én tért haza Belgrádból, magával hozván Franchet d'Esperay tábornok történelmivé vált kérdését: „Vous êtes tombés si bas?"

A koronaőr aznap és másnap számtalan izben próbált beszélni Károlyi Mihállyal, de annak más gondjai voltak, mint a korona kulcsai. Harmadnap Ambrózy személyesen ment fel a miniszterelnökségre és bejelentette magát. Tizenegy órától fél háromig várakozott, míg Károlyi elé került. Károlyi végighallgatta és azt válaszolta, hogy az ügyet még aznap minisztertanács elé terjeszti és másnap érdemleges választ fog adni. Ambrózy hazament és másnap egész nap várta a választ. De az nem érkezett meg. Ennélfogva a következő napon, november 13-án reggel, Károlyi magánlakására ment el és társadalmi formák között jelentette be magát. Az inas egy félórai várakozás után közölte vele, hogy Károlyi gróf a palota mellékkijáratán át távozott. Ambrózy azonnal telefonált a miniszterelnökségre, közölte, hogy odamegy, de mire felérkezett, azt felelték neki, hogy a miniszterelnök már elment.

Látnivaló volt, hogy Károlyi Mihály bujkált előle és letagadtatja magát. Ambrózy tehát elhatározta, hogy aggodalmait közjegyző útján, hivatalos térítvény ellenében fogja Károlyi elé terjesz-

teni. Az első közjegyző, akihez fordult, kitért a megbízatás elől. De dr. Holitscher Szigfrid közjegyző vállalta és a megbízatásról mindjárt jegyzőkönyvet vett fel. Másnap, november 14-én, Ambrózy harmadkézből értesült arról, hogy Károlyi Mihály a korona dolgában semmiféle intézkedést nem tart szükségesnek. Ez az értesülés azonban nem volt hivatalos, ő tehát a közjegyzői megbízatást nem vonta vissza. A közjegyzőtől november 15-én meg is jött az értesítés, hogy miután személyesen hasztalan igyekezett Károlyi Mihályhoz bejutni, a közlendőket ajánlott levélben küldötte el a miniszterelnöknek. Másnap, november 16-án, kikiáltották a népköztársaságot. A parlamentben kimondták, hogy Magyarország nem királyság többé s a magyar államfő e naptól kezdve gróf Károlyi Mihály köztársasági elnök.

Két hét mulva végre hivatalos választ kapott a koronaőr: a kormány semmiféle intézkedést nem tart szükségesnek. Közben a nagybeteg gróf Széchenyi Béla is megérkezett Budapestre. Sokat tanakodtak ketten, de nem tehettek semmit. December 9-én már értesítést kaptak a honvédelmi minisztériumból, hogy a miniszter a koronaőrséget más katonai alakulatba fogja beosztani és a parancsnokságot kizárólag magának tartja fenn. A koronaőrök elhatározták, hogy ez ellen tiltakozni fognak. Ambrózy megírta a tiltakozást és elment vele Széchenyi Béla lakására, hogy az okmányt aláírassa vele. De a Széchenyi Béla nevét már csak ő maga írhatta oda: társát eszméletlenül találta. Széchenyi Béla gróf még azon éjjel meg is halt.

A tiltakozás természetesen édeskeveset használt: a koronaőrséget kitelepítették laktanyájából és felvezényelték a várba, hogy ott a testőrcsapatok létszámába beolvasszák. Ambrózy úgy intézkedett, hogy a páncélkamrát és a koronaőrlegény-

ség szomszédos szállását telefonnal és riadó-csengővel kössék össze. Egyelőre tehát biztonság dolgában az egymagára maradt koronaőrnek a szent tárgyat nem kellett nagyon féltenie: ez a helyzet véletlenül még biztonságosabb volt, mint az eddigi.

„E napok egyikén — írja gróf Ambrózy Gyula a feljegyzésekben — egy K. R. nevű orvosnövendék keresett fel, aki, mint mondotta, annyira szívén viseli a korona sorsát, hogy a nyugtalanság kergette hozzám. Előmutatott egy „Mi történjék a magyar szent koronával?“ című röpiratot. Ebben az író a legképtelenebb ízetlenségek után odakonkludált, hogy a koronát el kell pusztítani, hogy vele a királyság szimbóluma is örökre megsemmisüljön. Látogatóm arra ajánlkozott, hogyha a koronát biztosabb helyre kívánnám vinni, néhány társával szívesen segédkezik. Nagyon megköszöntem hazafias felajánlkozását, de mai napig sem tudom, vajjon az illető tényleg a korona egy fanatikus rajongója volt-e, vagy pedig Károlyi Mihály egyik felbérelt alakja, aki csak törbe akart csalni. Pár nap múlva ugyanis újra megjelent és még energikusabban ajánlotta fel szolgálatait. Jobbkezét beszélgetésünk egész ideje alatt kabátja zsebében tartotta s így minden pillanatban el voltam rá készülve, hogy tört vagy revolvert ránt ki onnan. Egymás kölcsönös, gondos megfigyelésén kívül azonban nem történt semmi, távozott, s azóta sem hallottam róla.“

A Károlyi-kormány alatt Kun Béla híveinek utcai tüntetései egyre zajosabbak lettek. Ambrózy aggodalmai ehhez mérten súlyosodtak. Elhatározta, hogy ismét beszél Károlyi Mihállyal. Gondolt arra is, hogy a koronának katolikus szempontból külön jelentősége is van. ő pedig protestáns, célszerű lesz tehát — társ hiján — egy katolikus előkelőséget maga mellé venni. A primás nem volt

Budapesten, a koronaőr tehát 1919 január 3-án felkereste gróf Apponyi Albertet, aki meghallgatta és a támogatást azonnal vállalta. Csak türelmet kért, amíg könnyebb betegségéből felgyógyul. Ez pár nap múlva be is következett. Apponyi és Ambrózy kihallgatást kértek. A köztársasági elnök január 15-én fogadta őket.

A kihallgatás igen érdekesen folyt le. Ambrózy megmutatta Károlyi Mihálynak a röpiratot, azonkívül egyéb jelenségek felsorolásával is igyekezett igazolni aggodalmait. Kérte Károlyit: adja ki a harmadik kulcsot, hogy ő a koronát saját felelősségére elrejthesse. Károlyi fejét rázta: az ország közönsége ellenforradalmi lépést láthatna a korona elvitelében, ha kisül. Akkor Ambrózy azt kérte, hogy bízzák a királyi palota őrizetét Vixre, a francia megszálló csapatok parancsnokára, mert ez nemzetközi védelmet jelentene s így a korona is nemzetközi védelem alá kerülne. Károlyi ezt is megtagadta. Ambrózy végül azt kérte, hogy a feloszlatott koronaőrség helyett adjon más megbízható csapatot, amely szükség esetén a korona védelmére sietne. Ezt Károlyi teljesíthetőnek találta. Megígérte, hogy ez irányban beszélni fog sógorával, gróf Festetics Sándor honvédelmi miniszterrel.

A kihallgatáskor távozók véletlenül éppen a kapuban találkoztak gróf Festetics Sándorral. Azonnal elmondták neki a Károlyival lefolytatott beszélgetést és megbízható katonaságot kértek. Festetics ezt megígérte, de megjegyezte, hogy a megbízható katonaságnak előbb a kormány életbiztonságát kell megvédenie.

Ettől tehát nem sokat lehetett várni. De az eredmény még a semminél is kevesebb lett. A koronaőr már egy hét múlva értesítést kapott, hogy a koronaőrséget végleg feloszlatták. A koronaőr

rögtön sietett Berinkey miniszterelnökhöz, hogy tiltakozását bejelentse. De ez a tiltakozás is keveset használt. Pár nap múlva a koronaőrlegénység parancsnokául Jeszenszky Imre főhadnagyot, Károlyi benső barátját, nevezték ki és a Károlyi svábhegyi villájának őrizetével bízták meg. Ugyanekkor közlés jelent meg a lapokban, hogy a korona őre erről az állásáról lemondott. Ambrózy gróf nem hagyta magát. Nyilatkozatot küldött a lapoknak, hogy neki eszeágában sincs lemondani, erre alkotmányos módot nem is lát, s ha tudta viselni a koronaőri állás díszét a múltban, fogja tudni viselni most terheit is. „Meg vagyok győződve, — fejezte be nyilatkozatát — hogy a koronát megőrzi a nemzet saját múltja iránti tisztelete és jövőjébe vetett bizalma.“ A cenzura ezt az utolsó mondatot törölte. De a nyilatkozat sem ért semmit: egy úgynevezett „néptörvény“ nemsokára eltörölte a koronaőri intézményt. S ugyanekkor újabb hír jelent meg a lapokban, hogy gróf Ambrózy Gyula leadta a miniszterelnökségen a páncélkamara kulcsait, a koronát már át is vitték az Országos Levéltárba, őrizetét jedig a belügyminiszterre bízták.

Ambrózy tudta, hogy ez nem igaz. A nála lévő kulcs nélkül a páncélkamarát csak robbantani lehetett volna. Miután titokban elnézett a páncélkamrába és látta, hogy részint a páncélajtó sértetlen, részint pedig — a vasrácsos ablakon át láthatóan — a vasláda pecsétei épek, teljesen megnyugodott. A hírt azonban nem cáfolta. Úgy okoskodott ugyanis, hogy a korona biztonságának csak használ, ha a forradalmi elemek az ereklyét az Országos Levéltárban hiszik.

A koronaőr a Magyar Bank egy széfjében tartotta értéktárgyait, fontos közjogi iratait és a kulcsokat. Mikor tehát Károlyi Mihály uralma leg-

végén elrendelte a széfek lefoglalását, alaposan megijedt. Elment a Magyar Bank hazafias érzésű pénztári főnökéhez, Róth cégjegyzőhöz és tanácskozott vele, hogyan vegye ki okmányait és a kulcsokat. Róth a legnagyobb elővigyázatosságot ajánlotta. Ekkor már Kun Béláé volt a főhatalom s a népköztársaságot tanácsköztársaság váltotta fel. Itt volt a kommün, nagyon kellett vigyázni. A koronaőr és a banktisztviselő abban állapodtak meg, hogy mikor a kommün-előírás szerint mindenkinek széfjét számbaveszik s Ambrózyra kerül a sor, az ő neve nem fog elhangzani, helyette a széf 191-es számát kiáltják és őt csak elvtársnak szólítják. Ez meg is történt március 30-án. Detektívregénybe illő izgalom közepette várta Ambrózy, míg rákerül a sor. Mikor széfjét kinyitották, csak a kilétét elárulo okmányokat merte kivenni, a kulcsokat otthagyta, mert félt, hogy a kommunisták megfigyelik. Okmányaival aztán elment falura. Nagybátyjánál, báró Prónay Dezsőnél rejtőzködött, annak acsai birtokán. Június 21-én megint belopódzott pénzért a bankba s ekkor a bank megbízható emberei megsúgták neki, hogy most feltűnésnélkül elvihetné a kulcsokat. Ez meg is történt. A koronaőr a kulcsokkal együtt ment vissza Acsára. Ott a birtok egy helyén a kulcsokat elásta. Hogy hova, azt családjával sem közölte, nehogy a családtagok esetleg a hamis eskü kényszere elé kerüljenek. A kulcsok rejtekhelyét csak Prónay báró ismerte.

Nem szabad említés nélkül hagyni azt a szerepet, amelyet a feloszlatott koronaőrség ebben a kommün-időben teljesített. Az Osztrák-Magyar Bank őrizte ekkor a tekintélyes színaranykészletet. Kovásznai Kovács Kálmán, a Bank palotaparancsnoka, mikor a kommunisták megjelentek a pénztárakat és a páncélt kifosztani, pompásan ellenállt. Segítséget talált Faragó M. Miksa főtisztviselő

népbiztosban, aki hazafias érzésből melléje állt. Népbiztosi parancsszóval elkergették a harácsolókat és a Bank aranykincsének védelmére Kovács kitűnő ötlettel odahozatta a koronaőröket. Ezek remekül fegyelmezett és hazafias legényeknek bizonyultak. Több kísérlet történt az aranykészlet elrablására, de a koronaőrök helyt állottak. Egyszer fegyveresen is szemközt állottak Cserny legényeivel. Órákon át kitartottak, mialatt Faragó népbiztosnak sikerült a román fronton tartózkodó vörös nagyságokkal érintkezést kapni telefonon és mindenféle ürügyekkel elérni, hogy a Cserny-legényeket elparancsolják a bankból. A Nemzeti Bank aranykészletét tehát a koronaőrség mentette meg, bizonyságát adván annak, milyen volt ennek a legénységnek fegyelme és szelleme.

Július végén Patay Tibor földbirtokos ment le titokban látogatóba Acsára. Budapestről magával hozta a Vossische Zeitung július 21-én megjelent számát. Ebben „Szent István koronája kalapács alatt" címmel közlemény foglaltatott, mely szerint egy müncheni régiségkereskedő megállapodott Kun Bélával a szent korona értékesítéséről. A korona nyilvános árverés alá kerül, százezer frank a legalacsonyabb ára.

Ettől a hírtől Ambrózy úgy megdöbbent, hogy azonnal felutazott a fővárosba. Azt eszelte ki, hogy Romanelli ezredeshez fordul segítségért. De személyesen felkeresnie Romanellit nem lett volna veszélytelen. A Ritz-szálló, ahol az olasz ezredes lakott, tele volt vörös detektívekkel, már pedig Ambrózy félszemű ember volt, a fekete kötésről könnyen felismerhető. Közvetítőt keresett, s ezt báró Feilitzsch Berthold volt szabolcsi főispánban és ennek fiában találta meg. Ez a két úr éppen az olasz misszióhoz készült. Késséggel vállalták, hogy összehozzák Romanellivel. De Romanelli éppen nem

volt található. Helyette Salem gróf, a olasz misszió egy másik tisztje, hallgatta végig a kérést és készséggel megígérte, a Romanelli nevében is, hogy az olasz misszió mindent el fog követni a magyar szent korona érdekében, s ha kell, a legerélyesebben fog fellépni. Erre Ambrózy megnyugodva visszautazott Acsára.

Itt töltötte a kommün hátralévő idejét és csak augusztus 10-én, tehát már román megszállás alatt jött fel megint Budapestre. Itt véletlenül mindjárt a koronaőrség egyik altisztjével találkozott, aki elmondotta, hogy a koronaőrlegénység összebeszélt, s egyikök — bár titokban — mindig ott tartózkodott a szent koronánál. A szent korona a helyén van. A boldog koronaőr megkönnyebbült szívvel utazott idegességét kipihenni a Tátrába. Ott kapta a hírét annak, hogy Horthy Miklós fővezér a nemzeti hadsereg élén bevonult Budapestre. Ambrózy rögtön útlevelet kért a csehektől, de nem kapott. Három hónapig váratták s akkor is csak Ausztriába kapott vizumot. Bécsen keresztül jött haza és március 12-én érkezett Budapestre. Március 14-én már kihallgatást kapott Horthy Miklós kormányzótól.

Ezen a kihallgatáson a koronaőr előterjesztést tett, hogy alakíttassék olyan bizottság, amely a korona ottlétéről és sértetlenségéről meggyőződik. A kormányzó azonnal igent mondott. S nem telt bele több, mint egy hét, a bizottság már kinyitotta a páncélkamrát.

Izgalmas jelenet volt. Az elvesztett világháború, a forradalom, a kommün és a román megszállás után 1920 március hó 22-én megjelentek a páncélterem előszobájában Horthy Miklós kormányzó, hadsegéde, Görgey József, kíséretében. A bizottság tagjai voltak Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök, Csernoch János hercegprímás, gróf Dessewffy Aurél országbíróhelyettes, gróf Ambrózy

Gyula koronaőr, Rakovszky István nemzetgyűlési elnök és két képviselő. A páncéltermet kinyitották. Bent minden érintetlen benyomást keltett. Elhozatták a várbeli lakatost, aki kinyitotta a vasládát. Benne volt minden. Akár mert a kommunisták nem gondoltak vele, akár mert az olasz misszió csakugyan közbelépett, akár mert kevés pénzt lehetett volna kapni külföldön a lopott holmiért.

A magyar szent korona ott volt Horthy Miklós kormányzó kezében, aki mélységes tisztelettel tette vissza helyére. A ládára ő is ráütötte pecsétjét. S ezóta az államfő pecsétje is mindig ott van a ládán.

XXXVI.

Ambrózy Gyula gróf mindabból, amit nehéz időkben a korona körül tapasztalt, azt a meggyőződést szűrte le, hogy a koronaőri állás természete s a korona őrzésének módja új törvénnyel rendezendő. Mikor a közviszonyok már eléggé megnyugodtak ahhoz, hogy a hétköznapi élet parancsolóan időszerű problémái között erre is időt lehetett szakítani, felszólalt a felsőházban. Az 1927 május 27-i ülésen interpellációt intézett a kormányhoz és kifejtette álláspontját. Elmondta a forradalmak és a megszállás alatti kalandos tapasztalatait, de elmondta azokat a lelkiismereti töprengéseket is, amelyek annyi évig foglalkoztatták. Az interpellációra válaszul azt az ígéretet kapta, hogy a kérdést törvényesen rendezni fogják.

Gróf Bethlen István kormánya valóban megtette az új törvény előkészítő lépéseit. Mikor a kérdés mélyére hatoltak, kitünt, hogy mi a baj: a negyvennyolcas korszakalkotó törvények óta, amelyek kimondották a miniszteri felelősség elvét, ezt az elvet még nem hozták összhangba a koronaőrök felelősségével. Magyarán mondva: törvény nem

tisztázta még, hogy a jogok és a felelősség az új alkotmányos szellem világában hogyan oszlanak meg kormány és koronaőrök között.

A törvényjavaslat elkészült és Bethlen a képviselőház 1928 február 17-i ülésén terjesztette be. A javaslat előbb a közjogi és közigazgatási együttes bizottság elé került, amely alaposan megrágta a javaslat egyes paragrafusait. Három heti munka után Illés József előadó már beterjesztette a bizottság jelentését, a törvényjavaslat tárgyában. És harmadnapra megkezdték a törvényjavaslat tárgyalását a képviselőházban. Illés József előadói javaslatához Propper Sándor szociáldemokrata képviselő szólt hozzá, de nem annyira a tárgyról beszélt, mint inkább azt feszegette, hogy tisztázni kellene oz ország államformáját. Az elnöklő Zsitvay Tibor figyelmeztette a szónokot, hogy az államforma eldöntése nincs szőnyegen, de nem is volt szőnyegen ezer esztendő óta, mire a képviselőház erőteljes tapsban és éljenzésben tört ki. Propper szavaira a miniszterelnök válaszolt, röviden megmagyarázta, hogy az új törvényre alkotmányos szükség van és hivatkozott Ambrózy grófnak a felsőházban elmondott tapasztalataira. Ennyi volt az egész vita. A törvényjavaslatot aztán általánosságban és részleteiben is hozzászólás nélkül elfogadták. A felsőházban egyetlen módosítást javasoltak. A törvénytervezet ugyanis azt akarta kimondani, hogy a vasláda egyetlen kulcsa a miniszterelnök birtokában legyen. A felsőház ezt a maga részéről úgy módosította, hogy a vasláda kulcsa legyen ugyan a miniszterelnöknél, de ugyanebből a kulcsból egy-egy példányt kapjanak a koronaőrök is. Ehhez a módosításhoz aztán a képviselőház is vita nélkül hozzájárult. Igy született „a Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok őrzéséről" szóló 1928. évi XXV. törvénycikk. Itt találjuk először törvényhozásunk-

ban a koronázási jelvények megjelölésére a „hozzátartozó drágaságok" kifejezést.

Ennek szövege a Törvénytárban így jelent meg:

„Emlékezetül adom ezennel mindenkinek, akit illet, hogy Magyarország országgyűlésének képviselőháza és felsőháza közös egyetértéssel a következő törvénycikket alkotta:

I. fejezet. *Az országos koronaőrök hivatala.* 1. §. A Szent Koronának és a hozzátartozó drágaságoknak (7. §.) gondviselését hivatalos esküjükben fogadott hűséggel és szorgossággal az ország törvényesen megválasztott és hivatalukba beiktatott koronaőrök végzik.

A magyar királyi minisztérium hatósága és felelőssége a Szent Koronának és a hozzátartozó drágaságoknak gondviselése tekintetében is fennállván, az ország koronaőrei e hivataluk ellátása közben őket megillető jogaikat és kötelességeiket a törvényesen kinevezett magyar királyi minisztériummal egyetértésben a jelen törvény rendelkezései szerint gyakorolják.

A minisztérium hatóságát a magyar királyi miniszterelnök érvényesíti.

2. §. Ha a miniszterelnök a Szent Koronának és a hozzátartozó drágaságoknak helyes gondviselése és törvényszerű magasztos rendeltetésük betöltésének biztosítása érdekében az ország koronaőrei által tett intézkedésen és eljáráson felül még intézkedést vagy eljárást tartana szükségesnek, a koronaőröket a szükséges tennivalókra felhívja, amennyiben pedig a felhívás veszélyes késedelemmel járna, a halaszthatatlan intézkedéseket maga foganatosítja.

A miniszterelnök közvetlenül tett intézkedései csupán az indokolt szükség tartamára maradnak hatályukban és azokról — megtételükkel egy időben — a koronaőröket értesíteni kell.

A koronaőrök, — amennyiben nem a 3. §-ban előírt módon kellene eljárniok, — a miniszterelnök felhívásait teljesítik, esetleg közvetlenül tett intézkedéseihez pedig alkalmazkodnak és azok hatályosságát előmozdítják.

A miniszterelnök a jelen §. alapján tett intézkedéseiről az országgyűlésnek halaszthatatlanul jelentést tesz.

3. §. Ha az ország koronaőreinek a miniszterelnök felhívása vagy intézkedése ellen olyan súlyos aggályaik volnának, hogy a felhívás teljesítését és az intézkedés hatályosulásának előmozdítását lelkiismeretökkel össze nem férőnek, vagy koronaőri esküjükbe ütközőnek tartanák, a felhívás vagy intézkedés ellen — aggályaik és javaslataik előterjesztése mellett — felszólalnak.

Amennyiben az ellentétek eloszlatása ezen az úton nem sikerülne, vagy pedig a felszólalás veszélyes halogatással járna, a koronaőrök az országgyűlésnek azonnal jelentést tenni és jelentésök példányát — ugyanakkor — a miniszterelnökhöz is eljuttatni kötelesek.

Az országgyűlés határozatáig a vitás kérdésben a végrehajtást függőben kell tartani, kivévén, ha a függőben tartásból magára a Szent Koronára helyrehozhatatlan kár, vagy közvetlen veszély származnék.

4. §. A koronaőri állás megüresedése esetében annak betöltése és a megválasztott koronaőr beiktatása iránt a törvényes vagy törvényesen szokásba vett rendelkezéseknek megfelelve, haladéktalanul kell intézkedni.

5. §. Az ország koronaőrei tennivalóiknak ellátása tekintetében egymás között szabadon állapodnak meg.

6. §. Az országos koronaőr lakóhelyének minden változását, valamint lakóhelyétől való tartó-

sabb távollét esetén — tartózkodási helyét és annak változását a miniszterelnöknek jelenti.

Az ország koronaőreinek az 1715. XXXVIII. törvénycikkben említett fenyegető veszély vagy szükség esetében, avagy ha a miniszterelnök a koronaőröket arra egyéb esetben felhívja, az indokolt időtartam alatt állandóan a Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok őrzési helyének (8. §.) közigazgatási területén kell tartózkodniok.

II. fejezet. *A koronaőrök gondviselésének tárgyai.*

7. §. Az országos koronaőrök különös gondviselésének tárgyai: a Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok, vagyis a királyi pálca, az országalma, a koronázási palást és a koronázási kard.

Gondját viselik továbbá a koronaőrök a nekik számbaadott és a páncélkamrában (8. §. első bekezdés) elhelyezett többi tárgyaknak, amíg azok ott őriztetnek, és kiterjed még gondjuk magára a páncélkamrára, valamint az ahhoz csatlakozó őrszobára, illetőleg azok kellő biztonságot nyujtó állapotára.

A koronaőrök a páncélkamrában elhelyezett többi tárgyak számbavételét az ezekről a tárgyakról készített leltárnak ily értelmű záradékolásával, keltezésével és aláírásával ismerik el.

A leltározási eljárásnak részletes szabályait az országos koronaőrök meghallgatása után a minisztérium állapítja meg és gondoskodik arról, hogy az eddig feleslegesen koronaőri gondozás alatt álló tárgyak más helyen nyerjenek kellő elhelyezést.

III. fejezet. *A szent korona és a hozzátartozó drágaságok őrzésének helye és az őrállás.*

8. §. A Szent Koronát a hozzátartozó drágaságokkal együtt az ország székesfővárosában a királyi várpalotának ez idő szerint is erre a célra rendelt páncélkamrájában a magyar királyi koronaőrség

állandó őrállása mellett kell tartani és szorgos és hűséges gondviseléssel őrizni.

A Szent Koronát és a hozzátartozó drágaságokat más helyen és más módon tartani és őrizni nem szabad, kivévén az 1715. XXXVIII. törvénycikkben említett fenyegető veszély és szükség eseteit, amidőn az országgyűlés, avagy — halaszthatatlan esetben — a törvényesen kinevezett magyar királyi miniszterelnök intézkedik.

A miniszterelnök a jelen 2. §. alkalmazása esetében is a 2. §-ban kötelességévé tett módon teszi meg intézkedéseit.

9. §. Az országgyűlés együtt nem létében, és ha törvényesen kinevezett minisztérium nem működnék, az ország koronaőrei esküvel fogadott kötelességök és lelkiismeretök szerint intézkednek és járnak el.

10. §. A magyar királyi koronaőrség parancsnokának kinevezése előtt az ország koronaőreit meg kell hallgatni.

IV. fejezet. *A szent koronának és a hozzátartozó drágaságoknak kivitele a páncélkamrából.*

11. §. A Szent Koronát és a hozzátartozó drágaságokat a 8. §. második bekezdésében említett esetben felül őrzésök és tartásuk helyéről csupán a miniszterelnök és az ország koronaőreinek tudtával és hozzájárulásával, valamint legalább egyik koronaőr közreműködésével a gondosan mérlegelt törvényes vagy megokolt szükség tartamára szabad kivinni, így:

1. a Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok rendeltetésének törvényszerű betöltése céljából az országgyűlés által törvényesen kitűzött koronázási szertartáshoz és ennek előkészületi cselekményeihez;

2. a Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok biztonságának, épségének gondviselése, csorbítatlan

megtartásuk biztosítása, valamint mulandóságuk megelőzése és meggátlása céljából;

3. a törvényes, törvényesen szokásba vett hivatali és egyéb indokolt szemlék céljából, valamint — amennyiben ehhez az országgyűlés is hozzájárul — az országos szertartásokhoz és ünnepségekhez;

4. a tudományos kutatás előmozdítása céljából.

12. §. A páncélkamra felnyitását igénylő minden esetben állami jegyzőkönyvet kell készíteni.

A jegyzőkönyvnek az általános adatokon felül tartalmaznia kell a lényegesebb mozzanatok és ténybeli adatok kimerítő és pontos leírását, valamint szemléltető vázlat kíséretében a koronaládán alkalmazott pecsétek változásának feltüntetését.

A jegyzőkönyvet — amennyiben jelen volt — a miniszterelnök, az országos koronaőr (koronaőrök) és a miniszterelnök által a jegyzőkönyv készítésére esetenként felhívott államjegyző írják alá. Fontos, vagy ünnepélyes esetekben — amennyiben jelen voltak — a jegyzőkönyvet aláírhatják még két közjogi méltóság és az országgyűlés két házának elnökei.

A jegyzőkönyvből két eredeti példány készül, amelyek közül egyiket az Országos Levéltárban, másikat a páncélkamrában kell elhelyezni. A páncélkamrában elhelyezett jegyzőkönyveket keltezésök időbeli rendjében sorszámmal ellátva kell tartani.

A jegyzőkönyv másolataiból a miniszterelnök egy-egy példányt megküld az országgyűlés két házának s az országos koronaőröknek, egyet pedig a miniszterelnökség irattárában helyez el.

V. fejezet. *Belépés a koronaőrző helyiségekbe.*

13. §. A Szent Korona és a drágaságok tartására és őrzésére rendelt páncélkamrába (8. §.) csupán az arra feljogosítottak léphetnek be.

Hogy kit kell feljogosítottnak tekinteni, azt a

miniszterelnök és az ország koronaőrei egyetértőleg döntik el.

Mindenesetre belépésre jogosultnak kell tekinteni azokat, akiket a 11. §-nak 1—4. pontjaiban felsorolt cselekmények előkészítése vagy elvégzése céljából az országgyűlés, továbbá a minisztérium, illetőleg annak nevében a miniszterelnök kijelöl, meghív, avagy kirendel, és erről számukra okmányt állít ki. Ezt az okmányt, melynek a belépés célját és az okmány érvényességének időtartamát tartalmaznia kell, a miniszterelnökön felül legalább az egyik koronaőr láttamozza.

A belépés tilalmának a magyar királyi koronaőrség az ország koronaőrei által kiadott szolgálati és őrállási utasítások szerint szerez érvényt.

Az országos koronaőrök utasításai szabályozzák a páncélkamrához csatlakozó őrszobába való belépést.

Az ország koronaőrei az általuk állandó érvénynyel kiadott utasításokat bemutatják a miniszterelnöknek.

VI. fejezet. *A kulcstartás.*

14. A Szent Koronát rejtő koronaláda kulcsa a miniszterelnököt, e kulcs két másodpéldánya közül egy-egy példány pedig az ország koronaőreit illeti meg.

15. §. A Szent Koronát és a hozzátartozó drágaságokat rejtő páncélkamara három zárpárjának eredeti (első példányú) kulcsai közül a felső zárpár kulcsai a miniszterelnököt, a középső és alsó zárpár kulcsai pedig az ország törvényesen beiktatott koronaőreit illetik meg oly módon, hogy a hivatalába beiktatott koronaőr a beiktatáskor mindig elődjének kulcsait nyeri el.

16. §. A páncélkamara három zárpárjának másodpéldányú kulcsait — a miniszterelnöknek és az ország koronaőreinek pecsétjével ellátott páncél-

ládácskába helyezetten — a magyar királyi központi állampénztár páncéltermének e célra kijelölt páncéltermében kell tartani.

A lepecsételt páncélládácska kulcsa, valamint a páncélládácskát tartalmazó állampénztári páncélszekrény egyik kulcsa — ennek másodpéldányával együtt — a miniszterelnököt, az állampénztári páncélszekrény másik két zárának eredeti és másodpéldányú kulcsai pedig az ország koronaőreit illetik meg.

17. §. A miniszterelnök a koronaláda és a 16. §-ban említett páncélládácska kulcsát, továbbá az állampénztári páncélszekrénynek őt megillető (16. §.) kulcsát — ennek másodpéldányával együtt — és végül a Szent Koronát tartalmazó páncélkamarának őt megillető (15. §.) eredeti kulcsait — saját pecsétjével lepecsételt külön-külön borítékba helyezetten — a miniszterelnökség házipénztára páncélszekrényének e célra kijelölt páncélszekrénykéjében tartja. Ebben a páncélfiókban más tárgyat elhelyezni vagy tartani nem szabad.

E négy, illetőleg az egyik koronaőr elhalálozása (18. §.) esetén öt, mindkét koronaőr elhalálozása esetén pedig hat borítékot tartalmazó miniszterelnökségi házipénztári páncélfiók kulcsát a magyar királyi miniszterelnökség házipénztárának és letéteinek kezelésére érvényes szabályok és gyakorlat szerint kell őrizni.

A miniszterelnök a házipénztár rovancsolása alkalmából a miniszterelnökségi házipénztári páncélfiók borítékletéteinek sértetlenségéről meggyőződést szerez és az eredményt közli az ország koronaőreivel.

18. §. Akár a koronaőr életében törvényes ok alapján nyert felmentést, akár pedig a koronaőr elhalálozásával szünne meg a koronaőr hivatalviselése, a koronaőr birtokában tartott kulcsokat a ma-

gyar királyi miniszterelnökség gondviselésébe kell adni.

A miniszterelnök a koronaőr hozzájuttatott kulcsait a miniszterelnök pecsétjével lepecsételt borítékokba helyezetten a magyar királyi miniszterelnökség házipénztárának említett (17. §.) páncélfiókjában az új koronaőr beiktatásáig tartja.

Az elhunyt koronaőr birtokában tartott kulcsokat elsősorban a koronaőr által e részben megbízott családtag vagy más személy — kinek nevét és lakását a koronaőr a miniszterelnöknek bejelenteni köteles — szolgáltatja be a miniszterelnökhöz. Ha ez történik meg, a kulcsok beszolgáltatásáról hatósági közegek gondoskodnak. Ennek részletes szabályait, valamint a koronaőr elhalálozásának kötelező bejelentését a magyar királyi igazságügyminiszter, illetőleg belügyminiszter rendelettel állapítják meg.

19. §. Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe és végrehajtásáról a magyar királyi minisztérium, illetőleg saját ügykörükben az illetékes miniszterek gondoskodnak.

E törvénycikk kihirdetését ezennel elrendelem, e törvénycikket, mint a nemzet akaratát, mind magam megtartom, mind másokkal is megtartatom.

Kelt Budapesten, 1928 június hó tizenhatodik napján. Horthy Miklós, Magyarország kormányzója. Gróf Bethlen István m. kir. miniszterelnök."

Ennek a törvénynek alapján őrzik a mi szent koronánkat. A mai koronaőrök, már mint láttuk, gróf Teleki Tibor és báró Perényi Zsigmond. Hatóságuk alá huszonnégy főnyi koronaőrlegénység tartozik, ennek első parancsnoka vitéz márkus- és batizfalvi Máriássy László alezredes, második parancsnoka pedig bankói Pajtás Ernő őrnagy.

Nem érdektelen, ha ezen a helyen felsoroljuk a történelem által megállapítható eddigi korona-

őrök névsorát, amelyet különben díszes külsőbe öntve, ott őriznek a koronaőri kaszárnya egyik földszinti helyiségében. A XVII. századik adataink csak szórványosak, onnan kezdve már többet tudunk.

1608. Rávay Péter, Pálffy István.
1622. Aponyi Pál.
1625. Pálffy János gróf, Dóczy István.
1630. Forgách Péter.
1647. Ipolykéri Kéry János, Osztrosich Miklós.
1662. Pálffy Miklós, gróf Zichy István.
1681. Erdődy Kristóf, gróf Kollonics Ádám.
1715. Gróf Nádasdy Tamás, gróf Erdődy György.
1741. Esterházy János, gróf Esterházy Miklós.
1751. Gróf Grassalkovich Antal.
1758. Gróf Pálffy Lipót, gróf Keglevich József, gróf Csáky János.
1771. Gróf Keglevich József, gróf Balassa Ferenc.
1784. Grassalkovich herceg.
1790. Gróf Keglevich József, gróf Nádasdy Mihály.
1802. Gróf Teleki József, gróf Ráday Gedeon, majd Splényi József és ifj. Almássy Pál.
1827. Báró Eötvös Ignác, majd Végh István és Splényi József.
1836. Gróf Keglevich Gábor és Szilassy József.
1840. Szilassy helyett előbb gróf Batthány Imre, majd gróf Teleki József.
1848. Báró Vay Miklós és Ürményi Ferenc.
1867. Gróf Károlyi György és báró Prónay Albert, majd báró Nyáry Antal és báró Vay Miklós.
1873. Károlyi helyett Szlávy József.
1895. Vay helyett báró Radvánszky Béla.
1901. Szlávy helyett gróf Széchenyi Béla.

1907. Radvánszky helyett báró Wesselényi Miklós.
1918. Wesselényi helyett gróf Ambrózy Gyula.
1928. Széchényi helyett gróf Károlyi Gyula.
1931. Károlyi helyett gróf Széchényi Emil.
1933. Báró Perényi Zsigmond és gróf Teleki Tibor.

XXXVII.

Most tíz esztendeje is látható volt a korona.

Van egy úgynevezett Nemzetközi Múzeumi Szövetség. Ez a tudományos és művészeti gyüjtemények vezetőségeinek és szakembereinek nemzetközi szövetkezete. A Nemzetközi Múzeumi Szövetség 1927-ben Hamburgban tartotta rendes évi kongresszusát s mikor itt felmerült a kérdés, hogy a következő kongresszus helyét illetőleg hogyan állapodjanak meg, Végh Gyulának, a budapesti Iparművészeti Múzeum akkori főigazgatójának indítványára kimondották, hogy az 1928. évi kongresszus helye Budapest lesz.

Már ott, Hamburgban felmerült a gondolat, hogy érdekes volna, ha a világ régészei és iparművészeti szakértői megtekinthetnék a magyar koronát. Olyan tárgy, amely állandóan szemlélhető s akár megnézheti valamely nyilvános gyüjteményben, ha odautazik, mindig megtalálja a maga megvitatóit. Az ilyen ritkaság irodalma olyan beható, hogy nem hagy tudományos kétséget. De a magyar koronát még mi, magyarok is igen ritkán láthatjuk, a külföldi szaktudósok meg éppenséggel ritkán vagy soha. A külföldi szakirodalom éppen ezért alig foglalkozhatott vele. S az olyan tanulmányok állításai, amelyek csak rajzok vagy fényképek útján tanulmányozhatnak valamit, nem igen lehetnek kétségtelenül döntőek. Ezért a múzuem-tudósok kö-

rében valóságos izgalmat keltett az a lehetőség, hogy a budapesti kongresszus alkalmával a koronát látni fogják. A magyar koronánál van ugyan értékesebb uralkodói ékszer, például a mesés kincsű angol korona, de művészettörténeti szempontból a mi koronánk az egész világon a legérdekesebb, ez kétségtelen. Csányi Károly professzor, a Műegyetem műtörténeti tudósa, aki a koronával sokat foglalkozott, megbecsülhetetlen iparművészeti értéknek tartja.

A mi embereink tehát nagyon nekiláttak itthon, mikor a kongresszus előkészítéséhez fogtak, hogy a korona megtekintésére megkapják az engedelmet. Végh Gyula, akire ez a feladat háramlott, már jókorán Ambrózy grófhoz fordult, a koronaőrhöz és véletlenül birtokos-szomszédjához. A válasz bíztató volt, de a koronaőr közölte a főigazgatóval, hogy a kormány hivatalos hozzájárulása kell a dologhoz, ezt pedig nem lehet kisürgetni addig, míg a korona őrzéséről tervezett új törvény tető alá nem kerül. Ez a törvény, amelyet az előző fejezetben ismertettünk.

A törvényt hónapok elteltével megalkották s most már szó lehetett az engedelem kivívásáról. Az új törvény alapján gróf Károlyi Gyulát választották meg a másik koronaőri állásra. A miniszterelnök gróf Bethlen István volt ekkor, államtitkára pedig Darányi Kálmán. Mivel az új törvény egyik szakasza kifejezetten megengedi a koronának „a tudományos kutatás előmozdítása céljából" való kivételét és mivel úgy Bethlen gróf, mint a koronaőrök a kérés felé hajlottak s azt az államtitkár is pártolta, úgy látszott, hogy a dolognak nem lesz akadálya. Sőt a miniszterelnökség már értesítette is a kongresszus előkészítőit, hogy az engedelem meglesz. Nagy volt az öröm a Nemzetközi Múzeumi Szövetség vezetősége körében. Kinyomatták a kon-

gresszus programmját, amelyben a magyar szent korona megtekintését, mint páratlanul érdekes attrakciót, amely az egész világ tudósait elsősorban érdekelheti, vastag betűvel szedték ki. Ekkor azonban váratlan akadályok merültek fel, amelyeknek ismertetése itt nem időszerű. Elég az hozzá, hogy az érdekes tudományos szenzáció kútbaesettnek látszott. Végül is a kormányzó bölcsessége úgy döntötte el a kérdést, hogy a koronát mégis csak meg kell mutatni a külföldi tudósoknak. Csak azt fűzte hozzá döntésében az államfő, hogy a dolog tudományos jellegét szigorúan meg kell őrizni, a megtekintésnél csak a kongresszus tagjai lehetnek jelen s a nyilvanosságot a kongresszusnak erre a programmpontjára nézve ki kell zárni.

El kellett most már dönteni, hogy a kitűzött napon a tudósok milyen helyiségben lássák meg a koronát. Először az a gondolat merült fel, hogy a koronát a királyi palota úgynevezett Erzsébet-múzeumában helyezik közszemlére, mert ez a helyiség közel van a páncélkamrához. Csakhogy az Erzsébet-múzeum szűk, fényképekkel és emlékekkel van zsúfolásig tele, világítása sem kielégítő, a hozzá vezető lépcső túlkeskeny. Görgey akkori koronaőr-ezredes különben is kifejtette, hogy a kiállítási helyiségnek egyáltalában nem kell közel lennie a páncélkamrához; a koronát innen a királyi palota bármelyik termébe el lehet vinni anélkül, hogy az udvaron keresztülvinnék. Azt ugyanis, hogy az udvaron szállítsák át a koronát, szerették volna elkerülni. Ezért aztán végleges értekezletet tartottak a Nemzeti Kaszinóban, ahol a miniszterelnök képviseletében Bárczy István államtitkár, aztán a két koronaőr, Görgey ezredes, Báthy alezredes, Miess Rudolf szertartási igazgató, a várkapitányság egy embere és Végh Gyula vettek részt. Eldöntötték, hogy a koronát az úgynevezett fehér teremben mutatják be

a kongresszusnak. Elhatározták, hogy a megtekintéshez meghívják a hercegprimást és az országgyűlés két házának elnökeit is.

Szeptember 18-án teljesen programmszerűen folyt le a korona megtekintése. Félháromkor indult el a hosszú gépkocsisor az Iparművészeti Múzeum elől. Felrobogván a Várba, a Szent Györgytéri kapun befordultak a királyi palota udvarára. A világ minden tájáról összesereglett tudósok a fehér terem előszobájában gyülekeztek. Lehettek mintegy nyolcvanan. Aztán Miess szertartási igazgató intésére feltárultak a fehér terem ajtószárnyai s a tudósok bevonultak a terembe, amelynek összes csillárjait felgyujtották, úgy hogy a tudósok elé táruló látványt ragyogó fényáradat öntötte el.

A terem közepén, vörös bársonnyal leborított asztalon helyezték el a koronát, a jogart, az országalmát és a kardot. Az asztal mellett jobbról-balról a két koronaőr állott, mögöttük két szálas alabárdos, körülöttük nagy körben ugyancsak alabárdos testőrök, fejökön kucsma, vállokon a vörössel bélelt fehér köpeny. Arccal mind a korona felé fordultak. Szemközt az asztallal állott Vass József helyettes miniszterelnök, mellette báró Wlassics Gyula felsőházi elnök, Zsitvay Leó képviselőházi elnök és Bárczy államtitkár. Egyik oldalon a vasládát lehetett látni, másik oldalon a fatalpat, amelyen vinni szokták.

A terem nyugati oldalán nagy asztal állott, amelyre a Szent István palástját terítették ki. Ezt is alabárdosok vették körül. A másik oldalon Pannonhalmáról és a Zsigmond-kápolnából hozott miseruhákat terítettek ki, amelyek iparművészeti érdekességökkel és ritkaságukkal szintén érdekelhették a tudományos társaságot. Végül külön asztalon az aláírásra várakozott a kikészített jegyzőkönyv. Hogy a vasládából hogyan került elő a korona, azt

a résztvevők nem láthatták. De szemtanuk beszélik, hogy miután a vasládát kinyitották, Vass József nyúlt bele először, ő vette ki a koronát és másnak a kezét nem engedte hozzáérni.

De térjünk vissza a tudósok dolgához. Mikor a társaság nagy érdeklődéssel körülvette a szent tárgyat és hosszasan nézegette, érdekes dolog történt: a világ egyik leghíresebb régésze, a német Falke, elkezdte a körülállóknak magyarázni a korona műtörténeti jelentőségét. Néhány szó után a tudósok módján úgy belemelegedtek a kérdésbe, hogy kimerítő és ritka érdekességű tudományos előadás lett belőle. Erről az előadásról azt mondják, akik hallották, hogy magyar szempontból volt egy különösen kiemelkedő mozzanata. Falke ott a hely színén alaposan megvizsgálta a koronát és kitért arra, hogy némelyek a korona felső részének szentistváni voltát kétségbevonják. Nos, Falke minden kétséget kizáróan megállapította, hogy ez a felső rész, amelyet mi Szent István koronájának hívunk, olasz eredetű és nem készülhetett a X. századnál később, de lehet, hogy még korábbi. A jelenlevő többi világhírű szakértők is egyenkint megvizsgálták a koronát. Valamennyien szóról-szóra elfogadták a Falke tudományos megállapításait. Az a törekvés tehát, hogy a korona felső részét Szent István koránál később származottnak állítsák be, ezen a tudományos szemlén végérvényesen megdőlt.

Vass József itt ismét kezébe vette a koronát és magasra emelte, hogy a különböző országbeli tudósok minden oldalról jól megnézhessék. Meg is nézték alaposan, a legtöbben a magokkal hozott nagyítóüveggel. És mennél tovább vizsgálgatták, annál szilárdabban alakult ki a tudomány egyhangú álláspontja: a korona felső része legkésőbb a 900-as években készült, az alsó rész pedig Dukász Mihály kétségtelen ajándéka Géza királynak.

Akadt tanulmányozója a többi jelvénynek is. Jó soká tartott a szemle, a különböző tárgyaknál vizsgálódó tudósokat alig tudták a nagy teremben összeterelni, mikor távozásra került a sor. Végül a tudósok mégis egy csoportba verődtek és búcsúzkodni kezdtek a helyettes miniszterelnöktől. Ekkor vezényszó hangzott el. A tudósok mind a középre pillantottak. Az alabárdos testőrök néhány lépést tettek előre, mígnem szorosan valamennyien ott nem állottak a korona tövében. Ekkor újabb vezényszóra arccal kifelé fordultak. Most tehát szoros körben körülzárták a koronát, melynek csak kövei villantak meg a fehér köpenyek közötti réseken.

A következő évben, 1929-ben, már meg is jelent Falke részletes tanulmánya a koronáról. Ez írásban is megállapítja, hogy a korona felső részének szentistváni eredete kétségtelen.

XXXVIII.

A Széchenyi Béla gróf halálával megürült koronaőri tisztségre Széchenyi Emil grófot választotta meg az országgyűlés. Majd mikor ő is meghalt, Ambrózy Gyula gróf pedig lemondott, mindakét koronaőri állást be kellett tölteni. Öt évvel ezelőtt, 1933 július 12-én tartották azt az együttes ülést, amely az új koronaőröket megválasztotta.

Az országgyűlés két háza reggel tíz órakor kezdte ezt az együttes ülést. Az érkezőket ünnepi pompa várta. A márvány lépcsőházban kétoldalt teljes díszbe öltözött palotaőrség állott sorfalat, feljebb pedig az alabárdosok színes csoportja következett. Az ünnepi ülést a kupolacsarnokban tartották. A csarnok Duna-felőli oldalán díszemelvényt építettek az ülés elnöksége számára. Báró Wlassics Gyula, a felsőház elnöke és Almássy László, a kép-

viselőház elnöke foglaltak itt helyet, valamint gróf Bethlen Pál felsőházi jegyző és Dukay Takách Géza képviselőházi jegyző, mindanégyen díszmagyarban. A szertartási rend szerint, amelyet Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár dolgozott ki, Gömbös Gyula miniszterelnök az elnöki emelvény bal oldalán állott meg, mellette csoportosultak a miniszterek, szemközt pedig József királyi herceg és Serédi Jusztinián hercegprimás foglalták el helyeiket. Mögöttük és közöttük az országgyűlés tagjai helyezkedtek el. Néhány törvényhozó ünnepi fekete ruhát viselt, de a legtöbben díszmagyart öltöttek.

Az ülést Wlassics báró nyitotta meg. Mindjárt a megnyitás után Gömbös Gyula, aki fehérmentésen, tábornoki díszruhában jelent meg, nagypecsétes borítékot vett elő és átadta a két elnöknek. Ezek felbontották a kormányzói kéziratot. Dukay Takách Géza olvasni kezdte:

— Magyarország felsőházának és képviselőházának kormányzói üdvözletem!

A kézirat arról értesítette az országgyűlést, hogy a két koronaőri tisztség megüresedvén, ő mindakettőre négy-négy jelöltet ajánl. Az egyikre báró Perényi Zsigmondot, Csanády Frigyes tábornokot, gróf Ráday Gedeont és báró Radvánszky Albertet, a másikra gróf Teleki Tibort, Jekelfalussy Zoltánt, gróf Széchenyi Domokost és Putnoky Móricot.

— Isten áldása kísérje az országgyűlés munkásságát a haza javára való működésében!

A kormányzói kézirat felolvasása után nem is került szavazásra a sor, mert a törvényhozók éljenzéseiből meg lehetett állapítani, hogy az országgyűlés az első helyen jelölteket kívánja koronaőrökül, tehát Perényi Zsigmondot és gróf Teleki Tibort. Ezt a választást Almássy elnök kihirdette. Most a felsőházi jegyző újabb kéziratot olvasott fel: a kormányzó a választás eredményét tudomásul vette.

Ezután az ülést háromnegyed órára felfüggesztették. A kormányzót várták, akinek jelenlétében a koronaőrök ünnepélyes eskütételének le kellett folynia.

A szünet alatt a kupolacsarnok páholyai is megnépesedtek. Diplomaták és társadalmi előkelőségek jöttek el megnézni a színes ünnepséget. Tizenegy óra után megérkezett az államfő. A menetet vitéz Forray István, a parlamenti őrség helyettes parancsnoka nyitotta meg. Mögötte haladt a két háznagy, Rakovszky Endre és Putnoky Móric. A háznagyok mögött tengernagyi díszben a kormányzó, a nagy magyar érdemrend zöld szalagjával. Mellette kucsmával kezében, piros díszruhában Gömbös Gyula miniszterelnök, majd a kormány tagjai: Kállay Miklós, Hóman Bálint, Kánya Kálmán, Lázár Andor, Fabinyi Tihamér miniszterek, Darányi Kálmán és Bárczy István államtitkárok, mind díszmagyarban. A polgári kabinetiroda részéről Uray István államtitkár, a katonai iroda részéről Somkuthy József tábornok. A hadsegéd: Gerlóczy Gábor.

A kormányzót az országgyűlés és a közönség hosszasan megéljenezte. A főrendek és képviselők kucsmáikat lengették feléje. Ő felment a számára odaállított emelvényre és megállt a karosszék előtt. Az előkelőségek félkörbe állottak. A jobboldal élén állt a hercegprimás, a baloldal élén a miniszterelnök. Az ülést Wlassics báró nyitotta meg újra. Üdvözölte az államfőt és felszólította a koronaőröket, hogy tegyék le az esküt.

Most előlépett egyik oldalon Lázár Andor igazságügyminiszter s a másik oldalon előléptek az új koronaőrök. Az igazságügyminiszter szócsoportonként olvasta az eskümintát, a két koronaőr egyszerre mondta utána a szöveget.

— Esküszöm az élő Istenre...

Ezt mindaketten ismételték.

— És a boldogságos Szűz Máriáira...

Ezt csak Perényi báró mondta, Teleki gróf, mint protestáns, nem. Aztán megint mindaketten egyszerre ismételték az igazságügyminiszter szavait, az esküforma ódon szövegét.

— És semmi csalással... — mondta az igazságügyminiszter.

— És semmi csalással... — ismételték a hagyományos szöveget a koronaőrök.

Az eskü befejezése után Gömbös miniszterelnök megállapította, hogy az eskütétel törvényesen és szabályosan folyt le. Ekkor az ülést megint felfüggesztették s a kormányzó a jelenlévők éljenzése közben eltávozott. Pár perc mulva az ülést ismét folytatták. Az új koronaőrök nevében báró Perényi Zsigmond mondott köszönő beszédet.

— Mély hódolattal köszönöm — mondotta — koronaőrtársam és a magam nevében őfőméltóságának, a kormányzó úrnak, legmagasabb elhatározását, hogy bennünket a koronaőri állásra jelölni méltóztatott. És hálás szívvel köszönjük az országgyűlés egybegyült mindkét házának azt a kitüntetést, hogy bennünket megválasztani méltóztatott. Ezt a választást személyünk megbecsülésének és a bizalom igen kitüntető megnyilvánulásának tekintjük. Napjainkban a szent korona őrzése nem olyan nagy jelentőségű feladat, mint hajdan volt, amikor elődeink a hadak betörése idején váraikban őrizték és védelmezték, amikor a korona őrzői arra is megesküdtek, hogy „ha szükséges, ha a környülállások úgy kívánják, kötelesek életöket is feláldozni a szent korona mellett". Mégis a mai változott időkben sem tekintjük a koronaőri megbízást puszta formaságnak, olyan tisztségnek, amely csak díszt ad, de kötelességet nem kíván. Mi őrizni, ápolni akarjuk azokat a megszentelt nemes hagyományokat, amelyek a Szent Koronához fűződnek, a nemzeti egység és

összetartozás nagyszerű gondolatát. Már az Árpádok alatt a királyi hatalomnak legfőbb törvényes kelléke Szent István koronája volt és törvényes királynak mindenkor csak azt tekintették, aki e koronával megkoronáztatott. Innen önként keletkezett az a sajátos magyar közjogi felfogás, amely szerint a korona volt az uralkodásnak, a legfőbb hatalomnak és jognak, az ország területi birtokának igazi forrása és az egész adományos nemesség a korona tagja volt és képezte a korona egész testét: totum corpus sacrae coronae. Ma minden magyar állampolgár, vagyoni, származási és felekezeti különbség nélkül, egyformán tagja a szent koronának, egyforma jogokkal. Csak a kötelességekben lehet különbség köztünk. A magyar történelem során állandóan mély vallási kegyelet környezte a koronát, a keresztény legendák és krónikák hirdették és a hívők hitték, hogy a korona az egyház apostoli feje által csodálatos módon isteni sugallatból, angyali közbenjárásra adományoztatott. Ma is ennek tekintjük a koronát. Törpe nép az, amely nemes eszményekre nem tekint fel tisztelettel, amely dicső multját semmibe veszi és maga vérét alacsonyítja le. Csak annak a nemzetnek van jövője, amely a múlt hagyományait, eszményeit a sors viharai közt el nem hagyja. Mert a múlt az a szilárd alap, amelyre a jövőt építeni lehet, az eszmények adnak erőt a munkára, a küzdelemre, az áldozatra. A szent korona egyetértést, közösséget, békességet hirdet a magyarok között, minden igaz magyar szent szövetségét a haza üdvére. És ha majd eljön az idő, alkotmányunk értelmében, külső kényszer nélkül, a pártérdekek és egyéni érdekek félretolásával, az egyetemes nemzet lesz hivatott megvalósítani a szent korona történelmi rendeltetését.

Beszéde befejező részében Perényi báró még hitet tett a magyar jövendő reménysége mellett. Be-

szédét nagy siker fogadta, s ezzel az ünnepség parlamenti része be is fejeződött, hogy aztán fent a királyi palota márványtermében folytatódjék.

Még folyt a parlamenti ülés, mikor fenn a Várban megkezdték a koronaőrök ünnepélyes beiktatásának előkészületeit. Darányi Kálmán és Bárczy István államtitkárok, valamint Barsy Aladár miniszteri tanácsos megjelentek a páncélterem őrszobájában és megparancsolták az őrségnek, hogy a páncélkamarából „a szent koronát és a hozzátartozó drágaságokat" hozzák le a márványterembe. Ez idő szerint az összes kulcsok felett a miniszterelnökség rendelkezett. A páncélajtót kinyitották, koronaőrségi altisztek vállokra emelték II. Mátyás király vasládáját és keresztülvitték a vár belső udvarán. Az utat erre az alkalomra szőnyegekkel terítették le. Elől ment négy koronaőrségi tiszt, utánok haladt hat testőr vállán a láda, majd két koronaőrségi legény következett, s utánok a miniszterelnökség hivatalos képviselői.

A márványterem már feldíszítve várta a nemzet kincsét. Délszaki növények pompájába öltözött a terem, a csillárokat mind felgyujtották. A terem közepén karosszék várta a kormányzót, vele szemközt piros bársonnyal letakart asztal állott. A bevonulók erre az asztalra helyezték el a vasládát, melléje odaállott négy testőr díszőrségül. Mire az országgyűlés tagjai a pesti oldalról feljöttek a Várba, a vasláda már ott volt az asztalon. Itt, az asztal mellett foglalt helyet a két új koronaőr, továbbá gróf Ráday Gedeon és gróf Széchenyi Domokos, mint a beiktatáshoz szükséges helyettes zászlósurak. A ládával szemközt Darányi Kálmán államtitkár helyezkedett el, hogy a beiktatási jegyzőkönyvet vezesse. Két gyertya állott előtte az asztalon. A gyertyákra a beiktatási szertartásnál előírott pecsételéshez volt szükség.

Jellemző arra a szigorúságra, amellyel a hatóságok a koronával kapcsolatban a biztonság és rendfenntartás intézkedéseit kezelik, hogy báró Wlassics Gyula felsőházi elnök nem vehetett részt a beiktatási szertartáson. Kiadták ugyanis a rendelkezést, hogy háromnegyed egy óráig is csak szigorú igazoltatás után lehet belépniök az érdekelteknek a királyi palotába, háromnegyed egy után pedig senkisem léphet be többé. Háromnegyed egykor valamennyien együtt is voltak már a márványteremben, csak a felsőház elnöke hiányzott. Gépkocsija ugyanis valami véletlen közlekedési akadály következtében háromnegyed egy óra után egy perccel érkezett a palota kapujához s az őrség nem eresztette be többé.

Háromnegyed egykor a márványteremben felemelkedett Gömbös Gyula és indítványozta, hogy küldöttség menjen az államfőért. Báró Radvánszky Albert és Sámik József felsőházi tagok, valamint gróf Dessewffy Aurél és Farkas Géza képviselők voltak a küldöttség tagjai a miniszterelnök vezetése alatt. Ez az öt úr átment a kihallgatási terembe, ahol a kormányzó fogadta őket kabinetirodai főnökei és szárnysegéde kíséretében. A meghívásra a kormányzó bevonult a márványterembe és helyet foglalt a számára fenntartott emelvényen. Gömbös Gyula néhány üdvözlő szót intézett hozzá. A kormányzó így válaszolt:

— A miniszterelnök úr őnagyméltóságának hozzám intézett szavait köszönettel fogadom, a legmelegebben viszonzom és az itt megjelenteknek hazafias kormányzói üdvözletemet nyilvánítom. Az e helyen megjelentek előtt már ismeretes országgyűlési határozat szerint Perényi Zsigmond báró és Teleki Tibor gróf őnagyméltóságai, a néhai gróf Széchenyi Emil elhalálozása, illetve gróf Ambrózy Gyula egészségi okokból történt lemondása folytán

megüresedett koronaőri állásokra rendesen megválasztatván, miután a választást jóváhagytam és megerősítettem, koronaőri esküjüket letették. Ennélfogva én, nagybányai vitéz Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, kormányzói tisztemből kifolyóan Teleki Tibor gróf őnagyméltóságát és Perényi Zsigmond báró őnagyméltóságát az ország Szent Koronája őrének és gondviselőjének nyilvánítom és ezen hivatalukba bevezetem és beiktatom. Ugyanekkor felhívom az ország és a Szent Korona minden hívét és alattvalóját és különösen a koronaőrcsapat fő- és alparancsnokait és katonáit, hogy báró Perényi Zsigmond őnagyméltóságát néhai Széchenyi Emil gróf koronaőr helyett és gróf Teleki Tibor őnagyméltóságát pedig gróf Ambrózy Gyula koronaőr helyett a Szent Korona őreiül és gondviselőiül ismerjék el és nekik a koronaőri hivatalukhoz tartozó minden dologban engedelmeskedjenek. Viszont az újonnan megválasztott koronaőr urakat az ország akarata és a törvények parancsa értelmében felhívom, hogy a Szent Koronát és a hozzátartozó drágaságokat legjobb tehetségök szerint hűségesen őriztessék meg és viseljék gondjukat, a Szent Koronát őrző katonákat azoknak hű megőrzésére tartsák fegyelemben, magát a Szent Koronát és a hozzátartozó drágaságokat pedig az országtól és a törvényesen koronázott királytól el ne idegenítsék. A régi szokásnak, valamint a kötelező gondosságnak megfelelve felhívom az újonnan megválasztott koronaőr urakat, hogy a koronaládán levő pecséteket tekintsék meg, hogy azokat rendben találják-e.

A koronaőrök ekkor odaléptek a ládához, megnézték a pecséteket és jelentették a kormányzónak, hogy a pecsétek rendben vannak.

— Felhívom a koronaőr urakat, — folytatta a kormányzó — hogy a kulcsokat a magyar királyi

miniszterelnöktől koronaőri hivatalukba történt bevezetésök jeléül vegyék át és a koronaládát mint hivatalukba most már beiktatott koronaőrök pecsétjeikkel lássák el.

Bárczy István államtitkár meggyujtotta a gyertyákat. A két koronaőr ráütötte pecsétjét a vasládára, kiki a maga címeres pecsétgyűrűjével. Gömbös Gyula átadta nekik a kulcsokat. Mikor ezzel készen lettek, a kormányzó ismét megszólalt:

— Miután Nagyméltóságtok a Szent Korona kulcsait átvették, s a Szent Korona a hozzátartozó drágaságokkal együtt gondviselésökre bízatott, Nagyméltóságtokat ebben az új, díszes állásban hazafias örömmel üdvözlöm és kívánom, hogy a Mindenható hazánknak és közügyeknek javára még sokáig éltesse.

A kormányzó meleg szavaira a maga és társa nevében Perényi báró válaszolt.

— Ünnepélyesen kijelentjük, hogy a tisztségünkhöz tartozó kulcsokat az országgyűlés és főméltóságod jelenlétében elmondott ünnepélyes eskünk szavainak kötelező értelmében legjobb erőnk és tehetségünk szerint pontosan és híven fogjuk őrizni. Éljen a haza, éljen Magyarország kormányzója.

Nagy éljenzés támadt erre, s a kormányzó az éljenek hangjai között hagyta el a termet. A miniszterelnök kihirdette, hogy a beiktatás szertartása véget ért. A gyertyákat elfújták. A vasládát vállokra vették a testőrök s most már az új koronaőrök kísérték vissza a páncélterembe. Velök ment Gömbös Gyula miniszterelnök is. A vasládát a páncélteremben visszatették rendes helyére, aztán a páncélajtót most már hárman zárták le az új törvény előírása szerint.

A korona ez alkalommal nem került napvilágra. De a koronaőrök látni kívánták a koronát

és a jelvényeket. Arra hivatkoztak, hogy régebben mindig csak az egyik koronaőr állása üresedett meg s az újonnan választott koronaőr régebbi társától hitelt érdemlően értesülhettek arról, hogy a lepecsételt ládában a szent korona s a többi jelvény hiánytalanul ott van. Most azonban mindaketten egyszerre foglalták el hivatalukat, lelkiismereti parancsnak tartják tehát, hogy a vasláda tartalmáról saját szemökkel meggyőződjenek. Ezt az érvelést a kormány elfogadta s a kormányzó is helyesnek találta. Határozatba ment, hogy a két koronaőr jelenlétében hivatalosan kinyitják a vasládát.

Ez meg is történt. Gömbös Gyula miniszterelnök maga vett részt ennél az aktusnál. A koronát ő vette ki a vasládából. A szent tárgy látása akkora hatást gyakorolt rá, hogy a maga lelkes és rajongó módján szónokolni kezdett. A koronaőrség jelenlevő legényeihez intézte szavait és úgyszólván vallásos áhitattal fejtegette előttük a szent korona fel nem mérhető jelentőségét. Beszéd közben állandóan tartotta a koronát. Akik ott voltak, azok egybehangzóan azt mondják, hogy a perc történelmi ereje valamennyiöket elragadta.

Aztán a koronát visszatették ládájába, a ládát lepecsételték, a történtekről felvették a törvényben megparancsolt jegyzőkönyvet. A koronaőrök a lelkiismeret parancsának eleget tettek. Azóta is ők viselik ezt az állást, a közjogi díszek között bizonyára a legszebbet. S ez a dísz meg is illeti őket. A Teleki-család a nagy emberek egész sorát adta történelmünkben a közéletnek. A Perényi-családban pedig a koronaőri méltóság is szerepelt már. Azonkívül mindakét nemzetségben akadtak a magyarságnak vértanúi is. Perényi báró nagyatyját, a negyvenkilencediki debreceni országgyűlés főrendiházi elnökét, Ausztria kivégeztette. És még ma is homály fedi a nagy magyar hazafi, gróf Teleki László vé-

res halálát, csak az bizonyos, hogy hazája miatt halt meg.

A szent koronát hű magyar kezek őrzik.

XXXIX.

De őrzi az egész nemzet áhitata és önmagába vetett hite is.

Annak a palotának ormán, ahol az államfő lakik, a szent korona mása csillog. Mikor ezt a szép palotát az ezeréves Magyarország a király számára megépíttette, a építőművésznek természetes ötlete volt, hogy művészi elképzelését éppen a koronával koronázza. De ma a kormányzó termei felett díszlő koronának különös, megnyugtató és mély jelentősége van.

Az államfő ezt mondta a mai koronaőröknek a beiktatás ünnepségén:

— A koronaőr urakat felhívom, hogy a Szent Koronát és a hozzátartozó drágaságokat az országtól és a törvényesen koronázott királytól el ne idegenítsék.

A mai ar nemzet életének jövendő kibontakozását nem láthatja másban senki, mint a szent koronában. Magyarország alkotmányos királyság, sohasem szűnt meg az lenni és ezentúl is az lesz. És hogy a szent korona mikor fogja majd magasztos hivatását betölteni, azt majd eldöntik együtt a nemzet alkotmányos képviselete és az államfő. A nyomorúság és balsors örvénye felett vert hidon kell átmennünk előbb, hogy a túlsó partra elérkezzünk. Ha a méltó vezér mögött nem fegyelmezett sereg gyanánt haladnánk öntudatos rendben, a híd leszakadhatna. Ezért kell kitartó és szilárd hűséggel haladnunk mögötte.

Amerre vezet bennünket, ott a magyar állam eszménye fénylik, s a magyar állameszme azonos azzal az eszmévé változott, a valóság megfogható világán túlemelkedett aranytárggyal, amelyet elkísértünk élete máig tartó útján. Még az idei nyáron ki fog kelni vasládájából, hogy közszemlére tétessék. Hogy megláthassuk a csodálatos kincset közvetlen közelből és látásával meghatottan erősíthessük önmagunkba, a magyar nemzetbe vetett hitünket.

(VÉGE.)

UJ IDŐK

Szerkeszti

HERCZEG FERENC

A magyar úricsaládok képes irodalmi hetilapja

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár